

**AFGANİSTAN'DA ETNİK YAPININ İKTİDAR
MÜCADELESİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ
(1989-2019)**

Parwana BAZGAR
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Prof. Dr. Mustafa FİŞNE
Kasım 2021
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİM ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AFGANİSTAN'DA ETNİK YAPININ İKTİDAR
MÜCADELESİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ (1989-2019)

Hazırlayan

Parwana BAZGAR

Danışman

Prof. Dr. Mustafa FİŞNE

AFYONKARAHİSAR 2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisan Tezi olarak sunduğum “**Afganistan’da Etnik Yapının İktidar Mücadelesine Etkisinin İncelenmesi 1989-2019**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde yazdığımı, yararlandığım eserlerin tamamının kaynakçada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

02/ 11/2021

İmza

Parwana BAZGAR

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Parwana BAZGAR
	Numarası	180661115
	Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
	Programı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı	Afganistan'da Etnik Yapının İktidar Mücadelesine Etkisinin İncelenmesi (1989-2019)	
Tez Savunma Sınav Tarihi	02.11.2021	
Tez Savunma Sınav Saati	14.00	

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek oy birliği – oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

ÖZET

AFGANİSTAN'DA ETNİK YAPININ İKTİDAR MÜCADELESİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ (1989-2019)

Parwana Bazgar

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

Kasım, 2021

Danışman: Prof. Dr. Mustafa FİŞNE

Etnik köken çok etnik gruptan oluşan toplumlar için oldukça önem taşımaktadır. Afganistan da etnik, kültürel, dilsel ve dini bakımdan oldukça çeşitlilik gösteren bir ülkedir. Ülkenin yönetimine ilişkin düzenlemeler, büyük oranda etnik katılımı temel almaktadır. 2001'den beri birçok değişiklik olmasına rağmen toplumda siyasal iktidarın paylaşımı, farklı etnik ve kabile grupları arasında yazılı olmayan bir anlaşmaya dayanmaktadır. Bununla birlikte, etnik, kültürel, dini ve dilsel farklılıkların varlığı ve hakimiyeti vatandaşlar arasında zaman zaman mikro düzeydeki çatışmalara sebep olmaktadır. 1979'dan beri devam eden Afganistan'daki iç çatışmaları sona erdirmeyi amaçlayan Bonn Anlaşması, 2001'de çok önemli bir gelişme olarak yürürlüğe girmiştir. Anlaşma esasında uzun süren bu iç çatışmaların temel nedenini oluşturan etnik menfaatleri azaltmayı amaçlamıştır. Çünkü, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Afganistan'daki savaş, ideolojik bir mücadeleden vahşi bir etno-milliyetçi çatışmaya dönüşmüştür. Bu dönüşüm büyük ölçüde komşu ülkeler tarafından körüklenmiştir. Bonn Anlaşması kapsamında etnik kategoriler Afganistan'da siyasi sürecin temel yapı taşları olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda çalışmada, 1989-2019 yıllarını kapsayan dönem içerisinde Afganistan'daki etnik yapının iktidar mücadelesine olan etkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda, Afganistan'da kalıcı bir barışın sağlanması için etnik temelde değil, sivil yapıda çok partili bir sistemin kurulması gerektiği ortaya konmaktadır. Siyasi kurumların yeniden inşasında, etnik eğilimlerin politik alan üzerindeki etkisini azaltmak için çaba sarf edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Afganistan, Etnik Yapı, İktidar Mücadelesi.

ABSTRACT

EXAMINATION OF THE INFLUENCE OF THE ETHNIC STRUCTURE ON THE STRUGGLE FOR POWER IN AFGHANISTAN (1989-2019)

Parwana BAZGAR

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES**

DEPARTMENT OF POLITICS AND PUBLIC ADMINISTRATION

Kasım, 2021

Advisor: Prof. Dr. Mustafa FİŞNE

Ethnicity is very important for multi-ethnic societies. Afghanistan is an ethnically, culturally, linguistically and religiously diverse country. The arrangements for governing the country are largely based on ethnic participation. Despite many changes since 2001, the sharing of political power in society is based on an unwritten agreement between different ethnic and tribal groups. However, the existence and dominance of ethnic, cultural, religious and linguistic differences sometimes lead to micro-level conflicts between citizens. The Bonn Agreement, which aims to end the internal conflicts in Afghanistan that have been going on since 1979, entered into force in 2001, a very important development. In essence, the agreement aimed to reduce the ethnic interests that were the root cause of these protracted internal conflicts. This is because, with the end of the Cold War, the war in Afghanistan transformed from an ideological struggle into a brutal ethno-nationalist conflict. This transformation was largely fueled by neighboring countries. Under the Bonn Agreement, ethnic categories were considered as the basic building blocks of the political process in Afghanistan. In this context, this study analyzes the impact of the ethnic structure on the power struggle in Afghanistan in the period between 1989-2019. The study concludes that in order to achieve a lasting peace in Afghanistan, a multi-party system should be established on a civil, not ethnic, basis. In the reconstruction of political institutions, it is emphasized that efforts should be made to reduce the influence of ethnic tendencies on the political sphere.

Keywords: Afghanistan, Ethnic Structure, Struggle for Power.

ÖN SÖZ

Etnik farklılıkların siyasi alanda her zaman önemli rolü olmuştur. Sosyal ve politik düşünce tarihinde, ırksal/etnik üstünlük fikri en eski ve yaygın fikirlerden birisidir. Buna bağlı olarak tarih boyunca birçok etnik çekişme ve çatışma ortaya çıkmıştır.

1979 yılındaki Sovyet işgalinden itibaren Afgan halkı, kırk yılı aşkın bir süredir etnik kökenli şiddet, istikrarsızlık, aşırılık ve terörizm dehşeti altında yaşamını sürdürmektedir. 2001 yılındaki Bonn Anlaşması ile birlikte Afganistan'da siyasi ve toplumsal istikrar için barış inşası, devlet inşası ve demokratikleşme süreçleri Birleşmiş Milletler himayesinde başlamıştır. Böylece Afganistan'da halkın, hükümetin ve sivil toplumun Anayasa'da öngörülen ortak değerlere dayalı olarak siyasi, sosyal ve ekonomik kalkınma ile etkin ulus inşasına odaklanmasının beklendiği demokratik konsolidasyon aşaması başlatılmıştır.

Bu çalışmada, 1989-2019 yılları arasında Afganistan'da etnik yapının iktidar mücadelesine etkisi incelenmiştir.

Öncelikle tez konusunu seçerken isteklerimi göz önünde bulundurup bana yardımcı olan tez danışmanım Prof. Dr. Mustafa Fişne'ye teşekkürlerimi sunarım. Tüm eğitim hayatım boyunca, özellikle de bu zorlu tez sürecinde, benden desteğini bir an için bile esirgemeyen değerli aileme ve her zaman yanımda olan kıymetli arkadaşım Murad Ahmed Soltani'ye teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Parwana BAZGAR

2021, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
YEMİN METNİ.....	ii
ENSTİTÜ ONAYI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISATLAMALAR DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN HAKKINDA GENEL BİLGİ

1. AFGANİSTAN'IN TANITIMI	4
1.1. KISA TARİHİ	4
1.2. COĞRAFYASI.....	6
1.3. EKONOMİSİ.....	6
1.4. KÜLTÜREL YAŞAMI	8
2. AFGANİSTAN'IN SİYASAL SİSTEMİ.....	9
2.1. YÜRÜTME ORGANI.....	9
2.2. YASAMA ORGANI	10
2.2.1. Temsilciler Meclisi (Volesi Jirga).....	10
2.2.2. Senato Meclisi (Meşranu Jirga).....	11
2.3. YARGI ORGANI.....	11
2.4. GÜVENLİK GÜÇLERİ	12
3. AFGANİSTAN'IN ETNİK YAPISI	12
3.1. PEŞTUNLAR	13
3.2.TACİKLER	14
3.3. HAZARALAR	14
3.4. ÖZBEKLER	15
3.5. DİĞER ETNİK GRUPLARI.....	16
4. AFGANİSTAN'DA ETNİK GRUPLAR ARASI İLİŞKİLER.....	16

İKİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN'DA İKTİDAR DEĞİŞİMİ

1. İÇ SAVAŞIN ORTAYA ÇIKIŞI.....	17
2. MÜCAHİTLERİN İKTİDARA GELİŞİ (1992-1996)	19
2.1. SİBGATULLAH MÜCEDİDİ DÖNEMİ	20
2.2. BURHANEDDİN RABBANİ DÖNEMİ.....	21
3. TALİBANIN ORTAYA ÇIKIŞI (1996-2001)	22
4. ABD MÜDAHALESİ VE TALİBAN İKTİDARININ YIKILIŞI.....	25
5. HAMİD KARZAI DÖNEMİ (2001-2014)	28
5.1. BÜYÜK ŞURA (LOYA JİRGA) VE YENİ ANAYASA.....	30
5.2. 2004 YILI CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ	31

5.3. 2009 YILI CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ	34
6. MUHAMMED EŞRAF GANİ DÖNEMİ (2014 – 2021)	39
6.1. 2014 YILI CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ	40
6.2. 2019 YILI CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ	43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFGANİSTAN'DAKİ ETNİK YAPININ İKTİDAR MÜCADELESİNE ETKİSİ

1. AFGANİSTAN'DAKİ ETNİK GRUPLARIN AFGAN SİYASETİNE ETKİSİ	48
1.1. NECİBULLAH DÖNEMİNDE ETNİK YAPININ AFGAN SİYASETİNE ETKİSİ	50
1.2. MÜCAHİTLER DÖNEMİNDE ETNİK YAPININ AFGAN SİYASETİNE ETKİSİ	51
1.3. TALİBAN DÖNEMİNDE ETNİK YAPININ AFGAN SİYASETİNE ETKİSİ ...	52
1.4. HAMİD KARZAİ DÖNEMİNDE ETNİK YAPININ AFGAN SİYASETİNE ETKİSİ	56
1.5. EŞREF GANİ DÖNEMİNDE ETNİK YAPININ AFGAN SİYASETİNE ETKİSİ	59
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLERİ	62
KAYNAKÇA.....	68

TABLÖLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. 2004 Yılı Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sonucu	31
Tablo 2. 2009 Yılı Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sonucu	35
Tablo 3. 2014 Yılı Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sonucu	40
Tablo 4. 2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sonucu	43

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1.2019 İtibariyle Afganistan'da Etnik Yapı	12
Şekil 2.2001'den İtibaren Afganistan'da ABD Askeri Varlığı.....	27
Şekil 3. 2019-2020 Arasında Afganistan'da Sivil Kayıplar	45
Şekil 4.2020 İtibariyle Afganistan'da Genel Durum	48
Şekil 5.2021 İtibariyle Afganistan'da Taliban Kontrolü	54

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
BM	:	Birleşmiş Milletler
NATO	:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
CASAP	:	Orta Asya Güney Asya Projesi
YAP	:	Yeni Afganistan Partisi
IEC	:	Bağımsız Seçim Komisyonu
İSKP	:	Horasan Eyaleti İslam Devleti
TNA	:	Kuzey İttifakı
AYSK	:	Afganistan Yüksek Savunma Konseyi
HVİP	:	Hizbi Vahdeti İslami Partisi
CMP	:	Cunbeş Milli Partisi
UİHP	:	Ulusal İslami Hareket Partisi
UKP	:	Ulusal Kongre Partisi
UDHP	:	Ulusal Dayanışma Partisi
ABP	:	Afgan Bağımsızlık partisi
CİP	:	Camiati İslami Partisi
UKP	:	Ulusal Koalisyon Partisi
ABHP	:	Afganistan Barış Hareketi Partisi
ALP	:	Afganistan Liberal Partisi
UP	:	Ulusal Parti
UİP	:	Ulusal İslami Parti

GİRİŞ

Farklı etnik gruplardan oluşan bir topluma sahip ülkelerde homojen bir toplumsal yapıya sahip ülkelere göre daha fazla çatışma meydana gelmektedir (Khalil, 2016: 10). Ancak mutlak devletin ve sonrasında modern devletin daha erken tarihlerde kurulduğu ülkelerde etnik çatışmalar daha az görülmektedir. Çünkü bu tür ülkelerdeki siyasal iktidar, toplumdaki dağıntık iktidar güçlerini kendi ellerinde toplayarak tekelleştirmektedir. Ulusal hükümetin kontrolü altındaki etnik gruplar onun gücüne tabi olmuş, aralarındaki uyuşmazlıklar hususunda yargı erkinin muhakemesini ve kararının kabul etmiştir. Ancak farklı toplumsal gruplar arasındaki etnik çekişme ve rekabet siyasi faaliyet ve tutumlarda, dolayısıyla seçim sonuçları üzerinde etkin rol oynayabilmektedir.

Asya'nın kalbinde yer alan Afganistan, Orta Doğu, Orta Asya, Doğu Asya ve Hindistan alt kıtasının kavşak noktasını teşkil etmektedir. Ülkenin stratejik konumunun bir sonucu olarak ülkede çok sayıda etnik grup bulunmakta ve bu gruplar farklı bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Modern Afganistan devletinin başlangıcından bu yana etnik bölünmelerin ülkede her zaman önemli bir rolü olmuştur (Muratazashvili, 2016: 67). Çünkü Afganistan, geçmişinden katı bir kabile yapısını miras almıştır. Bunun bir sonucu olarak Afganistan halkı, bugüne kadar kendilerini tanımlayabilecekleri bir makro-kimlik oluşturamamıştır. Afgan halkının kimlik tanımlamasını daha çok etnik köken, kabile, din ve kültür bağları belirlemektedir (Köni, 2007: 23). 2004 yılında kabul edilen anayasanın 4. maddesine göre Afganistan vatandaşları için ortak millet kimliğini Afgan kelimesi ifade etmektedir. Fakat, 2013 yılında elektronik kimlik kartlarına millet ve etnik kimliğin nasıl yazılacağı konusunda Meclis üyeleri aylarca tartışmışlar, Afgan kelimesinin sadece Peştunları ifade ettiğini ileri sürerek yeni kimliklerde kişilerin etnik kökenlerinin de belirtilmesini istemişlerdir (Muratazashvili, 2016: 66).

Peştun, Tacik, Özbek ve Hazara olmak üzere dört büyük etnik grup, Afganistan siyasetinde sürekli ön plandadır. Bu etnik eğilimler, 1978'de başlayan ülkenin işgaline karşı verilen savaş nedeniyle bir süreliğine baskılanmış olsa da işgalin sona ermesi neticesinde iktidarı ele geçirme fırsatının doğması, etno-sentrizmin Afgan toplumunun dokusuna ne kadar derinden işlemiş olduğunu bir kez daha göstermiştir. Afgan halkının bilinçaltı üzerindeki bu etnik köken hakimiyeti nedeniyle Taliban hareketi bir Peştun hareketi olarak görülmektedir. Söz konusu grup ne kadar çabalasa da Afgan halkının bu

zihniyetini kolay kolay deęiřtirmeyeceęi dūřunūlmektedir. Dięer siyasi akımlar ile Mūcahitler de aynı sorunla karřı karřıya kalmıřlardır. Gūnūmūz Afganistan'ında herhangi bir siyasi aktōrūn etnik baęlılıęını geri plana atması neredeyse imkānsız gibidir. (Lister, 2009: 150-152). Dięer kūçük etnik gruplar Aimak, Kızılbař, Baluch, Nuristani, Tūrkmen, Pařai, Sihler veya Hindular da Afganistan'da siyasi ve ekonomik alanda etkilidir. Etnik gruplar merkezde olduęu gibi eyalet hūkūmetlerinde de siyasi temsil iēin rekabette bulunmaktadır (Najibi, 2005: 45).

Afganistan bir yandan iēinde barındırdıęı ēoklu etnik yapıdan kaynaklanan sorunlarla uęrařırken, dięer yandan da kūresel ve bōlgesel gūçlerin dıřarıdan mūdahalelerine maruz kalmıřtır. ēünkü ūlke, stratejik aēıdan būyūk ōnem tařımaktadır. Pakistan, İnan, Hindistan, Rusya, ABD, Suudi Arabistan ve Tacikistan gibi ūlkeler, Afganistan'daki geliřmelerde kilit rol oynamıřlardır. Sōz konusu ūlkeler, Afganistan'daki etnik, dini, dilsel ve kabile meselelerinden kendi ēıkarları doęrultusunda faydalanmıřlardır. Őzellikle SSCB'nin iřgali ile Afganistan'daki sosyo-ekonomik altyapı ve siyasi kurumlar būyūk zarar gōrmūřtūr (Mills, 2007: 45). Őlkede etnik gruplar arasındaki sorunlar ABD mūdahalesinden sonra daha da artmıřtır. Sōz konusu sorunların ēōzūmū iēin bazı adımlar atılmıř olsa da somut bir ilerleme kaydedilememiřtir. ABD'nin iřgalinden sonra kurulan geēici hūkūmetin (hūkūmet maakkat-i) bařına geēen Peřtun kōkenli Hamid Karzai, otuz bakanlık oluřturmuř, bunların on biri Peřtunlara, sekizi Taciklere, beři Hazarlara ve ūēū Őzbeklere verilmiřtir (Khorasani, 2006: 103). Fakat Afgan liderler, geēiř hūkūmetinde kendi etnik grupları adına sadece belli sayıda bakanlıęı deęil, aynı zamanda temel ve etkili bakanlıkları talep etmiřlerdir. Bu baęlamda, Dıřıřleri, İēiřleri ve Savunma bakanlıklarının hepsinin Taciklere teslim edilmesi dięer gruplar arasında řūphe ve endiře uyandırmıřtır. Reřid Dostum, bu bakanlıklardan birini Őzbekler iēin talep ederken birēok Afgan, ēekirdek bakanlıkların her birinin belirli bir etnik gruptan bir politikacı tarafından tutulması gerektięi fikrini destekliyordu. Bōylece, Afgan hūkūmetinde bir pozisyon elde etmek iēin ōnemli olan hususun, mesleki yeterlilikten ziyade etnik baęlılık olduęu kanaati yaygınlık kazanmıřtır (Najibi, 2005: 45).

Bununla birlikte, Afganistan siyasetinde etnik kart hiēbir zaman aēık bir şekilde kullanılmamış, ancak gizlice başvurulmuştur. Gerēekten, herhangi bir siyasi hareket ile etno-sentrizm arasında bağ kurabilmek iēin ēok az kanıt bulunabilir. Tek bir siyasi hareket yoktur ki kendisini belirli bir etnik kategoriyle bağlantılı olarak tanımlasın.

Ahmed Şah Mesud, Burhaneddin Rabbani veya Mullah Ömer gibi liderlerin konuşmaları hep İslami bir retorikle doluydu ve hepsi iç savaşın etnik bir boyut taşıdığı fikrini şiddetle reddetmişti. Bununla birlikte tüm politikacılar, kendi partilerinin geniş bir etnik grubu kapsadığını ilan etmekten hiçbir zaman yorulmamışlardır (Miyahil, 2011: 90). Ülkedeki bütün etnik gruplara eşit mesafede olduğunu ilan eden bir lider henüz ortaya çıkmamıştır. Afgan politikacılar, etnik meselelerden kaynaklanan problemleri acil bir konu olarak görmemişlerdir (Khorasani, 2006: 103).

Bu çalışmada, 1989-2019 yılları arasında Afganistan'da etnik yapının iktidar mücadelesine etkisi incelenmiştir. Çalışma hazırlanırken nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Konunun analizi için yararlanılan kaynaklar, İngilizce, Türkçe ve Farsça kitaplar, makaleler, gazete ve internet sitelerinden elde edilen dokümanlar olarak sayılabilir. Yerli ve yabancı literatürün taranmasından elde edilen tüm kaynaklar doküman analizi yöntemi ile çözümlenmiş ve konuya ilişkin bilgi ve bulgular olabildiğince açık bir şekilde ortaya konmuştur.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Afganistan'ın genel bir tanıtımı yapılmakta, bu kapsamda ülkenin tarihi, coğrafyası, siyasal sistemi, ekonomisi, etnik yapısı ve kültürel yaşamına ilişkin bilgiler paylaşılmaktadır. Bu bölümde ayrıca etnik gruplar arası ilişkilere değinilmektedir. İkinci bölümde, SSCB işgali sona erdiği 1989 yılı sonrasında Afganistan'daki iktidar değişimi ele alınmaktadır. Bu kapsamda, iç savaşın ortaya çıkışı, Mücahitlerin iktidara gelişi, Taliban'ın ortaya çıkışı ve iktidar oluşu, ABD müdahalesi, Taliban iktidarının yıkılışı ve sonrasındaki siyasi gelişmelere yer verilmektedir. Üçüncü bölümde ise Afganistan'daki etnik yapının Afgan siyasetine etkisi çeşitli dönemler itibariyle incelenmektedir.

Bu çalışmanın sonucunda, Afganistan'da kalıcı bir barışın sağlanması için etnik temelde değil, sivil yapıda çok partili bir sistemin kurulması gerektiği ortaya konmaktadır. Ancak demokratik gelişme için gerekli olan politik ve sosyal-yapısal ön koşullar Afganistan'da oldukça yetersiz bulunmaktadır. Ülkede sivil toplum geleneğinin ve hükümetin demokratik kontrolüne ilişkin mekanizmaların çok zayıf olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla, siyasi kurumların yeniden inşasında, etnik eğilimlerin politik alan üzerindeki etkisini azaltmak için çaba sarf edilmesi gerekmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN HAKKINDA GENEL BİLGİ

1. AFGANİSTAN'IN TANITIMI

Afganistan, Orta ve Güney Asya'nın kesişme noktasında denize kıyısı olmayan bir ülkedir. Doğusunda ve güneyinde Pakistan, batısında İran, kuzeyinde Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan, kuzeydoğusunda ise Çin yer almaktadır. Kuzey ve güneybatıda ovaları olan dağlık bir ülkedir.

Resmi adı Afganistan İslam Cumhuriyeti olup yönetim biçimi cumhuriyettir. Başkenti Kabil'dir. 19 Ağustos 1919'da bağımsızlığını kazandığından, bu tarih "Bağımsızlık Günü" olarak ilan edilmiştir. Medeni, örfi ve İslam (şariat) hukuku olmak üzere karma hukuk sistemi uygulanmaktadır. Etnik yapının çoğunluğunu Peştun, Tacik, Hazara ve Özbek gruplar oluşturmaktadır. Mayıs 2021 itibarıyla 39.835.428 milyon nüfusa sahip olduğu kayıtlara geçmiştir. Afganistan'da resmi dil olarak Farsça ve Peştunca kabul edilmiştir. Farsça konuşan kesim %77 oranında iken Peştunca konuşanların oranı %48'dir. Bu dilleri sırasıyla %11 ile Özbekçe, %6 ile İngilizce, %3 ile Türkmençe ve Urduca, %1 ile Peşeyice, Nuristanice, Arapça, Beluçça takip etmektedir. Afganistan halkının %99,7'sini Müslümanlar oluşturmaktadır; Sünniler %84,7-89,7, Şia %10-15 (Sakhi, 2019: 154).

1.1. KISA TARİHİ

Ahmed Şah, Dürrani Peştun Kabileleri ile birlikte 1747'de Afganistan'ı kurmuştur. Afganistan 1919'da İngiliz kontrolünden bağımsızlığını kazanana kadar İngiliz ve Rus İmparatorlukları arasında bir çekişme alanı olmuştur. Özellikle, 18. yüzyılda İngilizler ve Ruslar arasında uzun sürecek bir mücadeleye konu olmuştur. İngilizlerin 1839 yılındaki ilk işgali kısa sürede bertaraf edilmiş olsa da 1878-1880 yılları arasında İngilizler tarafından ikinci kez işgal yapılmıştır. İngilizler ile 1893'te imzalanan anlaşma ile belirlenen Dürran Hattı, Hindistan ile Güney Afganistan ve bugünkü Pakistan sınırını belirlemiştir. Pek çok Afgan belirlenen sınırın dışında kalmış ve bu da Afgan devleti için kalıcı sınır sorunlarına yol açmıştır (Ahmadi, 2016: 40).

Sovyetler Birliği'nin 1979'da sallantıda olan Afgan komünist rejimini desteklemek için Afganistan'ı işgal etmesi, uzun ve yıkıcı bir savaşı başlatmıştır. SSCB,

uluslararası destekli komünizm karşıtı mücahit isyancılarının amansız baskısı altında 1989'da geri çekilmiştir. İşgal sonucunda Sovyetler Birliği Afganistan'ın devlet yönetiminde direkt etkiye sahip olmuştur. On yıl süren Rus işgali sırasında Afganistan birçok yönden büyük zarar görmüştür. Birleşmiş Milletler (BM) raporlarına göre yaklaşık 2 milyondan fazla sivil hayatını kaybetmiş, 5 milyondan fazlası ise mülteci durumuna düşmüştür. Bu durum Afganistan'daki etnik dengeyi de alt üst etmiş, Ruslara karşı mücadele eden farklı etnik gruplar işgal biter bitmez birbirleriyle çatışmaya başlamışlardır. Bu da ülkede kanlı ve uzun bir iç savaş sürecinin yaşanmasına yol açmıştır. Söz konusu siyasi ortam, Taliban'ın doğuşunu hazırlamıştır. Taliban, Afganistan'da ilk olarak ortaya çıkmasından sonra 1994'te Kandahar'ı, 1995'te Herat'ı, 1996'da Kabil'i ve 1997'de Mezar-i Şerif'i ele geçirmiştir (Rahimi, 2013: 202). Böylece örgüt, uluslararası alandan sağladığı açık ve kapalı destekler sayesinde bütün ülkeyi hızlı bir şekilde kontrolü altına almıştır.

El-Kaide örgütünün saldırıları ve 11 Eylül saldırısı üzerine 2001 yılında başlayan ABD işgali, ülkede yüz binlerce kişinin daha hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Bunun yanında milyonlarca kişi ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır. ABD işgalinden sonra kurulan geçici hükümetin başına Hamid Karzai getirilmiştir (Rahimi, 2013: 203). 2001'de BM'nin himayesinde düzenlenen Bonn Konferansı ile yeni bir anayasa kabul edilmiş, 2004'te başkanlık seçimi yapılmış, bunu 2005'teki ulusal meclis seçimleri takip etmiştir. Böylece Afganistan'da 2001 sonrası dönemde siyasi sistem yeniden yapılandırılmıştır.

Aralık 2004'te Hamid Karzai, Afganistan'ın demokratik yollarla seçilen ilk cumhurbaşkanı olmuştur. Ulusal meclis de ertesi yıl Aralık'ta açılmıştır. Karzai, Ağustos 2009'da ikinci dönem için yeniden cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. 2014 cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunda Dr. Abdullah ve Eşraf Gani en çok oy alan iki isim olmuşlardır (Sarwari, 2019, 50). 2014 yazı boyunca seçim sonuçlarına itiraz eden Abdullah, seçim komisyonunu yolsuzluk ile suçlamıştır. İki taraf arasındaki siyasi müzakerelerin yanı sıra tam oy denetimini içeren ABD önderliğinde diplomatik müdahale neticesinde anlaşmazlık giderilmiştir. Eylül 2014'te Gani'nin başkan olarak göreve başlaması ve Abdullah'ın yeni oluşturulan icra kurulu başkanlığına getirilmesi ile Ulusal Birlik Hükümeti'nin kurulması kabul edilmiştir. Açılışın ertesi günü Eşraf Gani yönetimi Afganistan'daki 2014 sonrası uluslararası askeri varlığın yasal dayanağını

oluşturan ABD Afgan İkili Güvenlik Anlaşması ve NATO Kuvvetlerinin Statüsü Anlaşmasını imzalamıştır (Sarwari, 2019, 59).

İki erteleme ardından bir sonraki cumhurbaşkanlığı seçimi Eylül 2019'da gerçekleşmiştir. Tüm bu süre zarfında kendisini hala Afganistan'ın meşru hükümeti olarak gören Taliban, neredeyse her ilde Afgan Hükümeti için ciddi bir sorun olmaya devam etmiştir. Yabancı askeri güçlerin Afganistan'dan çekilmesi, şeriat yasasının uygulanması ve anayasasının yeniden yazılması için mücadele etmeyi sürdürmüştür. ABD ile Taliban arasında 2018'in sonlarında başlayan diplomatik görüşmeler, ivme kazanarak 2019'da Doha'daki müzakereler ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır (Alikhnai, 2011: 65). Bu gelişme ülkede 2021 yılında ABD işgalinin sona ermesine ve Taliban'ın yeniden iktidara gelmesine giden yolun başlangıcını oluşturmuştur.

1.2. COĞRAFYASI

652230 km² yüzölçümüyle yaklaşık olarak Fransa kadar bir alana sahip olan Afganistan, Hindukuş ve Pamir sıradağları ile kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayrılır. Kuzeyinde Özbekistan (144km), Tacikistan (1.357) ve Türkmenistan (804 km), Güneydoğusunda Pakistan (2.670 km), Kuzeydoğusunda Çin (91 km), Batısında ise İran (921 km) vardır. Denize kıyısı bulunmayan ve çoğunlukla engebeli bir araziye sahip olan ülkenin en yüksek noktası, 7492 metre ile Hindukuş dağlarındaki Nowak tepesidir. Ülkenin güneybatısı ve batısı dağlık olmamakla birlikte Amu Derya, Helmend, Farahrud, Murgap ve Herirud nehirleri gibi çok sayıda akarsuyu barındırması nedeniyle tarım yapmaya tam elverişli değildir (Ahmadi, 2016: 100).

4 milyonu aşan nüfusuyla başkent Kabil, ülkenin en büyük ve en kalabalık şehridir. Diğer önemli kentleri ise Kuzeyde Mezar-i Şerif, Güneyde Kandahar ve Batıda Herat'tır. Topraklarının neredeyse yarısını kaplayan Himalaya, Hindukuş ve Pamir dağları nedeniyle ülkenin stratejik önemi büyüktür. Bu nedenle Güney Asya'nın kalbi olarak nitelendirilmektedir. Bu özelliği nedeniyle tarih boyunca pek çok devletin hakimiyet kurmak istediği bir bölge olmuştur (Alikhnai, 2011: 70).

1.3. EKONOMİSİ

Afganistan'da yıllar boyunca devam eden savaş ortamı sosyo-ekonomik yapıya büyük zarar vermiştir. Halen ekonomik olarak dünyanın geride kalmış ülkeleri arasında sayılan Afganistan, Asya ülkeleri arasında kişi başına düşen milli geliri en düşük olan ülkelerden birisidir (Khorasani, 2006: 303).

ABD önderliğindeki işgali takiben verilen önemli miktarlardaki uluslararası ekonomik kalkınma yardımları ile birlikte ülkede yurtiçi ekonomik faaliyetler artmaya başlamıştır. Artan faaliyetler, halkın suya, elektriğe, temizlik, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimini genişletmiştir (İbrahimi, 2010: 202). Ayrıca, 2014'ten bu yana Afganistan devletinin gelirlerinde istikrarlı bir büyüme göze çarpmaktadır. Sektörler ve temel ekonomik göstergeler bazında düzensiz olsa da ekonomik ilerleme devam etmektedir. 2018'deki kuraklığın ardından toparlanan, 2019'da %3,9 büyüyen, ancak siyasi istikrarsızlık, uluslararası finansal taahhütler ve COVID-19 salgını nedeniyle 2020 yılında kaydedilen %5'lik küçülme Afgan ekonomisinde büyük sıkıntılara yol açmıştır. Bununla birlikte, Taliban barışının ilerlemesine bağlı olarak ülkeye 2021-2025 yılları arasında 12 milyar dolarlık ek uluslararası yardım sağlanması öngörülmektedir. Ülke ekonomisinin büyük ölçüde hibe ve yardımlar yoluyla sağlanan finansmana bağımlı olduğu dikkate alındığında söz konusu taahhüt yerine getirilmesi Afganistan için büyük önem taşımaktadır.

Afganistan'da tarım sektörünün büyümesi istikrarlı görünürken, sanayi sektörünün büyümesinin COVID-19'dan ve ticaretteki aksamalardan büyük ölçüde etkilendiği gözlenmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti ile olan ticaret son yıllarda hızla artmış olsa da Afganistan hala başlıca ihracat ortakları olarak Hindistan ve Pakistan'a dayanmaktadır. Ülke yönetimi, ticari sözleşmeleri etkin bir şekilde uygulamak, vergi tahsilatını kolaylaştırmak ve yerli işletmeler için daha fazla uluslararası ticaret imkânı sağlamak amacıyla mücadele etmektedir. Öncelikli ekonomik hedefler arasında uluslararası ekonomik anlaşmaların güvence altına alınması, 2023 yılına kadar ihracatın 2 milyar dolara çıkarılması, kamu gelirlerinin artırılması, yolsuzluğun önlenmesi ve güçlü bir özel sektörün geliştirilmesi bulunmaktadır (Shahzad, 2011: 116).

Afganistan'ın ticaret açığı milli gelirin yaklaşık %31'ine tekabül etmektedir. 2019'da Afganistan'ın başlıca ihracat kalemleri, altın (968 milyon dolar), üzüm (214 milyon dolar), böcek reçineleri (129 milyon dolar), diğer kuruyemişler (113 milyon dolar) ve tropikal meyvelerdir (97,4 milyon dolar). Bu ihracatın büyük kısmı çoğunlukla Birleşik Arap Emirlikleri'ne (1 milyar dolar), Pakistan'a (544 milyon dolar), Hindistan'a (485 milyon dolar), Amerika Birleşik Devletleri'ne (35,6 milyon dolar) ve Çin'e (29,1 milyon dolar) yapılmıştır. Afganistan yılda yaklaşık 1,5 milyon tondan fazla taze meyve üretmektedir. Ülkede en çok üretilen meyveler, nar, üzüm, kavun ve duttur. Yaygın ve tarihsel olarak yetiştirilen diğer meyveler kayısı, elma, incir, şeftali ve kirazdır.

Afganistan'ın demir, çinko, kurşun, petrol, berilyum ve yakut gibi çeşitli yer altı kaynaklarına sahip olduğu, ancak bunların ulaşım zorlukları nedeniyle yeterince işletilemediği bilinmektedir. Hindukuş Dağları'nın kuzey yamaçlarında kömür üretilmektedir. Kuzey Afganistan'da ise doğal gaz üretilmektedir (İbrahimi, 2010: 67).

Afgan sanayisi henüz gelişme aşamasındadır. Yabancı ülkelerden sağlanan mali kaynaklarla tekstil, deri, ayakkabı, plastik, bisiklet, cam, şişe, çimento, şeker, çeşitli gıda maddeleri ve bazı askeri malzemeler üreten fabrikalar kurulmuştur. Sanayi sektörü ve tüm yerel kaynaklardan elde edilen gelirlerin gayri safi yurtiçi hasıladaki payı %37'dir. Çalışan nüfusun %24'ü sanayi sektöründe istihdam edilmektedir. Buna madencilik tesislerinde çalışanlar da dahildir. Geleneksel olarak Afganistan'da el dokuması olarak üretilen Afgan halıları, 2008, 2013 ve 2014 yıllarında Almanya'nın Hamburg kentinde uluslararası ödüller kazanmıştır. Afgan halıları, çoğunlukla Kuzey ve Batıda ağırlıklı olarak Türkmenler tarafından üretilmektedir. Savaş döneminde Afgan halılarının çoğunun ihraç edilmek üzere Pakistan'a gönderildiği, burada üzerlerine "Pakistan'da Üretildi" etiketi basılarak satışa sunulduğu bilinmektedir. Afganistan safranı da kalite açısından Brüksel'deki Uluslararası Tat ve Kalite Enstitüsü tarafından dünyanın en iyi safranı olarak seçilmiştir (Berfield, 2010: 99).

1.4. KÜLTÜREL YAŞAMI

Afganistan, en az beş bin yıllık zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Başta İran ve Hint olmak üzere birçok kültürden unsurlar içermektedir. Yunan kültürünün bile Helenistik Çağ'da Afgan kültürü ile etkileşime girdiği bilinmektedir. Bu kültür karışımının bir sonucu olarak Babür imparatorları döneminde özellikle Kabil ve Herat önemli sanat ve öğrenim merkezleri olarak ortaya çıkmıştır. Fakat Afganistan'ın dış dünyadan neredeyse tamamen izole olduğu 16-20 yüzyıllar arasında ülkede sanat, edebiyat ve mimari alanda çok az bir gelişme kaydedilebilmiştir (Şahin, 2016: 3).

Afganların çoğunluğu şehir dışında yaşadığı için yaşam tarzları köylü aşiret olarak tanımlanabilir. Akrabalık, Afgan sosyal yaşamının temelidir ve topluluğun ataerkil karakterini belirler. Dinin de Afganistan'ın sosyal yaşamında ve geleneklerinde uzun zamandır önemli bir rolü vardır. Afgan kadınlar için günlük yaşam 1960'larda değişmiştir. Kadınlar ofislerde ve mağazalarda işe başlamışlar, bazı kadınlar üniversite eğitimi almışlardır. Ancak durum 1992'den sonra, özellikle de Taliban'ın 1996'da Kabil'i ele geçirmesinin ardından oldukça farklı bir hal almıştır. Mücahitlerin iktidarı

döneminde Afganistan'da bir İslamlaşma gözlenmiştir. Alkol satışı yasaklanmış, kadınların halka açık yerlerde başlarını örtmeleri istenmiş, geleneksel Müslüman kıyafetleri giymeleri için baskı yapılmıştır. Taliban ise kendi kontrolü altındaki bölgelerde İslami yasalar adına çok daha katı uygulamaları hayata geçirmiştir. Televizyon ve diğer eğlence biçimlerinin çoğu yasaklanmış, sakal bırakmayan erkeklere para cezası verilmiş, kızların okula ve işe gitmesi yasaklanmıştır (Emadi, 2005: 35).

Oysa, Anayasal olarak Afganistan'da eğitim alanında kadın ve erkek arasında herhangi bir ayrım bulunmamaktadır. Her Afgan vatandaşı eğitim hakkından yararlanma konusunda eşit hakka sahiptir. Afganistan Anayasası'nın 43. maddesine göre devlet okulları parasızdır ve 7 yaşına gelen her çocuk için ilköğretim zorunludur. Fakat, ülkenin uzun yıllar maruz kaldığı işgal ortamı ve karşı karşıya kaldığı siyasi ve ekonomik açmazlar eğitim sistemini olumsuz etkilemiştir. 2005 yılı itibarıyla 5 milyona yakın çocuk okullarda eğitim görebilmiştir. Okullaşma oranındaki düşüklük ile öğretmen ve ekipman yetersizliği gibi nedenlerden ötürü istenilen verim alınamamaktadır. 2003 yılında 25.000 öğrenci, 8.500 çadırda verilen eğitim hizmetinden yararlanmıştır (Daulaty, 2014: 26).

2. AFGANİSTAN'IN SİYASAL SİSTEMİ

2.1. YÜRÜTME ORGANI

Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin yürütme organının başında halk tarafından beş yıllık süre için seçilen Cumhurbaşkanı bulunmaktadır. Anayasanın 64. maddesine göre Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri; Anayasanın uygulanmasını gözetmek, yasa ve kanunları onaylamak, bakanları atamak, merkez bankası başkanını, milli güvenlik konseyi başkanını ve başsavcıyı tayin etmek, meclisin onayıyla birlikte ülkenin genel politikasını belirlemek, silahlı kuvvetlere komuta etmek, bağımsız seçim komisyon üyelerini seçmek, savaş ve barış ilan etmek, meclis onayıyla birlikte yüksek mahkeme başkanını ve üyeleri atamak, millet meclisinin oturumunu açmak, senato üyelerinin 1/3'ünü seçmektir. Bakanlar, Başsavcılar, Milli İstihbarat Başkanı, Merkezi Bankası Başkanı ve Anayasa Mahkemesi üyelerinin isimleri Cumhurbaşkanı tarafından Parlamento'ya sunulur, güven oyu aldıklarında görevlerine başlayabilirler (Anvari, 2009: 23-30).

Afganistan Anayasası'na göre Kabine, Cumhurbaşkanı tarafından atanan ve Ulusal Konsey tarafından onaylanan 25 bakandan oluşmaktadır. Başlıca görevleri;

Anayasayı ve diğer yasalarla birlikte milli hakimiyeti, bağımsızlığı, toprak bütünlüğünü, Afganistan halkının uluslararası alandaki şerefini, menfaatlerini, toplum düzenini ve güvenliğini sağlamak, vatandaşların temel haklarını korumak, ülkenin mali ve ekonomik işlerini yerine getirmek, kamu mallarını koruma altına almak, siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanda ülkenin kalkınmasını sağlamaktır. Şehirlerde valiler, cumhurbaşkanına karşı tüm işlerden sorumludur. Belediye başkanları ve kent konseyi üyeleri halkın gizli oyları ile seçilir. (Najibi, 2005: 23).

2.2. YASAMA ORGANI

Afganistan Parlamentosu, Ulusal Konsey olarak adlandırılan 351 üyeden oluşmaktadır. Ülke çapındaki en etkili organ olup, Temsilciler Meclisi ve Senato olarak ikiye ayrılır. Ulusal Konseyin görev süresi beş yıldır ve kararlar oy çokluğuyla alınır. Halkın iradesini temsil eden bu Konseyin her bir üyesi anayasanın gerektirdiği şekilde oy kullanmak ve halkın çıkarını göz önünde tutarak karar vermek durumundadır. Yasa çıkartma, onaylama veya reddetme gibi yetkilerle birlikte hükümetin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlardaki politikalarını onaylama ve reddetme yetkisi de bulunmaktadır. Afganistan Ulusal Konseyi'nin diğer görevleri ise yıllık devlet bütçesinin belirlenmesi, borç alınması veya verilmesi, uluslararası anlaşmanın onay veya reddinin sağlanmasıdır. Ayrıca, hükümeti denetleme ve halkın şikayetlerini yürütme organına iletmekle de görevlidir. Ulusal Konsey, her yıl cumhurbaşkanının konuşmasıyla göreve başlar ve dokuz ay çalışmak zorundadır. Konsey üyeleri bir buçuk ay kış mevsiminde ve bir buçuk ay da yaz mevsiminde tatil yaparlar (Shahzad, 2011: 213).

2.2.1. Temsilciler Meclisi (Volesi Jirga)

Ulusal Konsey'in Temsilciler Meclisi kanadı, halk tarafından serbest seçimlerle dört yıllık süre için seçilen 249 üyeden oluşmaktadır. Afganistan Anayasasına göre her vilayetten iki kadın milletvekili seçilmek zorundadır. Bu temsilcilerin milli istihbarat başkanına, yüksek mahkeme üyelerine, kabine üyelerine, anayasa mahkemesi üyelerine ve başsavcıya güven oyu verme ve reddetme yetkileri vardır (Evans, 2004: 23). Devletin bütün yasaları, anlaşmaları ve planları onaylanmak için önce Temsilciler Meclisine gönderilir. Yıllık bütçe ise önce Senato tarafından onaylanır sonra Temsilciler Meclisine gelir. Hükümet işlerinin incelenmesi amacıyla komisyon kurulması için meclis üyelerinin üçte iki çoğunluğuna ihtiyaç vardır. 2014 yılı itibariyle, meclisteki

koltukların dağılımında ilk sırayı 96 milletvekili ile Peştunlar, ikinci sırayı 61 milletvekili ile Tacikler almıştır. Hazaralar 53, Özbekler ve Türkmenler 18 milletvekiline sahipti. Kalan 21 milletvekili ise ülkedeki diğer azınlık gruplara aitti (Tammana, 2014: 145).

2.2.2. Senato Meclisi (Meşranu Jirga)

Senato Meclisi 102 sandalyeden oluşmaktadır. Senato Meclisi üyelerinin üçte biri, il genel meclisleri tarafından dört yıl süreyle seçilir. Üçte biri ise ilçe genel meclisleri tarafından üç yıl için seçilir. Kalan üçte biri ise doğrudan cumhurbaşkanı tarafından beş yıl için görevlendirilmektedir. Her vilayetin il genel meclisindeki üyeleri kendi aralarından bir kişiyi ve her ilçe genel meclisindeki üyeler de kendi aralarından bir kişiyi seçer. Kalan üçte biri ise iki kişi göçebeler, iki kişi de engelliler arasından olmak üzere Cumhurbaşkanı tarafından aydın ve tecrübeli insanlar arasından seçilmektedir. Afganistan Anayasasına göre Cumhurbaşkanı tarafından seçilenlerin yarısı kadın olmalıdır (Tammana, 2014: 200).

2.3. YARGI ORGANI

Afganistan yargı organı; yüksek mahkeme (Yargıtay), temyiz mahkemeleri ve genel mahkemeler olmak üzere üç birimden oluşmaktadır. Yargı organının görevi, tüm tüzel ve gerçek kişiler ile kamu kurumlarının davalarına bağımsız olarak ve kanuna uygun şekilde bakmaktır.

Dokuz üyesi bulunan Yargıtay, ülkedeki en üst yargı organı konumundadır. Yargıtay, tüm davaları hukuka uygun şekilde, anayasa ve uluslararası anlaşmaları da göz önünde tutarak değerlendirmekle sorumludur. Yargıtay üyeleri, Cumhurbaşkanı tarafından Temsilciler Meclisine sunulur, güvenoyu ile göreve başlar. Bu üyelerin üçü dört senelik, üçü yedi senelik, diğer üçü de on senelik bir süre için seçilir. Onay alan üyelerden birisi Cumhurbaşkanı tarafından Yargıtay Başkanı olarak atanır.

Ülke geneline yayılmış olan genel mahkemeler ve temyiz mahkemeleri hukuki ve medeni konulardaki davalara bakarlar. Bu mahkemelerin oturumu aksi karar alınmamış ise halka açık şekilde yapılır. İstihbarat, polis ve ordu içindeki davalar için özel askeri mahkemeler bulunmaktadır (Katzman, 2009: 22-23).

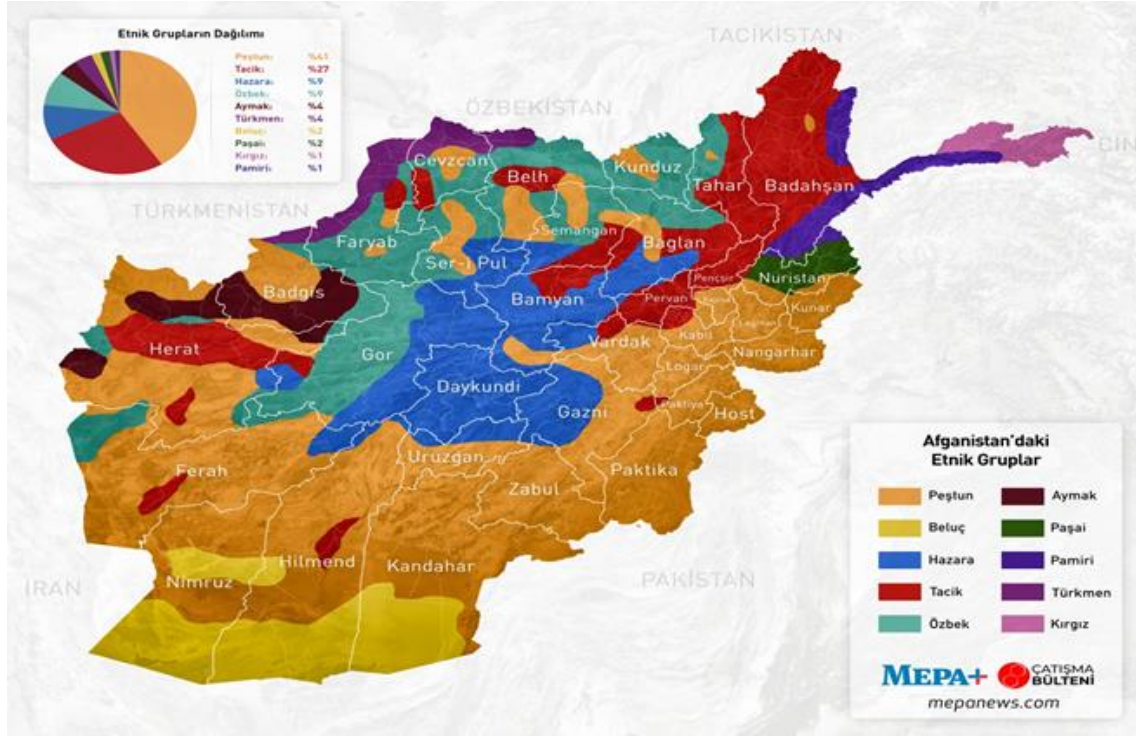
2.4. GÜVENLİK GÜÇLERİ

Afgan Ulusal Savunma ve Güvenlik Güçleri (ANDSF) asker, polis ve diğer güvenlik unsurlarından oluşur (Dingiloğlu, 2003: 88). Mevcut yasalara göre tüm silahlı kuvvetler Millî Savunma Bakanlığına bağlı ise de Kabil'deki kimi reislerin, bazı partilerin, hatta valilerin bile kendilerine ait özel ordusu vardır. Örneğin; General Dostum, Ata Muhammed Nur ve diğer yerel komutanların ordusu mevcuttur. Afganistan'da askerlik zorunlu bulunmayıp 15-45 yaş arası askerlik için seçilir. Tüm ordu kara kuvvetlerinden oluşmaktadır (Akbari, 2010: 23-24).

3. AFGANİSTAN'IN ETNİK YAPISI

Afganistan tarih boyunca farklı milletlerin yerleşim alanı olmuştur. Bunun bir sonucu olarak ülkede halen Peştuca ve Farsça'dan oluşan iki resmi dilin yanı sıra 20-30 kadar farklı dil ve lehçe konuşulmaktadır (Crew, 2009: 90). 2021 itibariyle 39.68 milyonu bulan Afganistan nüfusu, içinde çok sayıda farklı etnik grubu barındırmaktadır. Bunlar hem mezhepsel hem de kültürel ve dilsel olarak birbirlerinden oldukça farklılık gösteren gruplardır. Bir Afganistan gerçeği olarak Peştunlar, Tacikler, Hazaralar, Özbekler, Türkmenler, Aymaklar, Kırgızlar ve Beluçiler vb. birçok etnik grup tek bir siyasi çatı altında toplanmışlardır (Rahimi, 2010: 302). Afganistan'ın bağımsızlığını kazanmasının üzerinden neredeyse 100 yıl geçmiş olmasına rağmen henüz bütün etnik grupların kabul edilebileceği milli bir kimlik oluşturulamamıştır (Sadat, 2015: 211). Peştun, Tacik, Hazara ve Özbekler ülkenin toplumsal ve siyasal sisteminde ana ve etkili aktörler olarak yer almaktadır (Dikici, 2020: 411).

Şekil 1. 2019 İtibariyle Afganistan'da Etnik Yapı

Kaynak: Dupree. Louis. (2019). Afganistan. Oxford Üniversite Press.

3.1. PEŞTUNLAR

Afganistan nüfusunun büyük çoğunluğunu Peştunlar oluşturmaktadır. Hint-Avrupa dil ailesinden olan Peştunca dilini konuşmaktadırlar. %99'u Sünni ve geri kalanı Şia'dır. Genellikle ülkenin Güneydoğusunda bulunan Kandahar, Hilmand, Uruzgan, Nangarhar, Paktiya, Paktika ve Logar'da yaşamaktadırlar. Peştunların bir kısmı da Afganistan'ın Kuzeydoğusunda yaşamaktadır. Tarihi ve siyasi açıdan ülkedeki en güçlü ve etkili gruptur. 18. yüzyılda İngilizler tarafından Afganistan Krallığı için kendilerine hükümdarlık verilmiştir. Sonraki dönemlerde de siyasi iktidar genel olarak bu grubun elinde olduğundan Afganistan siyasetinde Peştunların rolü daima ön plandadır (Akkurt, 2005: 23).

1747'deki kuruluşundan bu yana Afganistan'daki merkezi liderlik, Habibullah Kalakani'nin Ocak-Ekim 1929 arasındaki kısa iktidarı ile Burhaneddin Rabbani'nin 1996-2001 arasındaki iktidarı hariç sürekli Peştunların hakimiyetinde olmuştur. Afganistan'ın kurucusu Ahmed Şah Dürrani, Peştun kökenli olup küçüklükten itibaren Nadir Şah hizmetinde bulunmuş, Şahın en önemli kumandanlardan olmuştur (Admek, 2005: 301). Nadir Şah öldükten sonra 1747 yılında bir grup askerle Kandahar şehrini kolaylıkla ele geçirerek hükümdarlığını ilan etmiştir. Taç giydiğinde yirmi beş yaşında olan Ahmed Şah, "Dürrani" lakabıyla tüm Afganistan'a hâkim olmuştur. Ahmed Şah,

kabileler arasında birliğe önem vermiş, dil, ırk ve bölgeye göre ayrımcılık yapmamış, ancak Peştunların kral soyundan geldiklerini öne sürerek onları diğer etnik gruplardan üstün görmüştür (Daulaty, 2014: 26).

Afganistan'daki Peştun hakimiyeti tartışmalı olarak bugüne kadar devam etmiştir. 11 Eylül 2001 olayından sonraki ABD işgalinden sonra ülkede kurulan geçici hükümette bütün etnik gruplar temsil hakkı kazanmıştır (Daulaty, 2014: 28). Fakat, son dönemde ülke siyasetinin en üst makamına gelen Hamid Karzai ve Eşraf Gani Peştun kökenlidir (Akkurt, 2005: 23).

3.2.TACİKLER

Tacikler nüfus bakımından Peştunlardan sonra ülkenin en kalabalık ikinci topluluğunu oluşturmaktadır. Farsça lehçesini (Darice) konuşmaktadırlar (Amin, 2004: 200). Genel olarak ülkenin Kuzey ve Kuzeydoğusundaki Herat, Ferah, Bedeşan ve Pencşir bölgelerinde yaşamaktadırlar. Tacikler, Afganistan'ın siyasi ve kültürel atmosferinin en etkili unsurlarından biridir (Ahmedi, 2009: 18). Taliban'a karşı savaşan Kuzey İttifakı genelde Taciklerden oluşmuştur. Ahmed Şah Mesud, Burhaneddin Rabbani, Dr. Abdullah ve Emrullah Salih Afganistan siyasetini etkileyen Tacik kökenli isimler arasındadır (Akkurt, 2005: 45). Afganistan'da 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başlarında ortaya çıkan bu liderler sayesinde Tacikler daha fazla hak talep etmeye başlamışlardır.

Ahmed Şah Mesud, 9 Eylül 2001'de Tahar Vadisi'nde kendisi ile görüşme yapmak isteyen Belçika ve Fas pasaportlu iki kişinin intihar saldırısında öldürülmüştür. Ölümünün ardından Mesud'a Başkan Hamid Karzai'nin emriyle "Ulusal Kahraman" unvanı verilmiş olup, ölüm tarihi olan 9 Eylül, "Mesud Günü" adıyla ulusal bayram olarak kutlanmaktadır. Böylece Tacikler, modern Afganistan devletinin kurulmasında büyük pay sahibi olmuşlardır (Akkurt, 2005: 48).

3.3. HAZARALAR

Hazaralar, Afganistan'daki üçüncü en büyük etnik gruptur. Çoğu Kuetta'da olmak üzere, 650.000 ile 900.000 arasında bir nüfus ile komşu Pakistan'da da önemli bir azınlık grubunu teşkil etmektedirler. Afganistan'da genellikle Hazaracat adı verilen bu topluluğun bir kısmı ülkenin merkezinde bulunan Bamyan, Daykundy, Ghor, Samangan ve Ghazani gibi illerde yaşarken bir kısmı ise Kabil, Mezar-i Şerif ve Herat gibi büyük

şehirlerde yaşamaktadır. Farsça konuşan Hazaraların büyük bir çoğunluğu Şia'dır (Aydın, 2010: 88).

Hazara halkının kökenleri tam olarak bilinmemekle birlikte, çoğunluğunun Türk ve Moğol kökenli olması muhtemeldir. Yüz kemiği yapıları, kültür ve dillerinin bazı özellikleri, Orta Asya Türk Kabileleri ve Moğollarınkilere benzemektedir. Bazı Hazaraların Avrupalılara veya İranlıların yerli halklarına benzediği de dikkat çekmektedir.

11 Eylül 2001 saldırılarının ardından Amerikan ve İngiliz kuvvetlerinin Afganistan'ı işgalinden sonra pek çok Hazara Afganistan siyasetinde önemli bir yere sahip olmuştur. Hazaralar ayrıca yüksek öğrenimde, orduda ve birçok üst düzey hükümet pozisyonlarında yer almışlardır. Örneğin, Hizbi-Vahdet partisinden bir Hazara olan Muhammed Muhakkik, Afganistan'daki 2004 başkanlık seçimlerinde yarışmıştır. Karim Halile, 2004-2014 yıllarında Afganistan'ın Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak seçilmiştir. Hazaralardan, Sima Samar, Habiba Sarabi, Sarwar Deniş dahil olmak üzere birçok bakan ve vali çıkmıştır (Ayobi, 2001: 34). Bununla birlikte Hazaralar genel itibariyle ticaret ve eğitim gibi alanlara yönelmektedirler. Afganistan'da yapılan son anketlere göre öğrencilerin %60'ını Hazaralar oluşturmaktadır.

3.4. ÖZBEKLER

Özbekler ülkenin Kuzeyinde, Özbekistan sınırına yakın Mezar-i Şerif, Maymana, Faryab, Kunduz ve Cüzcan illerinde yaşamaktadır. Özbekçe konuşmaktadırlar. Sünni olup, Hanefi mezhebine mensuptur. Genelde tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadırlar (Castillo, 2010: 11). Özbekler, Afganistan'ın ana Türk halkıdır. Afganistan'da yaşayan Özbeklerin 1990'larda yaklaşık 1,3 milyon oldukları tahmin edilmektedir. Ancak şimdi 2 milyon civarında oldukları bilinmektedir (Lister, 2009: 224).

Afganistan siyasetinde Özbek General Reşid Dostum, aktif şekilde yer almıştır. Reşid Dostum'un hükümete girdiği 11 Eylül 2001 sonrası döneme kadar Özbeklerin hükümette hiçbir temsilcisi olmamıştır.

3.5. DİĞER ETNİK GRUPLARI

Türkmenler, Aymaklar, Kızaklar, Kırgızlar, Peşeyiler, Kızılbaşlar ve Hindular Afganistan'daki diğer etnik gruplardır. Afganistan'da yaşayan etnik gruplar çoğunlukla Müslümandır. Müslüman olmayan tek grup Hindulardır (Cemilurahman, 2008: 801).

Tüm bu etnik çeşitliliğe rağmen, ülkedeki bahse konu etnik gruplar kültürel bakımdan birbirlerinden net sınırlar ile ayrılmamaktadır. Bir başka ifade ile Afganistan'daki çok sayıda etnik grubun mensupları arasında kültürel bakımdan birçok yakınlık, benzerlik ve örtüşme de vardır. Afganistan'daki etnik gruplar, birbirlerinin birtakım geleneklerini ve kutlamalarını benimsemiş olup, benzer bir kültürü paylaşmaktadırlar. Örneğin Nevruz, Afganistan'da çeşitli etnik gruplar tarafından ortak bir şekilde kutlanan bir yeni yıl festivalidir. (Ayobi, 2001: 32).

4. AFGANİSTAN'DA ETNİK GRUPLAR ARASI İLİŞKİLER

Afganistan'ın çeşitli gruplardan oluşan bu etnik yapısı, halkın büyük kısmının merkezi yönetimin kurallarından ziyade mensup olduğu topluluğun kurallarına aşırı bağlılık gösterdiği bir sosyal yapıya yol açmıştır (Berfield, 2010: 34). Bu durum, Afganistan merkezi yönetiminin otoritesinin zayıf kalmasına neden olmaktadır. Ayrıca bu toplulukların sahip olduğu toplam askeri gücün, merkezi yönetimin askeri gücünden çok daha fazla olduğu görülmektedir. Fakat bu topluluklar, tarih boyunca merkezi yönetime karşı birleşmek için ortak bir çaba gösteremediklerinden yerel otorite niteliğinde kalmışlar ve daima merkezi yönetim tarafından bastırılmışlardır (Coburn, 2015: 66).

Bunun dışında, Afganistan'da etnik grupların coğrafi açıdan birbirleriyle aşırı yakın, hatta iç içe olmaları zaman zaman karmaşık ve çatışmacı ilişkilere yol açmıştır. Ülkede sık sık gözlenen etnik gruplar arası gerginlikler genelde devlet kaynakları üzerinde ve su, toprak, iş, para ve mal paylaşımı gibi meselelerden çıkmaktadır (Lister, 2009: 985). Ülkede aralıksız devam eden çatışma ortamı üç temel dinamikle şekillenmektedir. Peştunlar ve diğer etnik yapılar sürekli çekişmeli bir ilişki içinde olmuşlardır (Cookman, 2020: 66). Çünkü Peştunlar ülke siyasetindeki en etkili etnik yapıyı oluşturmakta ve idare gücünü sürekli olarak ellerinde tutmaktadırlar. Ayrıca geleneksel olarak yönetimde söz sahibi olan Peştun toplumu psikolojik olarak kendini üstün grup olarak görmektedir. Bu durumun yansıması diğer etnik yapılara karşı duyulan düşmanlıklar ve çatışmalar olarak ortaya çıkmaktadır (Ghaznavi, 2013: 81).

Afganistan’da yaşanan iç savaş ve bu savaşa dışarıdan gelen müdahaleler, etnik gruplar arasındaki düşmanlığı körüklemiştir. Benzer durum tarih boyunca Peştunların kendi içinde de geçerli olmuştur. Zira farklı Peştun kabileleri arasında da iktidar mücadeleleri yaşanmıştır (Lister, 2009: 989).

İKİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN’DA İKTİDAR DEĞİŞİMİ

1. İÇ SAVAŞIN ORTAYA ÇIKIŞI

Sovyetler Birliği’nin 1979 yılında başlayan Afganistan işgali 1989 yılında son bulmuş, ülkede kalıcı bir düzen kurulamamıştır. Dr. Necibullah ülke yönetimini bir süre daha elinde tutabilmiş, Mücahit örgütleri ve hükümet güçleri arasındaki çatışma tüm hızıyla devam etmiştir. Dr. Necibullah’ın yönetimi bir süre daha elinde tutabilmesinin bazı sebepleri vardır (Jalali, 2017: 252). Bunlardan en önemlisi, işgali bitirmesine rağmen SSCB’nin Afganistan’daki komünist rejime yardım sağlamasıdır. Bir diğer neden ise hükümete karşı duran ve iktidarı eline geçirmek isteyen direnişçi grupların organize bir şekilde ilerlememesidir. Her grup kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmiş ve bunun sonucunda Necibullah’ın kuvvetlerine karşı başarılı olamamıştır.

Dolayısıyla, bu iki temel nedenden dolayı Necibullah iktidarı uzun bir süre elde tutmayı başarabilmiştir (Farhang, 2009: 411).

Aynı dönemde ülke büyük bir karışıklık içinde olmuş, kendi iktidarlarını ilan eden İslami Direnişçi Gruplar Pakistan'da yeni bir hükümet kurmaya çalışmıştır. Ayrıca, 1990'dan itibaren çöküş sürecine giren SSCB, 1991'de Necibullah'a yaptığı yardımı kesmiştir. Bu durum, Necibullah rejimi için sonun başlangıcı olmuştur (Johnson, 2021: 87). Nitekim Necibullah, SSCB'ye yardımının kesilmesinden sonra bir süre daha yönetimi başarıyla elde tutmuştur. Kandahar Kunduz, Paktiya, Pagman, Surubi, Logar ve Salank illeri hükümet kontrolünde kalmıştır. İktidar rejiminin yıkılmasından önce Necibullah, iktidarı İslam partilerinin koalisyonuna bırakmayı öneren BM barış teklifini kabul etmiştir. Necibullah, sürgünde kendisine mali yardım sağlanması koşuluyla iktidarı teslim ederek Afganistan'ı terk etmeyi kabul etmiştir. Ancak Kuzey'de hükümete bağlı önemli bir general olan Özbek kökenli Reşid Dostum, Necibullah'ın bu kararı hoş görmemiştir. Ordudaki Peştunlarla da anlaşamayan Dostum, bunun üzerine kendisi gibi düşünen subayların desteğini de alarak Tacik kökenli mücahit komutanı Ahmed Şah Mesud ile irtibat kurup mücahitlerin grubuna geçmiştir. Böylece mücahitlerin Kabil'e daha kolay girmesini sağlamıştır.

Necibullah hükümeti devrildikten sonra yerine mücahitler grubundan Sibgatullah Mücedidi, başkent Kabil'de iki ay süre ile geçici olarak devletin başına geçmiştir (Farhang, 2009: 418). 1992 yılında İslami örgüt liderlerinin Pakistan'da yaptıkları anlaşmayla Cumhurbaşkanlığına Burhaneddin Rabbani, Savunma Bakanlığına Ahmed Şah Mesud ve Başbakanlığa Gulbeddin Hikmetyar seçilerek BM destekli "Afganistan İslam Devleti" kurulmuş ancak Hikmetyar'ın başbakanlık görevi reddedilmiştir. Bunun neticesinde başkente yönelik saldırılar yeniden başlamıştır. Şia Hizbe Vahdet Parti lideri Ali Mezari'nin de hükümetin aleyhine dönmesi sonucunda ülke yeniden karışmaya başlamıştır. 1993 yılında hükümet taraftarı Ahmed Şah Mesud ile Hikmetyar, Ali Mezari ve Dostum kuvvetlerinin arasında çatışmalar başlamıştır. Tüm bunlar gerçekleşirken, kurulan yeni Afgan devleti kendi içinde fikir ayrılıklarına düşmüş ve ülkede bir iç savaş başlamıştır. Yaşanan bu iç çatışmaların temelinde etnik iktidar çekişmesinin yanında, grupların menfaat çekişmeleri de etkili olmuştur. Reşid Dostum haricinde tüm gruplar şeriat istemişlerdir. Dostum'un lideri olduğu Cümbüş-ü İslami ise Özbek milliyetçiliğini temel alan ve tüm etnik grupları bir araya toplayan demokratik bir yönetimi desteklemiştir (Emadi, 2010: 67-69). Bu çekişmelerden

yararlanan Pakistan Gulbeddin Hikmetyar'ı; İran Şia Hazaraların Hizbi-i Vahdet örgütünü ve Özbekistan ise Abdul Reşid Dostum'u desteklemiştir.

Sovyet birliklerinin çekilmesinden sonra ülkede başlayan bu iç çatışma, ülkenin en büyük etnik gruplarını savaşı hale getirmiştir (Hadif, 2013: 45). Bunlar Tacik, Özbek, Hazara, Türkmen ve Peştunlardır. Rabbani hükümetinin Necibullah hükümetinde etkin rol oynayan farklı etnik gruplara mensup olan Abdul Reşid Dostum, Gulbeddin Hikmetyar ve Ali Mezari'yi saf dışı bırakması, ülkede söz konusu etnik grupların hükümette temsil edilememesine neden olmuştur. Bu durum ise Afganistan'da sert bir iktidar mücadelesini başlatmıştır. 1994 yılında ortaya çıkan Taliban örgütü, Eylül 1996'da başkent Kabil'i ele geçirerek Afganistan İslami Emirliği'ni kurmuştur. 11 Eylül olayından sonra Amerika Birleşik Devletleri tarafından başlatılan terörizmle savaş mücadelesi kapsamında, Amerikan kuvvetleri önderliğinde, başta NATO güçleri olmak üzere Afganistan'a askeri müdahalede bulunulmuştur. 2001'de Taliban yönetimi ortadan kaldırılmış, yerine günümüzdeki Afganistan İslam Cumhuriyeti kurulmuştur. 2014'te NATO güçlerinin ülkeden çekilmesine rağmen ülkedeki iç savaş bir türlü sona ermemiştir (Faizi, 2008: 89).

Sovyetler Birliği'nin ülkeden çekilmesiyle ülkedeki siyasi durum daha karmaşık bir hale gelmiş ve merkezi otorite kaybolmuştur (Zaferi, 2009: 78). Bu yüzden farklı etnik gruplar arasındaki iktidar mücadelesi Afganistan'ı kanlı bir iç savaşa sürüklemiştir. Bu durum, ülkenin ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasi bakımlardan oldukça gerilemesine neden olmuştur. Ülkedeki farklı etnik gruplar arasında sürekli bir iktidar mücadelesi yaşanmış ve ülke büyük güçlerin bu etnik gruplar üzerinden mücadele sahasına dönüşmüştür. Başta ABD, Rusya, Çin, İran ve Hindistan olmak üzere bölge üzerine politika üreten ülkeler, Afganistan'daki siyasi ve toplumsal konjonktüre önemli etkilerde bulunmuşlardır (Farhang, 2009: 49).

2. MÜCAHİTLERİN İKTİDARA GELİŞİ (1992-1996)

Sovyetler Birliği ordusunun Afganistan'dan çekilmesiyle birlikte mücahit grupları, Pakistan'ın Peşaver kentinde bir hükümet kurmuş ve ardından Afganistan'a saldırmaya başlamışlardır. İlk saldırı Celalabat şehrine yapılmış, fakat başarılı olamamıştır. Söz konusu başarısızlığın nedeni, hükümetin tek bir etnik yapıdan meydana gelmemesidir. İlerleyen süreçte Dr. Necibullah birkaç yıl daha iktidarda kalmıştır. Bu sırada Demokratik Halk Partisinin üyeleri arasında başlayan iç ihtilaflar

zayıflamaya başlamıştır (Hakimi, 2020: 65). Diğer taraftan mücahit grupların Celalabat kentinde bir kez daha yenilmesi neticesinde Reşid Dostum ve diğer önemli komutanlar askeri bakımdan gittikçe güçlenmişlerdir. Söz konusu komutanlar daha sonra merkezi devletten ayrılmak istemişlerdir (Ghubar, 1999: 56). Dr. Necibullah bu isimlerden özellikle General Dostum'a çok ihtiyaç duymasına karşın, etnik sebeplerden dolayı yaşanan anlaşmazlıklarla birlikte komutanlar, 1992 yılında merkezi devletten ayrılıp, Hizbe-i Vahdet-i İslami Parti (HVİP) ile anlaşmışlardır. Böylece Afganistan'ın kuzeyi savaşız bir şekilde mücahitlerin eline geçmiştir. Bir yandan Kuzey İttifakının (The Northern Alliance, TNA) Kabil saldırısı, diğer yandan mücahit grupların kuşatmasının merkezi hükümeti çaresiz bırakması sonucunda Dr. Necibullah 21 Nisan 1992 tarihinde istifa edip yönetimi mücahitlere devretmiştir. Böylece mücahit gruplarının Peşaver'deki geçici hükümetinin başkenti Kabil'e nakledilmiştir. Komünist rejim çökmüş ve ülkede mücahitlerin iktidarı hâkim olmuştur (Hashimi, 2017: 76). Cumhurbaşkanı Dr. Necibullah hükümetinin yerine iktidara gelen mücahitler önce başkent Kabil'e girmeyi başarmışlar, daha sonra tüm diğer vilayetleri kolaylıkla kendi hakimiyetleri altına almışlardır. Konsey başkanlığına seçilmiş olan Sibgatullah Mücedidi geçici hükümetin de başına geçmiştir (Ghubar, 1999: 60).

2.1. SİBGATULLAH MÜCEDİDİ DÖNEMİ

Sibgatullah Mücedidi, Tacik asıllı bir aileye mensuptur. Afganistan'ın kuzeyindeki Bedaşan kentine bağlı Fayzabad'ta doğmuştur. İlkokulu Bedaşan'da ortaokulu ise başkent Kabil'de bitirmiş olup, 1963'te Kabil Üniversitesi'nde İslam Hukuku ve İlahiyat bölümlerini okumuştur. Üniversite yıllarında İslam ile ilgili çalışmalarıyla tanınmıştır. 1966'da Kahire'de İslam felsefesi alanında yüksek lisans yapmıştır (Karımı, 2017: 137). Sibgatullah Mücedidi, Sovyetler Birliği'nin çekilmesinin ve Dr. Necibullah hükümetinin yıkılmasının ardından kurulan Afganistan İslami Cumhuriyeti'nin ilk başkanı seçilmiştir. Mücahitler tüm ülkeyi ele geçirirken, bazı şehirlerde askeri tesisler ve silahlar, çeşitli mücahit grupları arasında paylaşılmıştır. Bazı şehirler ise tek bir grubun eline geçmiştir. Afganistan'ın kuzey vilayetleri, özellikle Mezar-i Şerif, Faryab, Serpul, Samangan, Cevzcan ve Bağlan, Cümbeş-i Milli İslami Partisi'nin (CMİP) liderliğinde Reşid Dostum'un kontrolü altına girmiştir (Hesari, 2010: 92). Böylece çeşitli ağır silahlar, uçaklar, tanklar, Kuzeydeki önemli mevziler ve Mezar-i Şerif havaalanı eline geçmiştir (Mesbahzadeh, 2008: 34-35).

25 Nisan 1992 tarihinde mücahit komutan Tacik kökenli Ahmed Şah Mesud birlikleri ile Kabil'e girmiştir. Pakistan'daki mücahit gruplar Pakistan'ın Peşaver kentinde geçici bir yönetim oluşturmuştur. Ulusal Konsey başkanlığında bulunan Sibgatullah Mücedidi iki aylık süre ile bu geçici hükümetin başkanı seçilmiştir. (Mesbahzadeh, 2008: 37). 28 Nisan 1992'de Sibgatullah Mücedidi Kabil'e girerek yeni hükümeti kurmuş, Ahmed Şah Mesud'u savunma bakanı olarak görevlendirmiştir. Diğer bakanlıklar ise mücahit gruplar arasında paylaşılmıştır. Sibgatullah Mücedidi, 8 Mayıs 1992 tarihinde yaptığı konuşmada, iki ay yerine iki yıl devlet başkanlığı yapacağını dile getirmiş, bu ifade mücahit gruplar arasında anlaşmazlığa sebep olmuştur (Musevi, 2009: 89).

İktidara yeni gelmiş olan mücahit grupları ülkede güçlü bir merkezi hükümetin kurulabilmesinin çok zor olduğunu anlamışlardır (Kakar, 2009: 89). Bu sırada Hizbe-i İslami Partisi'nin (HİP) lideri Gulbeddin Hikmetyar, Sibgatullah Mücedidi'nin iki aylık hükümetini tanımadığını açıklayarak saldırılara başlamıştır. Ancak Dostum ve Ahmed Şah Mesud'un güçleri (HİP), Gulbeddin Hikmetyar'ın liderliğindeki güçleri başkent Kabil'den çıkarmayı başarmıştır. HİP güçleri Kabil'den 25 km uzaklıktaki Çarasyab bölgesinde yerleşmiş ve oradan başkente roket atışına başlamışlardır. Bu dönemde Kabil çok ağır çatışmalara sahne olmuştur. Böylece mücahitler arasındaki iktidar mücadelesi bir iç savaşa dönüşmüştür (Musevi, 2009: 94).

2.2. BURHANEDDİN RABBANİ DÖNEMİ

Burhaneddin Rabbani, 1972'de Afganistan Cemaat-i İslami Hareketi (CİHP) başkanı olarak seçilmiştir. 1979'da başlayan Sovyetler Birliği'nin Afganistan müdahalesine karşı çıkmıştır. 1989'a kadar devam eden Sovyet Birliği'nin işgali döneminde Ahmed Şah Mesud ve Gulbeddin Hikmetyar gibi mücahit liderleri ile birlikte SSCB'ye karşı direnişini sürdürmüştür (Noori, 2013: 44). 1992'de mücahit grupları Kabil'e girmeyi başarmış; 15 Haziran 1992'de toplanan Konsey, Burhaneddin Rabbani'yi altı ay süre için devlet başkanlığına ve Gulbeddin Hikmetyar'ı başbakanlığa seçmiştir. Ancak Hikmetyar, Rabbani'nin emri altında görev yapamayacağını açıklamış ve saldırılarına devam etmiştir (Musevi, 2009: 23). Hikmetyar'ın, Sibgatullah Mücedidi ve Rabbani'nin hükümetini tanımamasının ve bunların emrinde görev almak istememesinin asıl nedeni kendisini devlet başkanı olarak görmesidir (Kemali, 1998: 29).

Burhaneddin Rabbani, Afganistan'ın eğitimli yöneticilerinden biri olmasına rağmen, iktidara geldiğinde ülkedeki farklı halkların beklentilerini yerine getirememiş, diğer etnik grupları saf dışı bırakmıştır. Burhaneddin Rabbani hükümetinin başarısızlığı ülkeyi iç savaşa ve krize sürüklemiştir (Shirzad, 2014: 100-102). Bazı mücahit grupları hükümete karşı savaşımaya başlamıştır. Reşid Dostum 1992'den itibaren Rabbani'yle yolları ayırarak Şia (HVP) güçlerine katılmıştır. 1993 yılında General Dostum, Hikmetyar ve Şia (HVP) lideri Abdül Ali Mezari ile iş birliğine girmiş ve devlete karşı saldırılara başlamışlardır. Mücahit gruplar arasında sürekli devam eden iktidar mücadelesi ve şiddetli çarpışmalar nedeniyle başkent Kabil harabeye dönmüştür. Bu dönemde binlerce kişi can vermiş, binlerce kişi de ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır (Rahimi, 2013: 111). İktidara gelen mücahit grupları artık dış yardım alamamıştır. Rabbani hükümeti Pakistan'ın politikalarına karşı çıktığından, Pakistan Afganistan'da Peştun asıllı birisinin iktidara gelmesini istemiştir. İran, Pakistan aleyhine kendi menfaatleri için Sünni bir hükümetin iktidara gelmesini tercih etmiştir. ABD ise mücahit hükümetini tanımamış ve Rabbani iktidarına karşı ilgisiz kalmıştır (Rasanayagam, 2003: 23).

Afganistan'da bu şekilde devam eden mücahit gruplar arasındaki iç savaşı, Taliban örgütünün ortaya çıkmasına ve bütün ülkede hızlı bir şekilde yayılmasına ortam hazırlamıştır (Kerverz, 2001: 83).

3. TALİBANIN ORTAYA ÇIKIŞI (1996-2001)

Afganistan'daki çeşitli gruplar farklı ideolojiler altında savaşımaya başlarken; İslam'ı kurtarma, savaşı sona erdirmeye, ülkeye ebedi adalet ve barış getirme sloganları altında kendilerine Taliban adını veren yeni bir aşırılık yanlısı grup ortaya çıkmıştır (Shirzad, 2014: 311). Taliban, 1994 yılında bir grup dindar öğrenci tarafından kurulmuştur. Taliban "talip" sözcüğünden türemiş olup, bu sözcüğün çoğulunu ifade etmektedir. Bu sözcük medresede eğitim gören din adamları için kullanılmaktadır. Dolayısıyla Taliban örgütü birçoğu neredeyse aynı görüşe sahip ve farklı yerlerden gelmiş medrese öğrencilerinden oluşmaktadır. Birbirlerinden çok farklı olan ama bir o kadar da yakın bir ilişki içerisinde bulunan bu öğrenciler, Taliban'ın hedeflerine ulaşması amacıyla bir araya gelmişlerdir (Kohzad, 2004: 55). Taliban'ın temel hedefi ise ülkeye barışı getirmek, halkı silahsızlandırmak ve şeriatı uygulamaktır. Taliban'ın

kurucusu ve lideri olan Muhammed Ömer, Taliban hareketinin ortaya çıkışını şöyle aktarmaktadır:

Kandahar'da bir medrese öğrencisiydim. Ülkede hırsızlık, cinayet ve yağmacılık fazlasıyla yaygınlaşmıştı. Kimsenin o zamanlarda hiçbir şeyin daha iyi olabileceğine dair inancı yoktu. Allah'a tevekkül ettim ve öğrenci arkadaşlarım ile çalışmaları başlattım” (Shirzad, 2014: 314).

Taliban örgütü, ortaya ilk çıktığı yıllarda siyasi bir hareket değildir. Taliban, kuruluş amacının iktidara gelmek değil, iç çatışmaları sonlandırmak, şeriatı uygulamak ve ülke yönetimini iş bilen insanlara bırakmak olarak açıklamıştır. Örgüt, kendi içerisinde de farklı sınıflara ayrılmaktadır. Bunlardan biri “Beyaz Sarıklılar” adını verdikleri gruptur. Başlarına beyaz sarık takan ve aralarında bakan, savcı, vali, hâkim gibi kişilerin olduğu bu grubun örgüt içerisinde önemli bir yeri vardır. İkinci sırada ise “Siyah Sarıklılar” bulunmaktadır. Bunlar ise örgüt içerisinde yüksek makam ve mevkilere sahip olmayan sıradan vatandaşlardan oluşmaktadır (Crew, 2004: 56).

Taliban, Pakistan, ABD ve Suudi Arabistan'ın desteğiyle ülkenin bir kısmı üzerinde kontrolü ele geçirmiştir. Yeni köktenciler ya da neo-fundamentalistler olarak da anılan Taliban örgütü, din konusunda aşırı köktenci İslami gruplar arasında yer almaktadır (Keskin, 2013: 23). Bu grubun bariz özelliklerinden birisi siyasi hedeflerine ulaşabilmek için şiddete başvurmalarıdır. Bugüne kadar Taliban ile ilgili yazılmış tüm metinlerde, bu grubun ne olduğuna ve kimlerden meydana geldiğine dair iki konuya vurgu yapılmaktadır. Birincisi, Taliban'ın politik amaçlarını yürütebilmek için küresel güce sahip ülkeler ile Afganistan'ın komşu ülkeleri tarafından oluşturulmuş siyasi ve askeri bir grup olduğudur. İkincisi ise Taliban'ın Afganistan toplumunun sosyal-kültürel ve sosyal-tarihsel tabanından ortaya çıkmış bir güç olmasıdır (Crew, 2004: 58; Giustozzi, 2002: 52).

Taliban örgütü Kandahar, Gazni ve ülkenin güney bölgelerini Kabil yakınlarına kadar çok hızlı bir şekilde ele geçirmiştir. 1995 yılının başında HİP lideri Hikmetyar'ın ikametgahının bulunduğu Çaharasyab ele geçirilmiş; Şia (HVP) lideri Ali Mezari, Taliban tarafından esir edilmiştir. Böylece Hizbe İslami (HVİP) saf dışı bırakıldıktan sonra bu kez de Ahmed Şah Mesud ve Taliban arasında savaş başlamıştır. Bu savaşta Mesud'un kuvvetleri Taliban'ı, Kabil'in batısından ve Çaharasyab'dan çıkarmayı başarmıştır (Crew, 2004: 59). Sonrasında, Afganistan'ın Herat Valisi İsmail Han ile

Taliban arasında ülkenin güneybatısında yoğunlaşan çatışmalar başlamıştır (Melik Zad, 2002: 80). Taliban örgütü önce geri çekilmişse de 1995'in sonbaharındaki ikinci saldırısıyla Herat kentini ve tüm güneybatıyı çok hızlı bir şekilde ele geçirmeyi başarmıştır. Bamyan eyaletinin de Taliban'ın eline geçmesinin ardından HİP, 1996 yılında Rabbani hükümetine katılmıştır (Loyn, 2019: 90). Fakat bu birlik Taliban'nın ilerlemesine engel olamamıştır. Sonuçta Kabil, hiç direniş göstermeden 1996 sonbaharının başında Taliban'ın eline geçmiştir. Kabil'in düşmesinden sonra tehlikeyi hisseden Taliban muhalifleri, ülkedeki üç büyük etnik grubu birleştirip Afganistan Yüksek Savunma Konseyi'ni (AYSK) kurmuştur (Goodson, 2001: 55). Konsey üyeleri Rabbani liderliğindeki Tacik CİP, General Dostum liderliğindeki Özbek CM ve Halile liderliğindeki HVİ partileridir. Böylece Taliban'ın gücü bir nebze dengelenmiştir (Mesbahzadeh, 2008: 45).

1997-1998 arasında Afganistan, siyasi ve askeri alanda önemli değişiklikler yaşamıştır. Afganistan'ın kuzeyindeki bir bölge Taliban'ın eline geçtiği sırada, CM'nin en üst düzey komutanlarından General Abdül Melik, Taliban'a saldırmıştır. Taliban, bu saldırıda yaklaşık üç bin kayıp vererek geri çekilmiştir. Taliban'ın kuzeyde yenilmesi sonrasında, muhalifler Afganistan Milli ve İslami Cephesi'ni (AMİC) kurmuş ve Rabbani hükümetine katılmıştır. Akabinde ise Mezar-i Şerif-i başkent ilan edilmiştir (Baczko, 2016: 50).

Kuzey cephesi üyelerinin iç anlaşmazlıkları sonucunda Dostum ve Melik arasında savaş başlamıştır. CMP'nin zayıfladığı 1998'de Taliban bir kez daha harekete geçmiş ve bu defa Afganistan'ın büyük bölümünü ele geçirmiştir. Bu tarihten ABD'nin müdahalesine kadar geçen dönemde Taliban, bütün ülkenin yönetimini eline almıştır (Ewons, 2005: 70). Taliban, Güvenlik Konseyi kararlarını da görmezden gelmiş, bu dönemde çok sayıda yabancıyı ülke dışına çıkartmıştır.

Taliban örgütünün kapalı fikirli olması, katı dini tutumu ve baskıcı yönetimi Afgan halkı arasında hoşnutsuzluğa sebep olmuştur (Misdaq, 2006: 44). Taliban döneminde yönetim şekli şeriat olarak belirlenmiştir. Taliban'ın Adalet Başkanı Mevlevi Celilullah Mevlevizade, "İslami Emaret anayasası şeriatır. Başka bir anayasaya ihtiyacı yoktur." demiştir. Diğer yandan, Taliban yönetimi radyo, televizyon, müzik, resim, heykel ve sanat eserlerine karşı çıkmıştır. Kadınlar için eğitim ve burkasız

evden çıkma yasaklanmıştır. Erkeklerin camiye gitmeleri zorunlu tutulmuştur. Bamyana eyaletindeki Buda heykelleri bomba ile patlatıp yok edilmiştir (Ewons, 2005: 78).

Örneklere görüldüğü gibi Taliban, uluslararası hukuka ve BM tüzüğüne aykırı olan ve şeriat kanunu olmayan “sözde şeriat”ı uygulamak istemiştir. Grubun kanunlarında ve dini görüşlerinde demokrasiye, kadın ve çocuk haklarına yer olmadığı görülmüştür (Özcan, 2002: 78). Ülke sakinlerinin ancak %1’i Taliban’ın ideolojisini benimserken, büyük çoğunluğu buna karşı çıkmıştır. İnsanlar demokrasi ve ifade özgürlüğü normlarına göre yaşamlarını sürdürmek istemiştir (Goodson, 2001: 76). Buna rağmen, Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri, Taliban’a her türlü silah ve mühimmat yardımında bulunmuş ve lojistik destek sağlamıştır. Taliban örgütünün bu üç ülke tarafından tanınması uluslararası alanda küçük de olsa bir meşruiyet kazanmasına yardım etmiştir (Giustozzi, 2002: 59).

4. ABD MÜDAHALESİ VE TALİBAN İKTİDARININ YIKILIŞI

ABD’de yaşanan 11 Eylül 2001’deki terörist saldırılarına yanıt olarak El Kaide’ye ve onu barındıran ve destekleyen Afgan Taliban hükümetine karşı askeri bir kampanya başlattığı 2001 yılında Afganistan, Amerikan dış politikasının önemli bir meselesi haline gelmiştir (Polat, 2006: 78). Terör örgütü El-Kaide’nin lideri Usame bin Ladin Taliban’a yardım etmek için kendi özel uçağıyla Afganistan’a gelmiş, burada Taliban tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bin Ladin’in Afganistan’da olması Taliban örgütünü uluslararası toplum ile karşı karşıya getirmiştir. 11 Eylül 2001 tarihinde El-Kaide örgütü, dört yolcu uçağını ele geçirerek Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon’a saldırmıştı. Yaklaşık üç bin kişinin hayatını kaybettiği bu saldırıdan Taliban rejimini sorumlu tutan ABD, Afganistan’ı işgal etmiştir (Neumann, 2002: 43). Bu saldırı sonrası ABD Cumhurbaşkanı George Bush yalnızca El-Kaide’yi değil Taliban’ı da suçlamıştır (Rashid, 2000: 206; Marsden, 2002: 119).

ABD’nin Afganistan’ı işgalinin nedenleri, yeni dünya düzeni anlayışı dikkate alınarak farklı gerekçelerle açıklanabilir. Afganistan, ABD’nin İran’a yönelik çevreleme politikasında önemli bir role sahiptir. Taliban’ın ortaya çıkışı, ABD’nin stratejik çıkarları ile örtüşen bir durum yaratmış, İran’ın doğu sınırında Sünni bir tampon bölge oluşturulmasını sağlamıştır. Bu bakımdan ABD açısından İran’ın Orta Asya’ya giden ticaret yolları üzerindeki tekeli kırılmış, alternatif bir güvenli ticaret ve boru hattı güzergahını hayata geçirme politikasını gerçekleştirme olasılığı ortaya çıkmıştır. Fakat,

Taliban'ın terörizme verdiği destek, özellikle Usame bin Ladin'i ağırlaması, ABD'nin Taliban'a karşı çok büyük bir baskı politikası uygulamasına neden olmuştur (Denek, 2016: 33). Ayrıca, Taliban'ın uyuşturucu ticaretinde büyük bir rolü vardır. Taliban'ın önemli bir afyon üreticisi olan Afganistan'da üretime devam etmesi ve afyon ticaretinden elde ettiği gelir ABD'nin dikkatini çekmiştir. İlâveten ABD, Orta Asya'daki zengin enerji kaynaklarının dünya piyasalarına kazandırılması noktasında ve ayrıca bölgede bir denge ve sakinlik getirilmesindeki kilit rolü nedeniyle Afganistan'a özel bir önem vermiştir (Raşid, 2001: 34). Bu bağlamda, Orta Asya Cumhuriyetlerinden Afganistan ve Pakistan üzerinden dünya piyasalarına açılacak doğalgaz ve petrol yollarının garanti altına alınması, ABD'nin Afganistan'a yönelik orta ve uzun vadeli stratejik politikalarının önemli bir parçasını oluşturmuştur. Sayılan gerekçelerle ABD, 1997'de Orta Asya'ya yönelik politikasını kökten değiştirmiştir. ABD politikası, Orta Asya devletlerinin demokratikleşmesi ve normalleşmesi, enerji kaynaklarının Rus kontrolünden kurtarılması, bölgedeki Amerikan firmalarına destek sağlanması olarak özetlenebilecek bir eksene girmiştir. ABD'nin bu değişikliklerle Hazar merkezli yeni bir dünya düzeni kurma hedefine yöneldiği söylenebilir (Denek, 2016: 37).

ABD'nin Afganistan'a odaklanmasının temel gerekçeleri aslında 11 Eylül saldırılarından yaklaşık 9 ay önce hazırlanan bir raporda ortaya konmuştur. Afganistan üzerinde kurulacak kontrol sayesinde, nükleer güce sahip tüm bölgesel güçlerin ve bu alanda çalışan İran'ın kontrolünün sağlanacağı, bu bölgedeki jeo-kültürel dinamikleri harekete geçirme imkanından yararlanılacağı, Balkanlar ve Kafkaslardan sonra Asya'dan güneye üçüncü geçiş rotasına hakim olunacağı, bölgenin enerji kaynakları kontrol edilerek Ortadoğu petrolüne olan bağımlılığın azaltılacağı, Orta Asya'nın petrol ve doğal gaz kaynaklarını dünya piyasalarına ulaştırmada hatırı sayılır bir mesafe alınacağı dile getirilmiştir (Miyahil, 2011: 56). ABD, Orta Asya petrol ve gaz kaynaklarının kontrolü alanında kararlılığını, Taliban ile diplomatik ilişkiler kurarak göstermiş, Taliban'ın şeriat kurallarını uygulamak için önemli adımlar atmasında bir mahzur görmediğini açıklamıştır. Fakat ABD, Taliban'ın 11 Eylül saldırısından sonra Usame Bin Ladin'i koruma altına alması, Amerikan şirketinin projesine destek vermemesi ve ülkesindeki kamuoyu baskısı ile Taliban'ı destekleme politikasını değiştirip Bin Ladin'in peşine düşmüştür (Miyahil, 2011: 57). Bu bağlamda, Taliban rejiminin köktenci teröristleri desteklemesi ve teröristlerle olan yakın ilişkilerini koruması, ABD öncülüğündeki müdahalede önemli bir faktör olmuştur. ABD,

Afganistan'a müdahale ederek bu bölgeden tüm dünyaya yayılan İslamcılığı durdurmayı, buna paralel olarak terörizmin temsilcileri olan Özbekistan İslam Hareketi, Hizbullah ve El Kaide gibi örgütleri ve onları koruyanları etkisiz hale getirmeyi ve küresel terörü ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. ABD'nin müdahale nedenlerinden birinin de büyük yatırımlar yaptığı Özbekistan ve Kazakistan'da istikrarı sağlamak ve çıkarlarını gözetmek olduğu belirtilmektedir (Rubin, 2009: 76).

Taliban'ın Bin Ladini koruyarak onu ABD'ye teslim etmeyi reddetmesi Birleşik Devletlerin Afganistan'a saldırmasına sebep olmuştur. 7 Ekim 2001'de Sonsuz Özgürlük Operasyonu (Operation Enduring Freedom) adıyla Afganistan müdahalesi başlamıştır. Bir yandan koalisyon güçleri saldırıya geçerken diğer yandan eski mücahit grupları da Taliban'a karşı saldırıya başlamışlardır. Başkent Kabil, Taliban'ın geri çekilmesiyle 14 Kasım 2001'de düşmüştür. Kabil'de bir kez daha Rabbani hükümeti kurulmuştur (Goodson, 2001: 83). Taliban'ın devrilmesinden sonra 27 Kasım 2001'de Almanya'nın Bonn şehrinde BM öncülüğünde 14 gün süren bir konferans düzenlenmiştir. Bonn Konferansı'nın amacı Taliban sonrası kurulacak yeni hükümete bir yol haritası çizmek olmuştur. Konferansa İttifak Cephesi temsilcileri ve Afganistan'ın eski kralı Muhammed Zahir Şah'ın temsilcileri katılmıştır. Bonn Konferansı'nda Afganistan'da kurulacak geçici hükümet ilgili bazı prensipler belirlenmiştir. Bu Konferans neticesinde Hamid Karzai geçici devlet başkanı olarak 22 Aralık 2001'de Kabil'de yönetimi ele almıştır (Mills, 2007: 85).

Taliban'ın çekilmesinden sonra Afgan halkı, yeni devlet kurulması, parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimleri gibi tecrübeleri yaşamıştır. Fakat, etnik gruplar arasındaki iktidar mücadelesi ve ihtilaflar neticesinde Afganistan'da istikrarlı bir yönetim oluşturulamamıştır. Taliban, Afgan devleti ve ABD öncülüğündeki yabancı güçlere karşı savaşımaya başlamış, önce ülkenin güney ve doğusunda daha sonra kuzey ve batısında etkinliğini sürdürmüştür. Afganistan hükümeti ve yabancı güçler, Taliban'a karşı neredeyse başarısız olurken, savaşta binlerce asker ve sivil ölmüştür (Neumann, 2002: 23).

Şekil 2. 2001'den İtibaren Afganistan'da ABD Askeri Varlığı

Kaynak: CNN

2014 yılına gelindiğinde ABD Başkanı Barak Obama müdahalenin sonlandırılması ve Amerikan askerlerinin büyük bir kısmının Afganistan'dan çekilmesi kararını almıştır. Zira koalisyon güçleri güvenlik sorununu çözememiş, hatta bölgede istikrarsızlık endişelerinin artmasına neden olmuştur. Hem artan saldırılar hem de sivil ve askeri kayıp oranının yüksek olması sebebiyle Afganistan güvenlik boşluğu yaşayan bir ülke durumuna düşmüştür (Rubin, 2009: 87). Ülkede kaçakçılık, uyuşturucu, rüşvet ve yolsuzluk yıldan yıla artmaya başlamıştır. Merkezi hükümet bu problemleri çözmek için çok çaba göstermiş ama sonuca ulaşamamıştır (Abrams, 2007: 101).

5. HAMİD KARZAI DÖNEMİ (2001-2014)

Hamid Karzai, 24 Aralık 1957 tarihinde Afganistan'ın güney bölgesinde bulunan Kandahar'ın Karz ilçesinde dünyaya gelmiştir. Ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Peştun etnik grubuna mensuptur. Siyaset bilimi alanında eğitim almıştır. Ailesi uzun süre Afganistan siyasetinde aktif şekilde yer almış bir isimdir. Babası Abdullah Karzai'nin Afganistan siyasetinde önemli rolü vardı. Hamid Karzai liseyi Kabil'de bulunan Habibiye Okulu'nda bitirmiş, Hindistan'da lisans ve yüksek lisans eğitimini tamamladıktan sonra İtalya ve İngiltere'de doktora yapmıştır. Karzai,

Afganistan milli dilleriyle birlikte İngilizce ve Urduca'yı ileri seviyede konuşmaktadır (Wagner, 2011: 88).

Amerika Birleşik Devletleri, 11 Eylül olayından sonra kendini savunma hakkını elde ettiğini düşünmüştür. Bu nedenle Afganistan'da Taliban'ı ortadan kaldırmak üzere Birleşmiş Milletlerin katılımıyla uluslararası bir koalisyon kurmuştur. Taliban'ın çöküşünün ardından siyasi müzakereler için zemin hazırlanmış, Afganistan'ın geleceğinin ve siyasi yapısının belirlenmesi için diplomatik çalışmalar başlatılmıştır. Bu bağlamda, Afganistan'ın geleceğini belirleme amacı güden ilk uluslararası konferans Almanya'nın Bonn şehrinde toplanmıştır (Wagner, 2011: 90). 27 Kasım-5 Aralık 2001 tarihleri arasında düzenlenen konferansa Türkiye dahil 19 ülke gözlemci olarak katılmıştır. Görüşmelere katılan gruplar ise; devrik kral Zahir Şah'ın temsil ettiği Roma heyeti, Taliban'a karşı savaşan Kuzey İttifakı, Peşaver Barış Heyeti ve Afgan mültecilerin oluşturduğu grup ile Kıbrıs barış heyetidir. Konferansın temel amacı, Afganistan'daki savaşa ve trajediye son vermektir. Ulusal uzlaşmayı, kalıcı barışı ve istikrarı, insan haklarının korunmasını, Afganistan'ın bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü tesis etmek için meşru bir hükümet kurulmak istenmiştir. Ayrıca, milli ordunun kurulması, çeşitli parti ve grupların ülkenin siyasi sistemine katılımının sağlanması, sosyal adalet, halka İslam ve demokrasi ilkelerine göre seçme ve seçilme hakkı verilmesi gibi konularda kararlar alınmıştır (Neumamm, 2015: 167).

Bonn Konferansı'na göre Roma Grubu üyesi olan Hamid Karzai'nin başkanlığında geçici hükümet kurulması kararlaştırılmıştır. Geçici hükümet Karzai başkanlığında 22 Aralık'ta göreve başlamıştır. Karzai'nin başkan seçilmesinde mücahit grupların, özellikle de Tacik mücahit grupların ve ABD'nin kendisini doğrudan desteklemesinin önemli rolü olmuştur. Bu dönemde Tacik grubunun Afganistan siyasetinde büyük etkisi olmuştur. Afganistan tarihinde ilk kez Taciklere mensup kişiler cumhurbaşkanı yardımcısı ve savunma bakanlığı dahil olmak üzere birçok önemli kurumda ve çeşitli bakanlıklarda görev almaya başlamıştır. Cumhurbaşkanı yardımcısı ve kabinede görev yapacak bakanlar bu dönemde aslında Cumhurbaşkanı tarafından değil ABD tarafından seçilmiştir. Afganistan siyasetinde bütün etnik grupların söz sahibi olmasını sağlamak amacıyla ABD, devletin önemli kuruluşlarını nüfus yoğunluğuna göre tüm etnik gruplar arasında paylaşmıştır. Böylece Afganistan'ın siyasi tarihinde ilk kez tüm etnik gruplar ülkenin siyasal hayatında rol almaya başlamıştır. Konferans, Afganistan'da 23 yıllık savaş ve kanlı olayların ardından yeni

bir dönemin başlangıcını teşkil etmiştir. Konferans, ülkede demokrasinin, insan haklarının ve sivil toplumun kurumsallaşması için büyük bir fırsat olmuştur (Neumann, 2015: 170-172).

5.1. BÜYÜK ŞURA (LOYA JIRGA) VE YENİ ANAYASA

Loya Jirga, Afganistan halkının iradesinin yansıdığı en yüksek mertebeli kurumdur. Büyük Şura Afganistan Anayasasında en yüksek dereceli karar organı olarak tanımlanmaktadır. Afganistan Anayasasını değiştirme veya anayasanın maddelerinde düzeltme hakkına sahip olan tek mercidir. Anayasanın gerektirdiği çok hassas durumlarda, bağımsızlık, ulusal egemenlik, ulusal çıkarlar, anayasada değişiklik, toprak bütünlüğünün korunması ve Cumhurbaşkanı yargılama gibi önemli meseleler için toplanmaktadır (Singh, 1959: 3). İlk defa 1747 yılında Kabil'den gelen büyükler Kandahar'da toplanmış ve Ahmed Şah Dürrani'yi padişah olarak seçmiştir. Farklı grupları bir araya getiren ve dokuz gün süren bu meclis, ülkede Büyük Şura geleneğinin başlangıcı olmuş ve bugüne kadar alınan önemli kararlar için bir siyasi mekanizma olmaya devam etmiştir. Ancak Şura, Taliban döneminde ortadan kaldırılmış, Taliban'ın devrilmesinden sonra yeniden siyasi alandaki yerini almıştır. 2002'de Hamid Karzai'yi geçici hükümet başkanı olarak seçen Şura, 2003 yılının sonlarında ülkenin yeni anayasasını onaylamak için bir araya gelmiştir (Wilder, 2005: 23). Büyük Şura, iç savaştan sonra özellikle de Taliban'ın devrilmesinin ardından, ülkedeki etnik gruplar arasındaki ayrıcalıkları ortadan kaldırmak için çaba harcamıştır. Afganistan'ın yeni anayasasında ülkede yaşayan herkes eşit hakka sahip kılınmıştır (İsby, 1989: 101).

Afganistan Anayasası, Afgan hükümeti ile Afgan vatandaşları arasında yasal çerçeve görevi gören en yüksek yasadır. Afgan İmparatorluğu 1747'de Ahmed Şah Dürrani tarafından devlet haline getirilmiş olsa da ilk Afgan Anayasası, 1890'larda Emir Abdul Rahman Han'ın hükümdarlığı sırasında yazılmıştır. Bunu 1923 versiyonu takip etmiştir. 1964 tarihli Afganistan Anayasası, Afganistan'ı modern bir demokrasiye dönüştürmüştür. Mevcut Afgan Anayasası, Bonn Anlaşması'nın yetkilendirdiği Afgan Anayasa Komisyonu'nu tarafından hazırlanmış, 27 Aralık 2003'te Kabil'de toplanan Büyük Şura tarafından onaylanmıştır. 26 Ocak 2004'te Hamid Karzai tarafından resmen imzalanan bu Anayasa, 12 bölüm ve 162 maddeden oluşmaktadır (Wilder, 2005: 45).

Seçilmiş bir Başkan ve Ulusal Meclisi öngören yeni anayasanın ardından ilk cumhurbaşkanlığı seçimleri Ekim 2004'te yapılmış ve Karzai beş yıllık bir dönem için

seçilmiştir. Ulusal Meclis için ilk seçimler ise Eylül 2005'e ertelenmiştir (İsby, 1989: 99).

5.2. 2004 YILI CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ

9 Ekim 2004'te Afganistan tarihindeki ilk doğrudan cumhurbaşkanlığı seçimleri gerçekleştirilmiştir. Seçmenlerin % 41,3'ünün kadınlardan oluştuğu ülkede 10,5 milyon Afgan oy kullanmak için kaydolmuş, bunların %70'inden fazlası oy kullanmıştır. Taliban rejiminin kalıntılarının seçimleri sabote etmek yönündeki yaygın tehditlerine rağmen seçimler genellikle barışçıl ve düzenli olarak gerçekleşmiştir. Biri kadın olmak üzere on sekiz aday Cumhurbaşkanı seçilmek için kampanya yürütmüş olup, Geçici Başkan Hamid Karzai %55,4 oy oranıyla Cumhurbaşkanı seçilmiştir. 2004 Seçimleri, önemli engellemelere rağmen ülkede demokratik bir yönetimin kurulması ve kurumsallaştırılması için güçlü bir temel oluşturmuştur (Brown, 2014: 78).

Seçimlerden önce pek çok kişi, oy vermenin öncelikle etnik ve aşiret bağlarına göre yapılacağına inanmaktaydı. Gerçekten de etnik bağlar seçim kampanyasında ve oy vermede güçlü bir rol oynamasına rağmen Karzai, ülkedeki çeşitli etnik gruplardan ve kabile topluluklarından önemli bir destek almayı başarmıştır. Yaygın olarak tanınan ve saygın bir ulusal figür konumunda olması, kendisinin etnik ve kabile çizgileri arasından sıyrılmasını sağlamıştır. Diğer on yedi cumhurbaşkanı adayı ise eski yetkililerden, güçlü etnik grup desteğine sahip politikacılardan, profesyonellerden ve aşiret liderlerinden oluşmakta idi. Yarış büyük ölçüde dört aday arasında geçmiştir. Seçimlerde Karzai'nin en güçlü rakipleri arasında eski Eğitim Bakanı Tacik kökenli Yunus Kanuni, Hazara etnik grubunun önemli bir üyesi olan Muhammed Muhakkik ve Özbek toplumunun güçlü bir lideri olan Reşid Dostum bulunmaktaydı. Bunlardan Kanuni oyların %16'sını, Muhakkik %12'sini ve Dostum %10'unu almış, kalan 14 aday ise %7'sini alabilmiştir (Brown, 2014: 80). Afganistan'da despotik çağın sonunu işaret eden bu seçimler Hamid Karzai'nin başkanlığına da meşruiyet kazandırmıştır (Wagner, 2011: 90).

Tablo 1. 2004 Yılı Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sonucu

Adaylar	Parti	Etnik köken	Oy	%
---------	-------	-------------	----	---

Hamid Karzai	Bağımsız	Peştun	4,443,029	55.4%
Yunus Kanuni	Yeni Afganistan partisi (YAP)	Tacik	1,306,503	16.3%
Muhammed Muhakkik	Bağımsız	Hazara	935,325	11.7%
Abdül Reşid Dostum	Ulusal İslami Hareket Partisi (UIHP)	Özbek	804,861	10.0%
Latif Pedram	Ulusal Kongre Partisi (UKP)	Tacik	110,160	1.4%
Mesud Celal	Bağımsız	Tacik	91,415	1.1%
Sayed Gaileni	Ulusal Dayanışma Partisi (UDHP)	Peştun	80,081	1.0%
Ahmed Şah Ahmedzai	Bağımsız	Peştun	60,199	0.8%
Abdul Satar Siret	Bağımsız	Özbek	30,201	0.4%
Hamayon Asifi	Bağımsız	Peştun	26,224	0.3%
Ghulam Farook Nejrabi	Afgan Bağımsızlık Partisi (ABP)	Tacik	24,232	0.3%
Sayed Hadi	Bağımsız	Tacik	24,057	0.3%
Abdul Hazfız Mansur	Camiat İslami Partisi (CİP)	Tacik	19,728	0.2%
Hadi Halilzai	Bağımsız	Peştun	18,082	0.2%
Mir Mahfuz Nedahi	Bağımsız	Peştun	16,054	0.2%
İbrahim Reşid	Bağımsız	Peştun	11,770	0.2%
Vakil Mangal	Bağımsız	Peştun	11,770	0.1%
Abdul Hasib Arian	Bağımsız	Tacik	8,373	0.1%
Toplam geçerli oy (katılım %70)			8,024,536	100.0 %
Geçersiz oy			104,404	
Toplam oy			8,128,90	

Kaynak: Independent Election Commission (IEC)

34 vilayetteki bu seçimler yaklaşık beş yüz uluslararası gözlemci ile beş bin yerel gözlemci tarafından takip edilmiştir. Beş bin oy kullanma merkezinde 4 milyonu kadın olmak üzere toplam 8 milyon civarında seçmen oy kullanmıştır. Tarihi öneme sahip bu seçimlerde komşu İran ve Pakistan'da yaşayan Afgan vatandaşlar oy kullanma hakkına sahip olmuştur. İran'daki 600-800 bin civarındaki mülteci ile Pakistan'daki 740

bin kişi de seçimlere katılmıştır. Seçim kampanyası boyunca Taliban'ın şiddet eylemlerinde 60'ı aşkın kişi hayatını kaybetmiştir (Akbar & Akbar, 2011: 4 ve 137).

2004 yılı Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ülkenin dört büyük etnik grubu olan Peştun, Tacik, Hazara ve Özbek liderleri kendi adaylarını göstermişler, bazı etnik gruplar ise doğrudan Hamid Karzai'yi desteklemişlerdir. Karzai, söz konusu genel seçimlerde Hazara, Özbek ve Tacik etnik gruplarından da destek alarak cumhurbaşkanı seçilmeyi başarmıştır (Bijlert, 2009: 202). Ahmed Ziya Mesud ve Kerim Halile de cumhurbaşkanı yardımcısı olarak seçilmiştir (Akbar & Akbar, 2011: 137).

2004 sonrası yeni dönemde Karzai, Batı ülkelerinin güçlü desteklerine rağmen yeni ve büyük zorluklarla karşılaşmıştır. Ülkede şiddet ve istikrarsızlığın devam etmesi, kurumların etkili bir şekilde kurulamaması, temel hizmetlerin sağlanamaması, hükümetle ilgili yolsuzluk iddiaları gibi gelişmeler kendisinin yurtiçindeki ve yurtdışındaki popülaritesini olumsuz etkilemiştir (Badakhshani, 2011: 130). Karzai'nin hükümette etkili olan mücahit liderler başta olmak üzere etnik grupların bazı liderlerini görevden uzaklaştırması sonucunda üç büyük etnik grup olan Tacikler, Hazaralar ve Özbekler tek çatı altında toplanarak siyasi iktidarı ele geçirmek için Milli Cephe'yi (Ulusal Cephe) oluşturmuşlardır. Ulusal Cephe, Karzai hükümetinin varlığını tehdit eden en büyük siyasi güç olmuştur (Chandra, 2006: 45).

2005 Ulusal Seçimleri öncesinde önemli zorluklar devam etmiştir. Ülke çapında binlerce adayı kapsayan Parlamento ve İl Genel Meclisi Seçimlerinin uygulanması için seçim altyapısının güçlendirilmesi ve önemli ölçüde genişletilmesi gerekmektedir. Güvenlik ortamının da iyileştirilmesine ihtiyaç vardı. Bu gereklilikler nedeniyle Parlamento ve İl Genel Meclisi için başlangıçta Nisan 2005'te yapılması planlanan seçimler, 18 Eylül 2005'e ertelenmiştir (Scott, 2010: 108). Parlamento seçimleri şiddetin hüküm sürdüğü bir ortamda yapılmıştır. Ülkedeki güvenlik ortamı, hükümet karşıtı saldırıların sayısındaki artışla birlikte 2005 başından itibaren epeyce kötüleşmiştir. Seçimlerden önceki dönemde, Kandahar'da ve diğer illerde bir dizi hükümet yanlısı din adamı suikasta uğramış, kamu görevlileri ve polisi hedef alan çok sayıda intihar saldırısı gerçekleşmiştir. Seçim gününden önce altı aday öldürülmüş, seçim ve yurttaşlık eğitimi görevlileri de silahlı gruplar tarafından gerçekleştirilen çeşitli saldırılara hedef olmuştur. Silahlı grupların, bazı adayları sindirmek ve kendi adaylarını öne çıkarmak istedikleri vakalar da görülmüştür (Scott, 2010: 109).

2006 yılında Afganistan ekonomisi hızlı bir şekilde büyümeye başlamış, ülkede ilk kez devlet gelirleri artmaya başlamıştır. Ülkenin güçlü geleneksel liderlerinin kontrol altına alınmasının yanında, Taliban'ın gücünü geri kazanmasını önlemek gibi birçok girişimde bulunulmuştur. Ayrıca, savaşın parçaladığı ülkeyi yeniden inşa etmek için epey çaba gösterilmiştir (Bijlert, 2009: 207). 2006 yılı BM Genel Kurulu'ndaki konuşmasında Karzai, Afganistan'ın "terörizmin en kötü kurbanı" olduğunu söylemiştir. Afganistan'a terörizmin geri döndüğüne, militanların sivillere saldırmasını engellemek için sınırların kontrol altında tutulması gerektiğine dikkat çekmiştir. Ayrıca, NATO kuvvetlerinin yerleşim bölgelerinde askeri operasyonlar düzenlerken sivil kayıplardan kaçınmak için daha fazla özen göstermesini talep etmiştir. Karzai, 2006'daki bir başka konuşmasında ise "Irak Savaşı'na harcanan para Afganistan'ı yeniden inşa etmek için harcanmış olsaydı, ülkenin bir yıldan az bir süre içinde cennet olacağını" ifade etmiştir (Chandra, 2006: 43).

5.3. 2009 YILI CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ

Afganistan Anayasası ve Seçim Kanunu'na göre Afgan tarihindeki ikinci cumhurbaşkanlığı seçiminin 2009 yazında yapılması planlanmıştı. Ancak Bağımsız Seçim Komisyonu, (BSK) bazı nedenlerden dolayı seçimlerin belirlenen tarihte yapılamayacağı açıkladı. Bu nedenlerden en önemlileri, artan şiddet sorunları ile belirginleşen güvenlik sorunu ve mali imkânların yetersizliği idi. Bu sebeplerden dolayı seçimler 20 Ağustos 2009'a ertelenmiştir. ABD seçimlerin yapılabilmesi için 40 milyon dolarlık bir destek vereceğini açıklamıştır. Yaklaşık 16,5 milyon kişi seçimlerde oy kullanmak için kayıt yaptırmıştır. Neticede belirtilen tarihte Cumhurbaşkanlığı ve İl Genel Meclisi Seçimleri birlikte yapılmıştır. (Sunaryo, 2017: 150).

Afganistan Seçim Yasası'na göre, adaylardan birinin kazanabilmesi için ilk turda %50'den fazla oy alması gerekmektedir. Adaylardan birinin oyların %50'sinden fazlasını alamaması durumunda seçimin ikinci turuna geçilecek ve ilk turda en çok oy alan iki aday yarışacaktır. Seçimin ikinci turunda en çok oyu alan aday Afganistan Cumhurbaşkanı olarak seçilecektir. Cumhurbaşkanlığı adaylığı için 44 kişi aday olmuş, ancak Seçim Komisyonu'nun 12 Haziran 2009'daki incelemeleri sonucunda bazılarının gerekli şartları taşımadıkları için aday olamayacakları açıklanmıştır. Böylece, adaylık şartlarını taşıyan 32 kişinin yer aldığı nihai liste belirlenmiştir. (Chandra, 2006: 43). İlk seçime göre bu seçimde daha fazla aday olduğu görülmüştür.

Afgan Anayasasına göre cumhurbaşkanı adaylarının çifte vatandaşlığa sahip olmaması gerekmektedir. 2009 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde gerekli tüm şartları taşıyan adayların genel özelliklerine bakıldığında çoğunlukla etnik kimlik, mezhep kimliği, mesleki kariyer ve aşiret bağı gibi niteliklerin öne çıktığı görülmektedir. Önde gelen adaylar arasında Cumhurbaşkanlığı görevini yürüten Hamid Karzai, eski Dışişleri Bakanı Dr. Abdullah, eski Maliye Bakanı Eşraf Gani ve diğer adaylardan tamamen farklı bir profile sahip olan Ramazan Beşer Dost bulunmakta idi. Seçimlerin nihai sonuçları BSK tarafından 5 Eylül 2009'da açıklanmıştır. Hamid Karzai'nin %48,67, Dr. Abdullah'ın %30,59, Dr. Ramazan Beşer Dost'un %10,46, Eşraf Gani'nin %2,94 oranında oy aldığı, kalan oyların ise diğer adaylar tarafından paylaşıldığı açıklanmıştır (Sunaryo, 2017: 150). 2009 Cumhurbaşkanlığı Seçiminin ikinci turunda Karzai'nin %50'den fazla oy aldığı açıklanmış, ancak seçim sonuçlarıyla ilgili çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. Seçimlerin güvenlik konusundaki eksiklikler, düşük seçmen katılımı, sahte oy pusulası doldurma, yıldırma ve diğer seçim sahtekârlıklarıyla lekelendiği iddia edilmiştir. Yaşanan tartışmalar nedeniyle seçimden ancak üç ay sonra Cumhurbaşkanı Karzai resmi olarak kazanan ilan edilmiştir. Karzai, 24 kabine adayının ilk listesini Aralık 2009'da Parlamente'ye sunmuştur (Castillo, 2010: 3).

Tablo 2. 2009 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sonucu

Adaylar	Parti	Etnik Köken	Oy	%
Hamid Karzai	Bağımsız	Peştun	2,283,907	49.67
Dr. Abdullah	Ulusal Koalisyon Partisi (UKP)	Tacik	1,406,242	30.59
Ramazan Başer Dost	Bağımsız	Hazara	481,072	10.46
Eşraf Gani Ahmedzai	Bağımsız	Peştun	135,106	2.94
Mirvais Yasini	Bağımsız	Peştun	47,511	1.03
Şahnavaz Tanai	Afganistan Barış Hareket Partisi (ABHP)	Peştun	29,648	0.64
Frozan Fana	Bağımsız	Tacik	21,512	0.47
Abdul Salam Rocketi	Bağımsız	Peştun	19,997	0.43
Habib Mangal	Bağımsız	Peştun	18,746	0.41
Motasim Mazhabı	Bağımsız	Peştun	18,248	0.40
Abdul Latif Pedram	Ulusal Kongre Partisi (UKP)	Tacik	15,462	0.34
Sarwar Ahmedzai	Bağımsız	Peştun	14,273	0.31
Sayed Jalali Karim	Bağımsız	Tacik	13,489	0.29
Şahla Atta	Bağımsız	Tacik	10,687	0.23
Mahbob Koshani	Afganistan Liberal Partisi (ALP)	Tacik	10,255	0.22
Gafor Zori	Bağımsız	Özbek	9,286	0.20
Rahim Jan Şinzad	Bağımsız	Peştun	7,197	0.16
Zabih Gazi Noristan	Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)	Tacik	6,284	0.14
Abdul Jabar Sabet	Bağımsız	Peştun	6,190	0.13
Haşem Taufikui	Bağımsız	Hazara	5,043	0.11
Bismillah Şir	Bağımsız	Peştun	4,550	0.10
Ghulam Farok Nijrabi	Bağımsız	Tacik	4,528	0.10
Abdul Hasib Arian	Bağımsız	Tacik	4,472	0.10
Moin Ulfati	Bağımsız	Özbek	3,518	0.08
Gul Ahmed Yama	Bağımsız	Tacik	3,221	0.07
Rigi	Bağımsız	Tacik	3,180	0.07
Akbar Oria	Bağımsız	Tacik	2,991	0.07
Beşir Ahmed Bizhan	Ulusal Parti (UP)	Tacik	2,457	0.05
Sangin Rahmani	Bağımsız	Peştun	2,434	0.05
Hedayat Amin Arsala	Ulusal Parti (UP)	Tacik	2,346	0.05
Abdul Majid Samim	Bağımsız	Peştun	2,198	0.05
Ziya-ul-hak Hafizi	Bağımsız	Peştun	1,679	0.04
Geçersiz			225,363	-
Toplam oy sayısı			4,823,090	100
Kayıtlı seçmenler			15,295,016	31.53

Kaynak: Independent Election Commission (IEC)

2009 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde Milli Cephe'nin temsil ettiği tüm etnik gruplar tarafından kabul edilecek bir başkan adayı olmaması nedeniyle aralarındaki birlik bozulmuştur. Karzai bu sayede ikinci kez iktidara geldiğinde devlet işleri yine çoğunlukla Peştun etnik grubunun elinde kalmıştır. Karzai, seçim döneminde kuracağı kabinede yer alacaklarına dair Hazaralar ve Özbeklere verdiği sözleri yerine getirememiş, Hazara ve Özbek etnik gruplarına mensup bakanlar Parlamento'dan

güvenoyu alamamışlardır. Böylece, Hazaralar ve Özbekler iktidar dışında kalmış, Tacikler ise yönetime karşı çıkmaya başlamışlardır (Castillo, 2010: 3).

Hamid Karzai'nin 13 yıllık yönetiminde Afganistan'ın çeşitli bölgelerinde birtakım ilerlemeler kaydedilirken, bazı sorunlar da görülmüştür. Bu sorunlar arasında hükümet koordinasyonunda ciddi eksikliklerin yaşanması, uyuşturucu ekimi ve kaçakçılığının önlenememesi, hükümet dairelerinde aşırı yolsuzluğun varlığı öne çıkmaktadır. Ayrıca bu dönemde, hükümet silahlı muhalefetin ağır saldırılarına karşı zayıf kalmış, suç işleyen kimselere karşı yasalar eşit şekilde uygulanamamıştır. Etnik çatışmalar da yüksek düzeye ulaşmıştır. Bununla birlikte Karzai, dil ve etnik konulardaki önyargıları yıkmaya ve işsizlik sorununu çözmeye çalışmış, bunun için ekonomik altyapıyı geliştirmeye çabalamıştır. Arazi işgalcilerinin adalete teslim edilmesine ve hukukun üstünlüğü bağlamında yasaların herkes için aynı şekilde uygulanmasına uğraşmıştır. Ancak, barış süreci, güvenlik eksikliği, yolsuzluk, ekonomik istikrarsızlık, uyuşturucu kaçakçılığı ve net bir uluslararası politika yokluğu Karzai'nin Cumhurbaşkanlığının birinci dönemi sırasında fazla ilgi göstermediği konulardır (Yet, 2006: 82). Esasen bu dönemde Karzai'nin devlet yönetimine ilişkin yeterli gücü bulunmamaktadır. Yalnızca isyancılara değil, aynı zamanda Afganistan'ın siyasi manzarasına hâkim olan silahlı savaş ağalarına karşı çıkma konusunda da ABD'ye bağımlıdır. Ayrıca Karzai'nin ilk hükümeti, kendisinin hareket özgürlüğünü büyük ölçüde sınırlayan iktidar rakiplerinden ve siyasi hiziplerden oluşmaktadır. Ayrıca başlangıçta yararlanılacak bir devlet geliri yoktur. Güç, para veya yönetim desteği olmayan Karzai'nin, hükümet içinde etkili siyasi destek ağları kurmak için sahip olduğu tek siyasi araç atama gücüdür. Karzai çeşitli anlaşmazlıklara rağmen ABD ile her zaman çok dostane ve güçlü bir stratejik ortaklık kurmuştur. Ancak son yıllarda ABD ve Karzai arasındaki ilişkiler gerilmiş, Karzai özellikle de yüksek düzeydeki Afgan sivil kayıpları nedeniyle ABD ordusunu eleştirmiştir (Köni, 2007: 102).

Karzai'nin yönetimi sırasında, çeşitli alanlardaki bu sorunlara rağmen kimi alanlarda bazı ilerlemeler olmuştur. Bu dönemde eğitim alanında önemli bir gelişme yaşanmış, milyonlarca çocuk okula devam etmiş, on binlerce genç ülkenin dört bir yanındaki üniversitelerden mezun olmuştur. Aralarında Türkiye, Hindistan, Rusya, Çin ve Malezya'nın olduğu ülkelere yükseköğrenim için yüzlerce kız ve erkek gönderilmiştir (Runion, 2007: 34). Yatırımların artırılması ve yeni istihdamların yaratılması gibi önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. İnsanların yaşamlarında ekonomik

bakımdan geçmişe oranla olumlu değişiklikler meydana gelmiştir. Bu dönemin en önemli gelişmeleri arasında, başta komşu ülke Pakistan ve İran'dan olmak üzere binlerce Afgan göçmenin Afganistan'a dönmesi de bulunmaktadır (Yet, 2006: 84).

Karzai, demokrasinin işletilmesi ve Afganistan Anayasasına işlerlik kazandırılması noktasında önemli bir rol oynamış, farklı etnik gruplara, dillere ve dinlere mensup insanların bir arada yaşamaya ilişkin endişelerini giderme konusunda başarılı olmuştur. Karzai döneminde özellikle kadın hakları ön planda tutulmuştur. Aynı şekilde, eğitim ve sağlık alanları ile yol yapımı konusunda mesafe alınmış, insan hakları ve basın özgürlüğü konularında nispi bir ilerleme sağlanmıştır. Afgan güvenlik güçlerinin sayısı 3,5 milyona ulaşmıştır. Cumhurbaşkanı Karzai, Afganistan'a barış ve güvenlik getirmek için son yıllarda her türlü çabayı göstermiştir, ancak barışı sağlayamamıştır. Zira Afgan barışı büyük oranda yabancıların elinde olmuştur. Bu bağlamda, Afganistan'da barış ve istikrarı sağlayamadığı için ABD ile güvenlik anlaşması imzalamamıştır. Karzai döneminde Afganistan, dünya ülkelerinin çoğuyla kapsamlı ilişkiler kurmuştur. Karzai, Hindistan, Japonya, Çin, Almanya ve Türkiye'nin herhangi bir menfaatleri olmaksızın Afganistan'a yardım ettiğini, ancak bazı Batılı ülkelerin Afganistan'a kendi çıkarları doğrultusunda yardımda bulunduğunu ifade etmiştir.

Karzai, Taliban ile barış inşası konusunda anlaşma yapmayı teklif etmiş, Taliban liderleri Muhammed Ömer ve Hikmetyar ile görüşmeye de hazır olduğunu belirtmiştir. Ancak Taliban liderleri bu öneriyi reddetmiştir (Salihi, 2014: 176). “Karzai'nin hükümeti sahtedir ve hiçbir yetkisi yoktur, öyleyse neden zamanımızı ve çabamızı boşa harcayalım?” şeklinde cevap veren Taliban, NATO ve ABD ordusu liderliğindeki yaklaşık 50.000 yabancı askerinin geri çekilmesini istemiştir. Karzai, Taliban ve Hikmetyar'a hükümette bazı pozisyonlar vereceğine dair söz vermiş ve onları 2009 başkanlık seçimlerine katılmaya davet etmiştir. Ancak Taliban ve Hikmetyar grupları Amerikan ve NATO güçleri Afganistan'da kaldığı sürece Afgan hükümeti ile barışın mümkün olmayacağını ifade etmişlerdir (Sharifi, 2013: 49).

Karzai dönemi, ülkedeki kimi sorunların çözülmesine istinaden “Afganistan tarihinin en parlak dönemlerinden biri” olarak nitelendirilmektedir. Karzai 23 Eylül 2014 Salı günü kabineye veda etmiştir. Böylece, 2001-2014 yılları arasında halkın desteğini almış olan Karzai'nin iktidar dönemi sona ermiştir.

6. MUHAMMED EŞRAF GANİ DÖNEMİ (2014 – 2021)

Peştun asıllı Afgan politikacı, ekonomist ve antropolog Eşraf Gani 19 Mayıs 1949'da Afganistan'ın Logar şehrinde doğmuştur. Habibiye Lisesi'nden mezun olmuştur. Lübnan'daki Beyrut Amerikan Üniversitesi'nden siyaset bilimi alanında lisans ve yüksek lisans dereceleri vardır. Doktorasını Columbia Üniversitesi'nde Kültürel Antropoloji dalında tamamlanmıştır. 1991 yılında Dünya Bankası'nda ulusal antropolog olarak çalışmaya başlamış, ekonomik programların insanî boyutu konusunda danışmanlık yapmıştır. Bu kapsamda, Doğu Asya, Güney Asya, Rusya, Çin ve Hindistan'daki Dünya Bankası programlarına katılmıştır (Demirhan, 2001: 55). Gani, Aralık 2001'de Afganistan'a dönmüştür. Afganistan Maliye Bakanı Karzai'nin baş danışmanı ve Afganistan Uluslararası Koordinasyon Ofisi Başkanı olarak çeşitli alanlarda görev yapmıştır. Yeni bir para birimi çıkarma, hazine işlemlerini bilgisayarlaştırma, tek bir hazine hesabı oluşturma, dengeli bütçe politikası benimseme ve bütçeleri merkezi politika aracı olarak kullanma, gelir toplama, tarife reformu gibi kapsamlı reformlara öncülük etmiştir. 2004 yılında Kabil Üniversitesi Rektörlüğü'ne seçilmiştir (Demirel, 2002: 3-4 ve 33).

Gani, 2009 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde aday olmuş, Karzai, Abdullah ve Ramazan Beşer Dost'un ardından dördüncü sırada yer almıştır. 2010 yılında Cumhurbaşkanı Hamid Karzai'nin başkanlığının ikinci döneminde güvenlik sorumluluklarının dış kuvvetlerden yerli güçlere aktarılmasından sorumlu görevli olarak seçilmiştir. 2014 yılındaki Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde tekrar aday olmuş ve seçimleri kazanmıştır (Runion, 2017: 66). Gani, seçilmesinden sonra Pakistan ile ilişkileri geliştirmek istemiş, bunun Taliban ile barış görüşmelerinin yolunu açabileceğini düşünmüştür. İlk ziyaretini 14 Kasım 2014'te Pakistan'a yapmış ve Başbakan Nevaz Şerif'le görüşmüştür. Bu çabalarına rağmen Afganistan'a büyük çaplı bir terör saldırısı düzenlenmiş ve Taliban'la barış görüşmeleri başarısız olmuştur. Bunun üzerine Gani, Pakistan'ı suçlamış ve sonrasında Pakistan'la ilişkisi giderek daha soğuk hale gelmiştir. Pakistan'ın Afganistan'a karşı “ilan edilmemiş bir saldırı savaşı” yaptığını iddia etmiş, 2018'de Pakistan'ı “Taliban'ın merkezi” olarak nitelendirmiştir (Khalil, 2016: 301).

6.1. 2014 YILI CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ

Afganistan Seçim Yasası'na göre başkanlık seçimlerinin Karzai'nin görev süresinin sona erdiği 22 Mayıs 2014 tarihinden 30 ila 60 gün önce yapılacağı açıklanmıştır. 2014 Seçimleri, Taliban'ın düşüşünden itibaren yapılan beşinci seçimlerdir. Bu seçimler aynı zamanda demokratik bir yasama süreci ve yasal bir çerçeve altında yapılan ilk seçimler olarak da bilinmektedir. Afganlar ve uluslararası toplum bu seçimleri demokratikleşmeye yönelik kazanımları yükseltmek için iyi bir fırsat ve Afganistan'ın siyasi tarihinde önemli bir gelişme olarak görmüşlerdir (Murtazashivli, 2016: 65). Ancak, 2014 yılındaki Cumhurbaşkanlığı ve İl Meclisi Seçimleri ülkedeki demokratik sisteme geçiş sürecinin zorluklarını bir kez daha ortaya koymuştur.

5 Nisan'daki ilk tur oylama, büyük oranda başarıyla gerçekleşmiştir. Gözlemcilerin ziyaret ettikleri sandık merkezlerinin büyük çoğunluğunda seçim idaresinin oylama, kapatma ve sayım prosedürlerine uyduğu tespit edilmiştir. Bu seçimlerde, yerel gözlemci sayısında önceki seçimlere kıyasla önemli bir artış olmuştur. Seçim günü asayiş bakımından nispeten sakin geçmiş, Kabil'de ve vilayetlerde kayda değer olumsuz bir olay gözlenmemiştir. Ancak ilçelerden alınan haberler, bir takım şiddet eylemlerinin yaşandığını kayda geçirmiştir (Murtazashivli, 2016: 66).

2014 Seçimlerinin ilk turunda herhangi bir aday %50'den fazla oy alamadığı için ikinci tur oylamaya gidilmiştir. Eşraf Gani ile Dr. Abdullah'n yarıştığı ikinci tur seçimler, 14 Haziran'da yapılmıştır. Dr. Eşraf Gani, toplam oyların %56,4'ünü alarak seçimleri kazanmıştır. İkinci tur seçim sonuçları, kısa bir süre sonra Dr. Abdullah tarafından tartışma konusu yapılmıştır. Seçim komisyonu yaygın dolandırıcılık ve ihmal iddialarıyla suçlanmıştır. Seçimin sonucuna itiraz süreci devam ederken, Dr. Abdullah ve destekçileri bu süreci tamamen terk edip yasal hükümeti, paralel bir hükümet kurmakla tehdit etmeye başlamışlardır (Khalil, 2016: 122). Afganistan'ın ilk barışçıl iktidar devrinin tehlikeye girmesi üzerine ABD Dışişleri Başkanı John Kerry, süreci kurtarabilmek için iki aday arasında bir anlaşmaya aracılık etmek amacıyla Afganistan'a gitmiştir. Yoğun müzakerelerin ardından iki aday, oy sandıklarının tamamının kapsamlı bir denetime tabi tutulmasını onaylamıştır (Briefs, 2020: 149). 12 Temmuz'da kabul ettikleri söz konusu kapsamlı denetimin şartlarını içeren siyasi çerçeve belgesinde Ulusal Birlik Hükümeti kurma fikrine de yer vermişlerdir. Nihayetinde Birlik Hükümeti

Anlaşması'nın her iki aday tarafından imzalanmasıyla 21 Eylül 2014 tarihinde Ulusal Birlik Hükümeti kurulmuştur. Eşraf Gani Afganistan Cumhurbaşkanı, Dr. Abdullah ise İcra Kurulu Başkanı olarak atanmış, böylece iktidar iki aday arasında bölüşülmüştür. Cumhurbaşkanı Gani'nin göreve başladığı 29 Eylül günü Dr. Abdullah da İcra Kurulu Başkanı olarak yemin etmiş, böylece Birlik Hükümeti Anlaşması resmîyet kazanmıştır. Afganistan halkı ve uluslararası toplum, 2014 Seçimlerinin iki önemli hedefe ulaşmak için bir araç olabileceğini düşünmüştür. Birinci hedef, Taliban sonrası dönemde hükümetin ilk kez barışçıl ve demokratik yollardan el değiştirmesidir. İkinci hedef ise Afganistan'da demokrasinin pekiştirilmesi sürecini ilerleterek on yıldan fazla bir süre önce Bonn'da kabul edilen demokratik çerçevenin daha da sağlamlaştırılmasıdır. Böylece, barışçıl bir iktidar değişimi gerçekleşmiştir, ancak buna yol açan süreç demokratik değildir (Aryan, 2018: 30 ve 40).

Tablo 3. 2014 Yılı Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sonucu

Aday	Etnik köken	İlk tur		İkinci tur	
		Oy	%	Oy	%
Eşraf Gani	Peştun	2,084,547	31.56	3,935,567	55.27
Dr. Abdullah	Tacik	2,972,141	45.00	3,185,018	44.73
Zalmay Resul	Peştun	750,997	11.37	-	-
Abdul Resul Sayyaf	Peştun	465,207	7.04	-	-
Kutbuddin Hilal	Peştun	181,827	2.75	-	-
Gul Agha Şerzai	Peştun	103,636	1.57	-	-
Davud Sultanzoy	Hazara	30,685	0.46	-	-
Hidayet Amin Arsalan	Tacik	15,506	0.23	-	-
Toplam oy sayısı	-	6,604,546	100	7,120,585	100
Kayıtlı oy sayısı	-	20,845,988	31.68	20,845,988	34.16

Kaynak: Independent Election Commission (IEC)

Ulusal Birlik Hükümetinin bazı başarıları ve birtakım başarısızlıkları bulunmaktadır. Gani, görev süresi boyunca karşılıklı ticareti arttırmak için anlaşmalar yapmıştır. Özbekistan ve diğer Orta Asya ülkeleriyle ticaret bağlarını güçlendirmiştir.

Başka bölgeler ile de yeni ticaret yolları açılmıştır. İran'daki Chabahar Limanı'nın kullanımı, Hindistan ile yapılan ticaretin artmasını sağlamıştır. 2018'in sonlarında İran'dan Afganistan'daki Herat şehrine bir demiryolu hattı açılmıştır. Diğer önemli bölgesel projeler arasında Orta Asya ve Güney Asya Hidroelektrik İletim Projesi ve TAPI Gaz Boru Hattı bulunmaktadır (Adili, 2019: 43). Ayrıca, Ulusal Birlik Hükümeti, kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal bakımdan güçlenmesi için önemli adımlar atmıştır. Kabinde ve karar alma organlarının bir dizi kilit pozisyonunda kadınlara yer vermiş, hükümet kurumlarında ve devlet dairelerinde kadınların istihdam edilmesini sağlamıştır. Bu dönemde, hükümet ve bakanlıkların liderlik seviyelerinde hizmet veren kadın sayısı her zamankinden daha fazla olmuştur. Hükümette kadınların güçlü hale gelmesi, Afgan idari ve yargı sisteminde kadınlar için adalet ve eşit haklar tesis edilmesinin de önünü açmıştır (Baqir, 2018: 102).

Öte yandan, Ulusal Hükümetin kurulmasıyla Afganistan'daki siyasi, etnik ve dini ayrımcılık zirveye ulaşmıştır. Bir ülkede ulusal birliğin temsil edilmesi o ülkedeki tüm etnik grupların temsil edilebilmesine bağlıdır. Bu yüzden Afganistan'da da ulusal birlikten söz ediliyorsa her etnik grup hükümete ait olma duygusunu hissetmelidir. Bu da ancak hükümetin meselelere partizan olmayan bir şekilde ulusal bir yaklaşım gösterdiğinde elde edilecektir. Afganistan Cumhurbaşkanı, Afganistan'ın tüm Kabilelerinin başkanıdır. Afgan hükümeti Afganistan'daki tüm etnik grupların hükümetidir ve tüm etnik grupların sorunlarını eşit olarak ele almak zorundadır. Ancak 2014-2019 döneminde böyle bir şey hiçbir zaman söz konusu olmamıştır. Hükümet ya da hükümet yetkililerinin yaklaşımı tek taraflı olduğundan, ülkede etnik açıdan fanatik bir tutum söz konusu olmuştur. Bu da halkın hükümetten uzaklaşmasına neden olmuştur (Aryan, 2018: 30 ve 76).

Ulusal Birlik Hükümeti döneminde Taliban, bazı küçük şehirleri yağmalayıp, buralardaki resmi güçleri köylerden çekilmeye zorlamıştır. Bu süre zarfında binlerce aile savaş ve güvensizlik nedeniyle evlerini terk etmiş ve ülkenin başka yerlerine yerleşmişlerdir. Ülkede güvenlik sorunu her geçen gün kötüleşirken, insanlar evlerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Güvenlik durumu bazı yerlerde o kadar kötüleşmiştir ki insanlar çocuklarını okula bile gönderememişlerdir. Kunduz, Gazni ve Farah gibi büyükşehirlerde ciddi çatışmalar yaşanmıştır. Dolayısıyla görev süresi boyunca Ulusal Birlik Hükümetine duyulan güvensizlik artmıştır (Adili, 2019: 45). Eşraf Gani başkanlığındaki hükümetin mali reformlar yaparak vergi toplamada daha başarılı

olmasına rağmen Afganistan'daki yoksulluk ve işsizlik daha da artmıştır. Gani döneminde ülkedeki güvensizlik, Karzai dönemine oranla çok daha fazlalaşmıştır (Aryan, 2018: 30).

6.2. 2019 YILI CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ

2019 yılındaki seçimler, Afganistan'daki dördüncü Cumhurbaşkanlığı seçimleri olmuştur. 28 Eylül'de yapılan seçimlerde 18 aday yer almıştır. Seçim, 28 Eylül günü Kabil'de saat 07:00'de başlamış ve saat 15:00'e kadar devam etmiştir. BSK, seçim günü 3891 sandık merkezinin açık olduğunu, ülke genelinde 2.695.890 kişinin seçimlere katıldığını, ancak katılımcı sayısının kesin olmadığını ve değişebileceğini belirtmiştir. Seçim Komisyonunun kararı uyarınca seçimlerde sahtekarlığı önlemek ve daha şeffaf bir seçim için ilk kez seçmenin parmak izi ve görüntüsü ile oy sandığında harcanan zamanı kaydeden biyometrik cihazlar kullanılmıştır. Seçim takvimine göre, seçimlerin ön sonuçlarının 19 Ekim 2019'da açıklanması planlanmış, ancak yaklaşık üç ay gecikmeden sonra 22 Aralık 2019'da açıklanabilmiştir. Ön sonuçlara göre M. Eşraf Gani'nin bu turda çoğunluk oyunu almayı başardığı açıklanmış, ancak birçok başkan adayı bu ön sonuçları kabul etmemiş ve açıklanan sonuçlara itiraz etmişlerdir (İqbal, 2019: 167).

Seçim Komisyonu, verilen 48 saatlik yasal süre içerisinde 16.000'den fazla şikâyette bulunulduğunu duyurmuştur. Komisyon, Dr. Abdullah'ın ekibine karşı yaklaşık 8.000 şikâyet, Gulbeddin Hikmetyar'ın ekibine karşı 4.000'den fazla şikâyet ve Eşraf Gani'nin ekibine karşı 3.000'den fazla şikâyet geldiğini açıklamıştır. BSK, 22 Şubat 2019 tarihinde Eşraf Gani'nin %50,64 oy oranıyla Cumhurbaşkanlığı seçimini birinci turda kazandığını ilan etmiştir. Ancak Dr. Abdullah sonuçları kabul etmemiş ve seçim sürecinden çekileceğini bildirmiştir. Ona göre, yaklaşık 300.000 şüpheli oy kullanılmış ve yasaya aykırı kararlar alınmıştır. Bir “seçim hırsızlığı”nın yaşandığına inandığı bu süreci demokrasi olarak değil “darbe” olarak değerlendirmiştir. Dolayısıyla, Dr. Abdullah bir “paralel hükümet” (Hükümet-e mawaze) kuracağını ilan etmiş, hükümete General Reşid Dostum'un da destek vereceğini duyurmuştur. Akabinde Afganistan'ın bazı kuzey eyaletleri için vali atamaya başlamıştır. Buna karşılık, AB Dış Politika Sorumlusu Josep Borrell, seçim zaferinden dolayı kutlamak için Eşraf Gani'yi aramış, AB'nin kendisi liderliğindeki yeni hükümetle çalışmaya hazır olduğunu,

geçmişte olduğu gibi yeni hükümete de destek vereceğini açıklamıştır (Dadabaev, 2020: 116).

Amerikalı diplomat Zalmay Halilzad, Gani ve Abdullah arasında arabuluculuk yapmaya çalışmış, ancak taraflar anlaşmaya varamamıştır. Her ikisi de 9 Mart'ta ayrı ayrı düzenledikleri törenlerde Cumhurbaşkanlığı yemini etmiştir. Gani, ikinci dönem için yemin ederken, Abdullah'ın yürüttüğü “İcra Kurulu Başkanlığı” görevini de kaldırmıştır. Abdullah ise Gani'nin artık başkan olmadığını ve kararlarının geçersiz olduğunu belirten bir açıklama yapmıştır. Aylarca devam eden bu gerginliğin ardından Gani ve Dr. Abdullah sonunda hükümette birlikte çalışmayı kabul etmiş, 17 Mayıs'ta Kabil'de siyasi bir anlaşma imzalamışlardır. Buna göre, Gani'nin Afganistan'ın Cumhurbaşkanı olarak görevini yerine getirmesi, Dr. Abdullah'ın ise Ulusal Uzlaşma Yüksek Komitesinin lideri olarak Taliban'la barış süreci görüşmelerine başlaması kararlaştırılmıştır. Yapılan törende bir konuşma yapan Gani, “Bugün Afganistan için önemli ve tarihi bir gün. Afganlar, ulusal çıkarları konusunda her zaman sağduyu ile düşündüklerini kanıtlamış oldular” ifadesini kullanmıştır (Dadabaev, 2020: 116).

Tablo 4. 2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Seçimi Sonucu

Aday	Etnik Köken	Oy	%
Eşraf Gani	Peştun	923.592	50.64
Dr. Abdullah	Tacik	720,841	39.52
Gulbeddin Hikmetyar	Peştun	70,241	3.85
Rahmatullah Nabil	Tacik	33,919	1.86
Faramarz Tamana	Tacik	18,063	0.99
Abdul Latif Pedram	Tacik	12,608	0.69
Enayatullah Hafız	Özbek	11,375	0.62
Muhammed Hakim Torsan	Özbek	6,500	0.36
Ahmed Vali Mesud	Tacik	3,942	0.22
Muhammed Şahab Hakimi	Hazara	3,318	0.18
Ghulam Farook Nejrabi	Tacik	1,608	0.09
Muhammed Hanif Atmar	Peştun	1,567	0.09
Noor Rahman Leval	Peştun	855	0.05
Geçersiz oy	-	-	-
Toplam		1.823.948	100
Kayıtlı seçmenler / katılım oranı		9.665.745	≥18,87

Kaynak: Independent Election Commission (IEC)

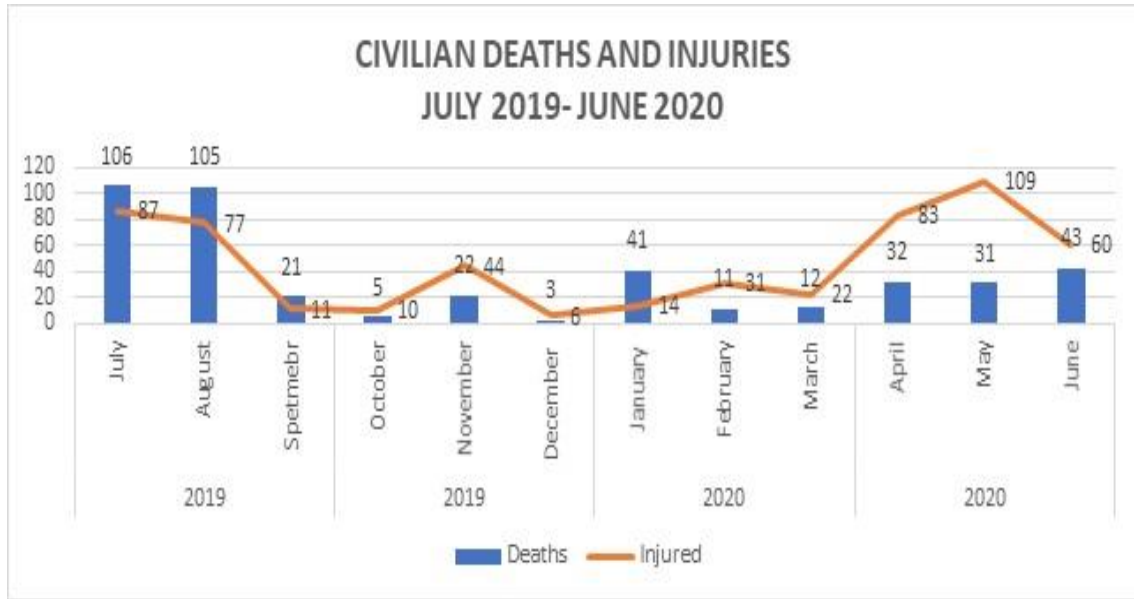
4 Aralık 2019'da ABD'nin özel temsilcisi Zalmay Halilzad, Afgan hükümet yetkilileriyle görüşmek için önce Kabil'e, ardından Taliban ile Afganlar arasındaki barış müzakerelerini görüşmek üzere Doha'ya gitmiştir. 2020'de başlayan müzakerelerde

nihai bir anlaşma imzalanmasına çalışılırken, Taliban yabancı birliklere yönelik askeri operasyonların ölçeğini küçültmüştür. 29 Şubat 2020'de ABD ile Taliban arasında Katar'ın Doha kentinde imzalanan anlaşma, ABD ve NATO birliklerinin Afganistan'dan çekilmesinin önünü açmıştır. Anlaşma şartlarına göre ABD, asker sayısını 13.000'den 8.600'e düşürmeyi ve Taliban'ın taahhütlerini yerine getirmesi halinde askerlerini 14 ay içinde Afganistan'dan çekmeyi kabul etmiştir. ABD, 5 üssünü 135 gün içinde kapatma ve 2020 sonuna kadar Taliban'a yönelik yaptırımlarını gözden geçirme sözü vermiştir. Anlaşmanın diğer şartları arasında Afgan hükümeti hapisanelerindeki 5.000 Taliban mahkumunun serbest bırakılması ile Taliban tarafından tutulan 1.000 hükümet askerinin serbest bırakılması yer almaktadır. Afgan hükümeti ve halk anlaşmaya taraf olmasa da Taliban tutuklularını serbest bırakmayı kabul etmiş ve onları serbest bırakan bir kararname imzalamıştır. Kararın 1. Maddesi gereğince tutukluların serbest bırakılmasından önce bir daha isyancı gruplara geri dönmemelerini taahhüt etmeleri ve mahkumların da bir biyometrik prosedürden geçmeleri gerekmektedir. 18 Ağustos 2020'de yaklaşık 5.000 Taliban mahkûmu Afganistan İslam Cumhuriyeti tarafından serbest bırakılmıştır. Taliban da Afgan ordusunun 1000 askerini serbest bırakmıştır (Ullah, 2020: 59).

Afgan barış sürecinin önemli konularından bir diğeri de Afganistan'daki kadın haklarının durumu olmuştur. 2004 yılında kabul edilen yeni anayasa, kadınların Taliban döneminde yasaklanan eğitim, konuşma, kamuya açık alanda çalışma ve resmi araçla seyahat etme özgürlüğünü tesis etmiştir. Afgan halkı ve siyasi elitler, Afgan hükümetinin bu hakları koruması gerektiğini belirtmişlerdir. Afgan kadınları, Taliban ile yapılan görüşmeler neticesinde mağdur olacaklarından endişe etmişlerdir. Özellikle Afgan hükümetinin parçası olan kadınlar, tarihin tekrar etmesinden çekinmişlerdir. Zira geçmişte, okullara ve üniversitelere gitmeleri, hükümette çalışmaları ve okumak için yurtdışına çıkmaları yasaklanmış, Taliban'ın çökmesinden sonra ise Afgan kadınları arasından yargıçlar, avukatlar, sporcular, gazeteciler, sanatçılar, girişimciler, yatırımcılar, öğretmenler, toprak sahipleri ve politikacılar çıkmıştır ve parlamento koltuklarının neredeyse üçte biri kadınlar tarafından doldurulmuştur. Söz konusu endişelere ilişkin olarak Zalmay Halilzad, "Afgan kadınlarının endişeleri ve diğer insan hakları sorunları ancak Afgan içi diyalog olduğunda ele alınmaktadır" ifadesini kullanmıştır (Azad, 2019: 39).

Tüm tarafların bir barış anlaşmasına varmaya her zamankinden daha yakinken hala çözülemeyen ve nihai anlaşmanın önünde bir engel olarak görülen bir diğer konu da süregelen şiddet eylemleri olmuştur. UNAMA ve BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin yayınladığı 2020 Yıllık Afganistan Raporu'nda 2019-2020 yılları arasında Afganistan'daki sivil kayıplar ölü ve yaralı olmak üzere Şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 3. 2019-2020 Arasında Afganistan'da Sivil Kayıplar

Kaynak: Unama Unmissions, 2020

Sivil kayıplardaki genel artış neticesinde BM ve birçok BM üyesi devlet tarafından saldırıların durdurulması çağrıları yapılmıştır. UNAMA Afganistan'da sivil nüfusun yoğun olduğu bölgelerde ayırım gözetmeyen saldırılar ve sivillerin hedef alınmasından, özellikle roket ve top atışları, patlayıcı savaş kalıntıları ve hava saldırılarından kaynaklanan sivil kayıplardaki artıştan duyduğu endişeyi dile getirmiştir.

Sonunda ABD ve Taliban, 2021 yılına kadar ABD güçlerinin çekilmesi ve Afgan halkıyla barış anlaşması karşılığında Şubat 2020'de Afganistan'daki uzun savaşı bitirmek için bir anlaşma imzalamışlardır. Bu anlaşma, Taliban'ın ABD ve NATO üyesi ülkeler nezdindeki “zafer sertifikası” olarak görülmektedir. Afganistan'da en çok askeri varlığa sahip ülke olan ABD'nin Başkanı Donald Trump, 29 Şubat 2020 tarihinde Doha'da Taliban ile imzalanan anlaşma çerçevesinde Afganistan'daki tüm yabancı güçlerin 1 Mayıs'a kadar ülkeden ayrılacağını taahhüt etmiştir. Anlaşmadan sonra

Afganistan hapisanelerinden yaklaşık 5.000 Taliban mahkûmu serbest bırakılmış, buna karşılık Taliban tarafından rehin tutulan 1.000 kişi de serbest kalmıştır. ABD Afganistan'daki asker sayısını önemli ölçüde azaltmıştır. Anlaşma sadece yabancı güçlere saldırmayacaklarını öngördüğünden, Taliban Afgan güvenlik güçlerine karşı eylemlerini sürdürmüş, ayrıca ülkede Taliban'ın sorumluluk almadığı birçok şiddet olayı yaşanmıştır (Pilster, 2020: 95). Cumhurbaşkanı Yardımcısı Emrullah Salih de İstanbul'da düzenlenecek Barış Konferansı için hazırlıkların yapıldığını açıklamıştır. Salih, İstanbul Barış Konferansında ele alınacak konular içerisinde değer ilkeleri, ateşkes sağlanması ve barış hükümeti kurulması konularının yer aldığını bildirmiş ve “Taliban eğer gerçekten barış istiyorsa ateşkes yapması lazım” şeklinde bir ifadeye bulunmuştur. Salih, Afganistan hükümetinin Taliban ile ciddi bir şekilde müzakere etmeye hazır olduğunu açıklamıştır (McDougal, 2021: 89).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFGANİSTAN'DAKİ ETNİK YAPININ İKTİDAR MÜCADELESİNE ETKİSİ

1. AFGANİSTAN'DAKİ ETNİK GRUPLARIN AFGAN SİYASETİNE ETKİSİ

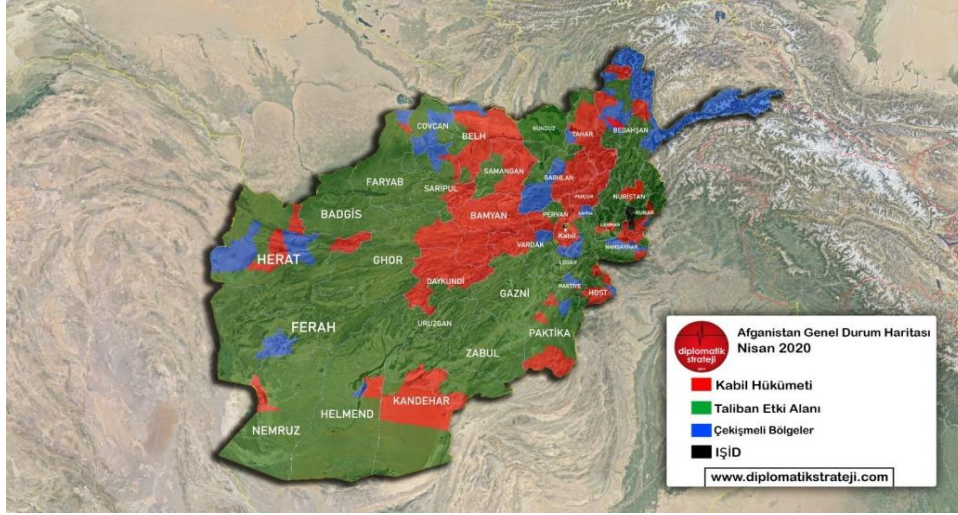
Afganistan, etnik ve dini çeşitlilik bakımından heterojen bir toplum yapısına sahiptir. Ülkedeki önde gelen etnik gruplar, Peştun, Tacik, Özbek ve Hazaralardır. Bu gruplar arasında iktidar mücadelesi ve iç çatışmalar yıllardır devam etmektedir. Afganistan'da çeşitli etnik grupların ve kimliklerin varlığı, tarih boyunca ülkeyi etnik çatışmalara, sosyal kargaşalara ve hatta zaman zaman iç savaşa sürüklemiştir. Sosyolojik faktörlerin, kimlik gruplarının ve mezhep dinamiklerinin ülke siyaseti üzerinde sürekli etkileri olmuştur. Farklı kimlik, kültür, milliyet, din, dil ve mezhepten halkların bir arada yaşaması Afgan siyasetinde büyük sorunları beraberinde getirirken, Afganistan'ı da çatışmaların merkezi konumuna sokmuştur (Kartal, 2013: 53).

Afganistan'daki etnik sorunların derin kökleri vardır. Etnik sorunların ortaya çıkması ülkenin sadece iç faktörlerinden kaynaklanmamış, pek çok dış müdahale de mevcut etnik sorunları derinleştirmiştir. Etnik köken farklılıklarından kaynaklanan sorunlar, sadece Afganistan'ın iç sorunu olmakla kalmamış, çoğu zaman bölgesel veya uluslararası bir sorun haline gelmiştir (Kartal, 2013: 90). Afgan hükümetlerinin bu etnik gruplar arasında bir uyum sağlaması kolay değildir. Çünkü Afgan toplumunun etnik kökenindeki farklılıklar yeni bir olgu değildir, köklü bir tarihe sahiptir. Afganistan'da çok sayıda etnik grup beş yüzyıldan fazla bir süredir birlikte yaşamaktadır (Azizi, 2016: 149). Söz konusu gruplar arasındaki iktidar mücadelesi Afganistan'ın kaderini şekillendirmede çağlar boyunca önemli bir rol oynamıştır. Ülkenin tarihi her zaman için isyanlar, istilalar işgaller, devrimler ve iç savaşlarla dolu olmuştur (Amin, 2004: 104).

Afganistan'da siyasi gücün dağılımı ve kullanımı etnik grupların nüfus içindeki ağırlığına göre belirlenmektedir. Dolayısıyla, 1747 yılında Ahmed Şah Dürrani tarafından Afganistan'da ilk devletin kurulmasından 2021 yılına kadar devam eden süreçte siyasi iktidar gücünü genellikle Peştun etnik grubu elinde bulundurmuştur (Balcı, 2010: 48). Taliban yönetimi devrildikten sonra başlayan yeni dönemde Peştunlar dışındaki etnik gruplar da siyasette etkili olmaya başlamıştır. Kabul edilen yeni anayasa ile Afganistan'da bulunan tüm etnik ve mezhepsel gruplara mensup kişiler siyasi iktidarın paylaşımında eşit haklara sahip olmuştur. Hiçbir etnik grup genel seçimlerde

tek başına salt çoğunluğu sağlayamadığından birinci gelen grubun koalisyon hükümetini kurmasıyla yönetim sürdürülmektedir (Jamila, 2018: 51).

Şekil 4. 2020 İtibariyle Afganistan'da Genel Durum

Kaynak: Diplomatik Strateji

Fakat, ülkede etnik farklılıkların zaman zaman çatışmalara dönüşmesinde bazı iç ve dış faktörler rol oynamaktadır. Çatışmanın ortaya çıkmasına yol açan iç faktörler, ülkenin kendi dinamiklerinden kaynaklandığı için dış müdahale kadar zararlı değildir. Dış müdahalenin sebep olduğu etnik çatışmalar ise yabancı aktörlerin kışkırtmalarıyla hayata geçmektedir. Ülkedeki etnik grupları kendi aralarında kavga etmeye teşvik eden yabancı güçler, bu durumdan fayda sağlamaya çalışmakta ve hedeflerine ulaşmak için tüm taktikleri kullanmaktadırlar (Azad, 2019: 127).

Etnik kökenin Afganistan'ın siyasi tarihinde her zaman önemli bir rolü olmuştur. Sovyetler Birliği'nin geri çekilmesinden sonra yaşanan etnik çatışmalar ülkeyi büyük bir yıkımla karşı karşıya bırakmıştır. Taliban sonrası Afganistan'da etnik kökenin etkisi daha da görünür hale gelmiştir. Hem Cumhurbaşkanlığı hem de Parlamento Seçimlerinde adaylar seçilebilmek için ideolojik ve dini bağlarının yanında etnik kimliklerinden yararlanmışlardır. İnsanlar da bu etnik bağlara bakarak oy vermiştir. Hiç şüphe yok ki seçimler demokrasinin bir gereğidir. Ancak Afganistan örneğinde görülmektedir ki seçimlerin yapılması ülkeyi demokratik bir ülke yapmamaktadır (Taner, 2009: 67-72).

1.1. NECİBULLAH DÖNEMİNDE ETNİK YAPININ AFGAN SİYASETİNE ETKİSİ

Necibullah Ahmedzai, 1987-1996 yılları arasında Afganistan Demokratik Cumhuriyeti'nin son Cumhurbaşkanı olarak görev yapmıştır. Peştun asıllı doktor ve diplomat olan Necibullah, 1947'de Kabil'de doğmuş ve Afgan Güvenlik Servisi Başkanı olarak görev yapmıştır. Afganistan'da Sovyet destekli üç cumhurbaşkanı içerisinde en çok halk ve parti desteğine sahip olmuştur. İktidar döneminin başladığı 1987 yılında yürürlüğe giren yeni Anayasada medya özgürlüğü ve siyasi partilerin oluşumu da dahil olmak üzere ülke vatandaşlarının bazı özgürlükleri garanti altına alınmıştır (Marzdin, 2004: 135). 1989-1990 yılları arasında Necibullah hükümeti Afgan savunma güçlerini oluşturmada kısmen başarılı olmuş, Devlet Güvenlik Bakanlığı tahmini 100.000 kişiden oluşan yerel bir milis gücü oluşturmuş, böylece hükümetin kullanabileceği toplam güvenlik gücü sayısı 300.000'e ulaşmıştır (Shamas, 2009: 111).

Dr. Necibullah ülkede barış ve güvenliği sağlamak için Aralık 1986'da "ulusal uzlaşma" sağlamaya çabalamıştır. Ulusal bir hükümet kurma çabasında olduğunu göstermiş, Ocak 1987'de tek taraflı ateşkes ilan etmiştir. Kral Zahir Şah, Dr. Necibullah'ın ulusal hükümet kurma teklifine ılımlı yaklaşmıştır. Onun bu yaklaşımı, mücahitlerin arasında bölünmeye neden olmuş, Ahmed Gilani ve Müceddidi, Zahir Şah'ın tavrını desteklerken, Gulbeddin Hikmetyar karşı çıkmıştır (Dreyiz, 2000: 112).

1988 yılında SSCB, ABD ve Pakistan arasında imzalanan barış anlaşmalarından sonra Sovyetler Birliği askerlerini Afganistan'dan çekmeye başlamış, son Sovyet askeri birliği 1989 yılında ülkeden ayrılmıştır. Sovyetler Birliği'nin geri çekildiği gün Necibullah tarafından "Ulusal Kurtuluş Günü" olarak ilan edilmiştir. Sovyetlerin geri çekilmesini takiben Necibullah, 1989'dan 1992'ye kadar hükümeti Sovyet desteği olmadan yürütmüş ve devam eden iç savaşı çözmek için her türlü çabayı göstermiştir. Geri çekilmeyle doğrudan yardımlara son vermiş olan Sovyetler Birliği, Necibullah'ı dolaylı ekonomik ve askeri yardımlarla desteklemeye devam ederken, Pakistan ve ABD de mücahitlere verdiği desteği sürdürmüştür. Mücahitlerin Necibullah hükümetini devirmek için harekete geçmesiyle iç savaş başlamıştır (Eşraf, 2016: 69). Rus hükümeti, 1992 yılında Necibullah hükümetini desteklemekten tamamen vazgeçmiştir. Bu kararın etkileri Afgan Hava Kuvvetleri ve Afgan ordusunda görülen eksikliklerle hemen hissedilmiştir. Bunun üzerine Mücahitler, büyük şehirlere ve Kabil'e saldırılara

başlamışlardır. Necibullah, Afganistan'da yaşanan bu felaketten resmen Sovyetler Birliği'ni sorumlu tutmuştur. (Dreyiz, 2000: 206).

Sovyet destekli hükümetin son yıllarında Cumhurbaşkanı Necibullah, belirli siyasi unsurlar, yerel komutanlar ve Kabile liderleriyle anlaşmalar yoluyla rejimine destek sağlamıştır. Dostum ile yaptığı ittifak buna iyi bir örnek olmuştur. Taliban, Kabil'e girdiği gece uluslararası normları ihlal ederek BM ofisini basmış; burada bulunan Necibullah'ı dışarı çıkartarak kendisine işkence etmiş ve kardeşiyle birlikte asmıştır. Taliban'ın bu davranışı, uluslararası toplum ve Afgan halkı tarafından insanlık dışı, İslam karşıtı ve İslam hukukuna aykırı kabul edilmiştir. Necibullah yönetiminin çöküşü Afganistan'daki iç savaşın başlangıcı ve ülkedeki devlet teşkilatının çökmesi için milat teşkil etmiştir. Necibullah'ın ölümünün ardından mücahit gruplar arasında acımasız bir iç savaş başlarken, ülkede yolsuzluk ve yoksulluk ile ilgili sorunlar da artmıştır. (Faryad, 2006: 118-120).

1.2. MÜCAHİTLER DÖNEMİNDE ETNİK YAPININ AFGAN SİYASETİNE ETKİSİ

Necibullah iktidarının Nisan 1992'de sona ermesi üzerine Mücahit partilerinden oluşan bir koalisyon tarafından geçici bir hükümetin kurulması, ülkede genel barıştan ve istikrardan yana olan herkesin umutlarını kırmıştır. Bu dönemde, rakip milis kuvvetler birbirleriyle mücadele ederlerken, etnik gruplar arası gerilimler artmış ve ekonomi aşırı derecede kötüye gitmiştir. Kabil dışında ülkenin büyük bir kısmında yasa ve düzen diye bir şey kalmamıştır. Afganistan, milis liderleri ve savaş ağalarının yönettiği bir ülkeye dönüşmüştür.

Ülkede ortaya çıkan siyasi boşluğu doldurmak için mücahit cephesinin etnik üstünlük arayışına girmesiyle Afganistan'da iç savaş başlamıştır. Çünkü Necibullah hükümetinin çöküşü, diğer etnik gruplara Peştunların Afganistan hükümeti içindeki hakimiyetine meydan okuma fırsatı vermiştir (Ahmedi, 2009: 34-38). Bu bağlamda, 1992 yılında Ahmed Şah Mesud, Tacik güçlerine liderlik etmek üzere yerini alırken, Özbek kuvvetlerinin lideri Reşid Dostum da Mesud güçlerinin Kabil'i ele geçirmesini engellemek için Kabil'e girmiştir (Hadif, 2013: 12-16). Şia Partisi Hizbe Vahdet ve Suudi destekli İttihat-i-İslami gibi Peştun olmayan partiler, Sovyet destekli hükümetin çöküşünü kendi konumlarını güçlendirmek için bir fırsat olarak görmüşlerdir. Bu durum onlara geleneksel marjinal rollerini tersine çevirme fırsatı vermiştir (Osmanoğlu, 1990: 10-15). Böylece Mücahit grupların çoğu, Kabil'deki iktidar mücadelesinde birbirleriyle

savaşa tutuşmuşlardır. 1992-1996 yılları arasındaki çatışmanın önemli bir boyutunu oluşturan Hikmetyar ve Mesud arasındaki mücadele, ancak Mayıs 1996'da varılan güç paylaşımı anlaşmasıyla sona ermiştir. Anlaşma kapsamında Başkanlık görevini üstlenen Camiat Partisi'nden Burhaneddin Rabbani ile Mesud, Peştun olmayan iki lider Dostum ve Seyyid Mansur'u uzaklaştırmışlardır. Afganistan'ın kuzeyinde etkin kontrole sahip olan Dostum ise Mezarı-Şerif merkezli ve yüksek düzeyde bölgesel özerkliğe sahip federal bir hükümet sistemi peşinde olmuştur (Raşid, 2001: 23-27).

1.3. TALİBAN DÖNEMİNDE ETNİK YAPININ AFGAN SİYASETİNE ETKİSİ

Afganistan'daki siyasal gelişmelerde etnik köken her zaman için belirleyici bir faktör olmuştur. İslam ile etnik kimlik arasında ise karmaşık bir ilişki vardır. Örneğin Hazaralar'a karşı yapılan ayrımcılık hem etnik hem de dini bir nitelik taşımaktadır. Şia ve Hindu nüfusu dışlamasına rağmen İslam, Afganistan'ın etnik mozağında önemli bir birleştirici unsuru temsil etmektedir. Karizmatik mollalar veya ulema, liderlik rolünü üstlenerek ortak düşmana karşı Kabile unsurlarını bir araya getirebilmekte, İslam'ın daha fazla gözetilmesini amaçlayan reformlar talep etmekte, cihat çağrısında bulunmakta, bir hükümdarın meşruiyetini tanıyan veya reddeden fetvalar ortaya koymaktadır (Gall, 2014: 55-59).

Söz konusu karizmatik mollalara Taliban lideri Molla Muhammed Ömer günümüzde iyi bir örnek teşkil etmektedir. Onun liderliğinde Taliban, 1996-2001 yılları arasında tüm Afganistan'ı elinde tutmuş ve ülkede Şeriat veya İslam hukukunun katı bir yorumunu yürürlüğe koymuştur. Taliban'ın temeli Pakistan'ın İslami medreselerinde atılmıştır. Liderlik kadrosunun önemli bir bölümü, eğitimlerini Peşaver yakınlarındaki Akora Khattack'taki bir medresede tamamlamıştır. Grup, 1994 yılında Afgan İç Savaşı'nın önde gelen gruplarından biri olarak ortaya çıkmış, birçok Afgan'a, özellikle de kadınlara acımasız muamelelerde bulunmuştur. Müttefikleri ile birlikte 1996-2001 yılları arasında Afgan sivillere karşı çeşitli katliamlar yapmışlardır (Marsden, 2002: 34-39). Birleşmiş Milletlere göre Taliban ve müttefikleri, Afganistan'da 2010'daki sivil kayıplarının %76'sından, 2011'deki kayıpların %80'inden ve 2012'deki kayıpların ise %80'inden sorumludur. Ayrıca Taliban, 1500 yıllık ünlü Bamyay Budaları da dahil olmak üzere birçok sanat eserini yok ederek kültürel soykırım da yapmıştır. Taliban'ın 1996 yılında iktidara gelmesinden itibaren yaşanan sürekli çatışma ve savaş hali, Afganistan'ın altyapısını ve ekonomisini yok etmiştir. Su ve enerji kaynakları, kısıtlı,

elektrik ve telefon hizmetleri yetersiz, yolları bozuk hale gelmiştir. Afgan vatandaşlarının su, yiyecek ve barınma gibi temel ihtiyaçları yeterince karşılanamaz olmuştur. Kendilerine sosyal ve ekonomik güvenlik sağlayan aile yapısı da büyük zarar görmüştür. 1998 yılında dullar tarafından yönetilen aile sayısı 98.000'e ulaşmıştır (Misdaq, 2006: 67-69).

1999 yılından itibaren, Tacik Ahmed Şah Mesud ve Peştun Abdul Hak tarafından Afganistan'ın tüm etnik kökenlerini birleştirmek için yeni bir süreç başlatılmıştır. 2001 yılında eski düşmanlar Ahmed Şah Mesud ve Reşid Dostum Taliban'a karşı Birleşik Cephe'yi (Kuzey İttifakı) oluşturmuştur. Mesud, Tacik, Hazara, Özbek ve Peştun komutanlarını “Birleşik Cephe” komutası altında toplamıştır. Birleşik Cephe'nin, Mesud'un Tacik güçlerinin yanında, Dostum'un Özbek kuvvetleri ve Muhammed Muhakkik, Abdul Hak ve Abdulkadir gibi komutanların liderliğindeki Peştun birlikleri vardır. Ahmed Şah Mesud, topraklarının büyük bölümünü Taliban'a karşı koruyabilen Afganistan'daki en büyük anti-Taliban lider olarak tanınmıştır (Runion, 2007: 56). Kontrolü altındaki bölgelerde demokratik kurumlar kurmuş ve Kadın Hakları Bildirgesi'ni imzalamıştır. Bu bölgelerdeki kadınlar ve kızlar burka giymeye zorlanmamış, çalışmalarına ve okula gitmelerine izin verilmiştir. Mesud, zorla evlendirme davalarına da şahsen müdahalede bulunmuştur (Shahzad, 2011: 78).

2001 yılında Ahmed Şah Mesud Afganistan'daki tüm etnik liderlerle birlikte Brüksel'deki Avrupa Parlamentosu'na hitap ederek uluslararası toplumdan Afganistan halkına insani yardım sağlanmasını istemiştir. Taliban ve El Kaide'nin “çok yanlış bir İslam algısı” sunduğunu ve Pakistan ve Bin Ladin'in desteği olmadan Taliban'ın askeri kampanyalarını bir yıl bile sürdüremeyeceğini ifade etmiştir. Mesud, 9 Eylül 2001'de kendilerini gazeteci olarak tanıtan iki Arap kökenli kişinin gerçekleştirdiği intihar saldırısında hayatını kaybetmiştir (Ewons, 2005: 180).

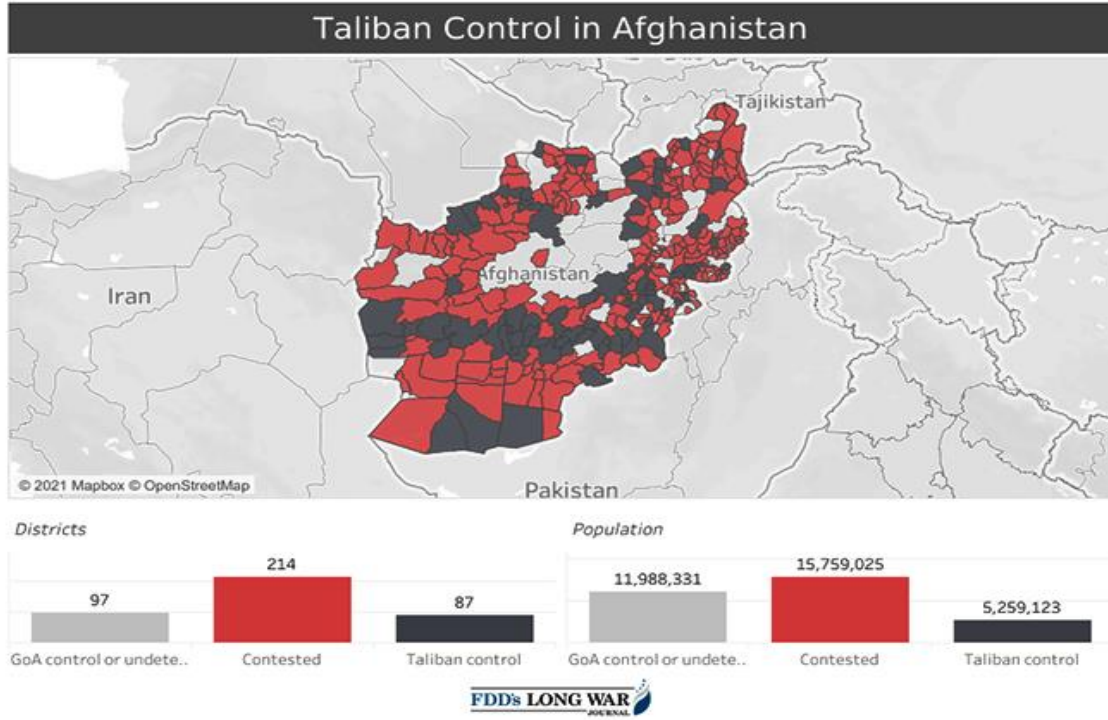
11 Eylül 2001 saldırılarından hemen sonra ABD başkanı George Bush, Taliban'ın terörist eğitim kamplarını kapatmasını, bütün teröristleri ve destekçilerini teslim etmesini istemiştir. İsteklerinin karşılanmaması üzerine Bush yönetimi tarafından başlatılan Sonsuz Özgürlük Operasyonu'nda ABD önderliğindeki kuvvetler, Kuzey İttifakı milisleriyle birlikte Taliban'a karşı savaşmışlar; ağır bombardıman ve hava saldırıları neticesinde Taliban'a büyük kayıplar verdirmişlerdir. Birçok yerel komutanın para ve silah karşılığında ABD yanlısı milislere destek vermesi neticesinde Taliban'ın

gücü oldukça azalmış, bu nedenle klasik gerilla taktiğini izleyerek dağılmıştır. Bazı üyeleri köylerine geri dönmüş, diğerleri de lider konumundaki kişiler ile birlikte Hindukuş sıradağlarına ve Pakistan'ın aşiretlerin kontrolündeki bölgelerine çekilmişlerdir. Taliban Lideri Molla Ömer, en son dağlara doğru giden bir motosiklette görülmüştür (Nojumi: 2016, 33).

Sonsuz Özgürlük Operasyonu'nun başlamasından yaklaşık bir ay sonra Kasım 2001'de Başkan Bush, Afganistan'da ABD zaferini ilan etmiştir (Ewons, 2005: 208). Ancak kısa bir süre sonra Afganistan'da yeniden örgütlenmeye başlayan Taliban, 2003-2006 yılları arasında Afganistan'ın güneyinin büyük kısmını kontrol altına almıştır. 2003 yılında Zabul ve Doğu Paktika vilayetlerinin bazı kısımlarını kontrol altına alan Taliban, 2004'te Uruzgan ve Kandahar'ı 2005-2006 yılları arasında ise Kuzey Helmand vilayetindeki önemli yerleri ele geçirmiştir (Faruq, 2013: 77). Böylece Taliban, Gazni, Kuzey Paktika, Khost, Güney ve Orta Helmand'da kendi otoritesini kurmuştur. 2008 yılında Taliban savaşçıları Kabil'in dış mahallelerinde, Kabil'i diğer illere bağlayan dört yoldan üçüne saldırı başlatmışlardır. 2009 yılı itibariyle Afganistan'ın on üç bölgesi Taliban'ın yetkisi altına girmiş, ülkenin yarısından fazlası ise isyancılar tarafından "yüksek saldırı riski"ne maruz hale gelmiştir (Nojumi: 2016, 37).

Afganistan'da Taliban ile meşru hükümet arasındaki çatışma, takip eden yıllar boyunca da devam etmiştir. 2019 yılında ABD, ülkede bulunan 14.000 askerinden 7000 askeri daha çekeceğini, geri kalan askerlerinin de Doha'da yapılan anlaşmaya istinaden 2021 sonuna kadar Afganistan'dan ayrılacağını açıklamıştır. Taliban, merkezi hükümet ile imzaladığı barış anlaşmasında Afganistan'daki büyük şehirlere saldırmama sözü vermesine rağmen bu anlaşmaya aykırı şekilde hareket etmiştir. Taliban'ın askeri faaliyetleri ülkenin özellikle kuzey bölgelerinde şiddetli saldırılarla devam etmiştir. Şekil 4'te de görüldüğü üzere, 2021 yılı itibariyle Afganistan'ın güneyinin büyük bölümü, Taliban'ın fiili kontrolü altında girmiş olup, ülkenin kuzeyindeki bölgeler de yüksek bir saldırı riskiyle karşı karşıya kalmıştır.

Şekil 5. 2021 İtibariyle Afganistan'da Taliban Kontrolü

Kaynak: Diplomatik Strateji

Etnik kimlik konusunda Taliban ilk başlarda tarafsız kalmış, ancak zamanla bu tutumunu değiştirmiştir. Örgüt önceleri Sünnileri, sonrasında ise İran'ın desteklediği Şia topluluğunu büyük baskı altına almıştır. Etnik bölünmeler Taliban döneminde de Afganistan siyasetinde öne çıkan bir özellik olmaya devam etmiştir. Oysa, istikrarlı bir ülke için istikrarlı bir siyasi sisteme, demokratik bir restorasyon sürecine ulusal kimliği güçlendirmeye ihtiyaç vardır (Farzan, 2010: 67). Farklı etnik kökenlerin varlığı ve ülke siyasetinde bu bağlara dayanarak etkin olma isteği Afganistan için yeni Taliban döneminde de büyük bir endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Farklı etnik grupların üyeleri sahip oldukları kültürel bağlardan kopmamak için kendi gruplarına daha sıkıca bağlanmaktadır.

1.4. HAMİD KARZAI DÖNEMİNDE ETNİK YAPININ AFGAN SİYASETİNE ETKİSİ

Cumhurbaşkanı Karzai'nin 13 yıllık yönetimi, Afgan halkı için en iyi siyasi dönemlerden birisi olmuştur. Bu dönemde insanlar özgürlüğü tatmışlardır (Ghaznavi, 2013: 67-70). Karzai, başkanlığı döneminde demokratik mekanizmalardan sapmamaya çalışmıştır. Afganistan tarihinde insan haklarına ilk kez onun iktidarında önem verilmiştir. Özellikle kadın ve çocuk hakları büyük ölçüde genişletilmiştir. Hamid Karzai'nin iktidara geldiği sırada ülkede yazılı ve görsel medya neredeyse yoktur. Ancak Karzai'nin Afganistan'daki on üç yıllık yönetimi sırasında yazılı ve görsel medya gelişmiştir. Ülkede Taliban döneminde ve ondan önce de basın özgürlüğü de neredeyse yoktur. Ancak Karzai rejiminde ülkedeki entelektüel kesim ile medya daha az baskıyla karşılaşmıştır. Afganistan bu dönemde basın özgürlüğü konusunda komşu ülkelerden ve bölge ülkelerinden daha ileridedir (Alikhani, 2011: 23).

Başkan Karzai rejiminde yasalara sadık kalınmaya çalışılmıştır. Bazı durumlarda yasaların görmezden gelinmesine rağmen, böyle durumlarda bile yasaların yok sayıldığı izlenimi uyandırılmamış ve yapılan işlerin yasalara aykırı olmadığı gösterilmeye çalışılmıştır. Bu yüzden Karzai'yi hukuk ve hukukun üstünlüğü için çalışan yöneticiler arasında saymak mümkündür. Afganistan tarihinde hiçbir anayasa on yıldan uzun bir süre yürürlükte kalmamasına rağmen, yeni anayasa Karzai'nin başkanlığı sırasında da devam etmiştir. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı Karzai bu alanda da başarılı olmuştur (Faruq, 2013: 50-53).

Ancak Karzai takip ettiği dış politikası ve silahlı muhalefet gruplarına yönelik politikası sebebiyle çok eleştirilmiştir. Dış politika alanında net bir politika ortaya koymamıştır ki Pakistan'a yönelik politikası bunlardan sadece biridir. Pakistan'ı bazı durumlarda “kardeş” bir ülke, bazı durumlarda ise Afgan devletinin “düşmanı” olarak göstermiştir. Ayrıca ABD'ye karşı ikili bir politika yürütmüştür. ABD'ye yönelik politikası ilk yıllarda net olmasına rağmen, son yıllarda ikili bir politika sürdürmüştür. Güvenlik Anlaşmasının imzalanmasını Afgan halkına bırakmış, Loya Jirga'dan sonra anlaşmayı onaylamıştır. Karzai, ABD'nin baskılarına rağmen Taliban'a karşı bir yatıştırma politikası izlemiştir (Farzan, 2010: 31). Taliban'ı terörist gruplardan ayırması ve onları “hoşnutsuz kardeşler” olarak adlandırması Afgan halklarının tepkisini

çekmiştir. Pakistan ve ABD'ye yönelik dış politikası ve Taliban'a yönelik ılımlı politikası yüzünden eleştirilmiştir (Ghaznavi, 2013: 67-70).

Afganistan'da hem Cumhurbaşkanlığı hem de Parlamento seçimlerinin 2004 yılı Haziran 2004 ayında yapılması planlanmasına rağmen bu gerçekleşmemiştir. 9 Ekim 2004 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı Seçimlerine on sekiz aday katılmıştır. Bu on sekiz başkan adayları arasında sekiz Peştun, altı Tacik, iki Özbek ve bir Hazara vardı. Adayların etnik çeşitliliği, Afgan toplumundaki siyasi bölünmeyi yansıtmaktaydı. Peştun kökenli Hamid Karzai, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin en güçlü adayları idi ve uluslararası çevrelerce de desteklenmekteydi. Tacik Yunus Kanuni, Hazara Muhammed Muhakkik ve Özbek Reşid Dostum, Karzai'nin önemli rakipleri idi (Hesari, 2010: 81-85). Afgan Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinin sonuçları bazı istisnalar dışında Afganistan'da uzun süredir devam eden etnik ve bölgesel bölünmeleri yansıtmaktadır. Peştunların çoğunluğu Karzai'ye oy vermişti. Yunus Kanuni Taciklerin oylarını alırken, Özbekler ve Türkmenlerin çoğunluğu Reşid Dostum'a oy vermişler, Hazaralar da Muhammed Muhakkik için oy kullanmıştır. Oyların %55,4'ünü Karzai almış ve özellikle Pakistan'daki Peştun mülteci nüfusu arasındaki etkinliğini kanıtlamıştır (Sharifi, 2013: 120). Peştun üyesi olmayan bir adayın seçimi kazanma ihtimali oldukça düşüktür. Bir Peştun adayın seçimi kazanması için daha fazla şansı vardır; zira bir Peştun aday seçilebilmek için bir başka etnik gruba ulaşmak zorunda değildir. Ancak Peştun olmayan bir aday birden fazla etnik gruba ulaşmak zorundadır (Yengin, 2015: 115).

2009'daki ikinci Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde de benzer durum dikkat çekmektedir. İkinci Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde çoğunlukla Peştun ve Taciklerden olmak üzere farklı etnik gruplardan toplam 32 aday yarışmıştır. Bu yarışta yine Hamid Karzai kazanmıştır. Dostum ve Muhakkik, bu seçimlerde de Karzai'nin rakipleri arasında yer almışlardır. Karzai'nin yeniden seçilmesi halinde Özbek ve Hazaralara beşer bakanlık görevi vermesi karşılığında kendisini destekleyeceklerini söylemişlerdir. Ancak Karzai, bir başka etkili Tacik olan Kasem Fahim'i ve Hazara Kerim Halile'yi Başkan Yardımcısı olarak belirlemiştir. Böylece, daha fazla Tacik ve Hazara oyu almayı başarmıştır. Seçimleri bir Tacik adayın kazanma ihtimalinin çok düşük olduğunu göz önünde tutan Tacik seçmenin, Karzai'ye oy vererek en azından Tacik bir başkan yardımcısının olmasını garantilemeyi tercih ettiği görülmüştür. Aynı tutumun Hazara

seçmeni için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Hazara'dan da bir başkan yardımcısı seçilmiştir (Ahmedi, 2016: 40-45).

Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde olduğu gibi Etnik kimlik hem Parlamento Seçimlerinde hem de seçim sonrası Parlamentodaki oylamalarda önemli bir rol oynamaktadır. Farklı etnik gruplara mensup siyasiler Afgan Parlamentosunda yer kazanmak için çaba göstermektedir. Afganistan'da Taliban sonrası ilk parlamento seçimleri 2005'te, ikincisi ise 2010 yılında gerçekleşmiştir. 2004 yılında kabul edilen yeni Seçim Yasası kapsamında 249 sandalyeli Parlamento seçimleri için "Tek Aktarılamaz Oy/Single Non-Transferable Vote" (SNTV) sistemi kullanılmaktadır. Bu sistem seçmenlerin siyasi partiler için değil, bireysel adaylar için tek bir oy kullanmasına izin vermektedir. Bu nedenle parti listelerinde ve oy pusulasında adayların kimliği yoktur. Her seçmen yalnızca bir aday için oy kullanabilmekte, en çok oy alan adaylar seçimi kazanmaktadır. Tek Aktarılamaz Oy ilkesine dayanan bu seçim sistemi, çok etnikli Afgan devletinin doğasına aykırı görüldüğünden Afgan-Uluslararası Ortak Seçim Yönetim Organı hükümete sistemi benimsememesini tavsiye etmiştir. Ayrıca, Brüksel merkezli Uluslararası Kriz Grubu, SNTV sisteminin ülkeye demokrasi getirmeyeceği konusunda Afgan hükümetini uyarmıştır. Bir yıl süren tartışmaların ardından SNTV, Şubat 2005'te hükümet kararıyla yürürlüğe girmiştir (Aydınğün ve Özdemir, 2012: 25-32). Karzai ve kendisine bağlı Peştun bürokratların bazılarının etnik bir hesap yapmış olabileceği düşünülmektedir. Peştun elitlerinin söz konusu sistemle Peştun oylarını Parlamento Seçimlerinde harekete geçirmeyi düşünmüş olması ihtimal dahilindedir. Çünkü, adaylar seçimlere birey olarak girseler de mecliste etnik kökene dayalı bloklar oluşmaktadır (Masbahzade, 2008: 43).

2005 yılındaki Parlamento seçimlerinin sonuçları, 249 sandalyeden 118'ini Peştunların, 53'ünü Taciklerin, 30'unu Hazaraların, 20'sini Özbeklerin ve 28'ini diğer küçük grupların kazandığını göstermektedir. Parlamento seçim sonuçları, her bir ilin tahmini nüfusuna dayalı olarak koltuk dağıtılmasını temel alan SNTV sebebiyle etnik grupların politik başarılarını yansıtmamaktadır. Örneğin, seçim sistemi nedeniyle Kabil'den 2000 oy alan bir aday seçilebilirken, Faryab'tan 3000 oy alan kişi Parlamenteoya girememektedir. Ayrıca, her eyalet için kaç sandalye belirleneceği tamamen merkezi hükümetin isteğine bağlıdır. Hükümet, her ilin bilinmeyen demografisi ve seçimlerin siyasallaşması nedeniyle nüfusu daha az olan bir il için daha

fazla, nüfusu daha büyük olan bir il için daha az sandalye belirleyebilmektedir (Masbahzade, 2008: 45-50).

Afganistan'da ikinci Parlamento Seçimleri ise seçim hileleri iddialarının gölgesinde yapılan 2009 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinden hemen sonra 2010 yılında gerçekleşmiştir. Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi'ne göre seçimler 34 ile dağıtılan 249 sandalye için yarışan 2.506 adayla birlikte seçmenlere geniş ve gerçek bir seçim imkânı sunmuştur. Bu seçimlerde Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde Hamid Karzai'ye karşı kaybeden adaylar da yarışmıştır. Örneğin, 2004 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerini kaybeden Tacik aday Kanuni ve Hazara aday Muhakkik, Parlamento Seçimlerinde aday olmuşlardır. Hem Cumhurbaşkanlığı hem de Parlamento Seçimlerine bakıldığında, oyların ülkenin derin etnik kutuplaşmasını yansıttığını söylemek mümkündür. Resmi olarak açılmasından sonraki beş ay boyunca hem etnik hem de ideolojik olarak bölünmüş olan Parlamento, kendisine bir başkan seçememiştir. Biri Peştun, diğeri Tacik kökenli iki adaydan hiçbirisi gerekli oyu alamamıştır. Bu yüzden parlamento uzun süre seçilmiş bir başkan olmadan çalışmaya deva etmiştir. Nihayetinde üyelerin Peştun ve Tacik olmayan bir üçüncü kişinin başkan seçilmesi üzerinde uzlaşmaları neticesinde ilk defa bir Özbek milletvekili Afganistan Parlamentosu'nun Başkanı olarak seçilmiştir (Taner, 2009: 67-71).

Afganistan, sivil toplumun çok zayıf olduğu ve bir politikacının etnik kimliğinin siyasi yeteneğinden ve becerilerden daha önemli olduğu bir toplumsal yapıya sahiptir. Ülkenin özellikle seçim sistemi ile ilgili kalıcı siyasi reformlara ihtiyacı vardır. Cumhurbaşkanlığı Seçimleri için uygulanan “çoğunlukçu” oylama sisteminin çok uluslu Afganistan'da çalışmayacağı görülmektedir. Çünkü bu sistem, tek bir etnik grubun seçimler yoluyla hakimiyetini sürdürmesine yardımcı olmaktadır. Parlamento seçimlerinde uygulanan SNTV yerine de “listeye dayalı bir oransal temsil (proportional representation- PR) sistemi kullanılmalıdır (Cemilurahman, 2008: 23-30).

1.5. EŞREF GANİ DÖNEMİNDE ETNİK YAPININ AFGAN SİYASETİNE ETKİSİ

Seçimler, Afganistan'da siyasi rekabetin yanı sıra etnik ve mezhepsel rekabetlerin etkilerini ölçmek için de bir barometre olarak kabul edilmektedir (Tanner, 2009: 91). Birçok Afgan gibi uluslararası toplum da 2009 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerindeki sahtekarlıkların, uluslararası güçler çekilirken gerçekleşen 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde tekrarlanmasından endişelenmiştir. Bu bağlamda, ABD

Dışişleri Bakan Yardımcısı William Burns, 11 Mayıs 2013 tarihinde Kabil'de seçimlerin “şeffaf, güvenilir ve kapsayıcı” şekilde yapılması gerektiğini belirtmiştir. ABD'li yetkililer ve uluslararası toplum, “özgür ve adil” standartta bir seçim yapmak amacıyla 2009 Cumhurbaşkanlığı Seçimi ile Eylül 2010'daki Parlamento Seçimlerinde gözlenen hile, hata ve kusurları 2014 Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde azaltmak için Afgan liderleriyle birlikte çalışmaya başlamıştır. Seçim hileleriyle dolu bir başka seçimin Afganistan'da büyük sorunlara neden olacağı ön görülmüştür. USAID, Afganistan'daki 2014 seçim sürecini desteklemek için yaklaşık 200 milyon dolar harcamıştır. Ayrıca, Afgan kurumlarını doğrudan desteklemek, seçmen eğitimi ve seçim gözlemci gruplarını desteklemek için 95 milyon dolar harcanmıştır. BM Kalkınma Programı seçim destek çabalarına 80 milyon dolarlık bir bağışla katkıda bulunmuş ve sivil toplum gruplarını desteklemek için de yaklaşık 15 milyon dolar harcamıştır.

5 Nisan 2014'teki ilk turda büyük ölçüde bir sorun gözükmemiş, ancak 14 Haziran 2014'teki Eşraf Gani ve Abdullah Abdullah'ın arasında geçen ikinci turda büyük ölçülerde sistematik sahtekarlık yapıldığı yönünde iddialar dile getirilmiştir. Seçim ön sonuçlarının açıklanmasının ardından Abdullah'ın seçim ekibi IEC sekreteryasının başkanı ve bir dizi diğer IEC personelinin yaygın sahtekarlıklar yaptıklarını öne süren belgelerle suçlamıştır. İki cumhurbaşkanı adayı arasındaki anlaşmazlık Afganistan'da ciddi endişeler yaratmıştır (Yasen, 2016: 201). Kriz devam ederken güvensizliğin artması halk arasında büyük endişeye doğurmuştur. Seçim tartışmalarının uzaması özellikle başkent Kabil sakinleri üzerindeki ekonomik baskının artmasına neden olmuştur. Bu süreç genel ekonomiye de ciddi zarar vermiştir.

Neticede iki aday anlaşarak Eşraf Gani Cumhurbaşkanı, Abdullah ise İcra Kurulu Başkanı olarak bir Ulusal Birlik Hükümeti kurmuşlardır. Eşraf Gani ve Dr. Abdullah'ın ekipleri arasında gücü yarı yarıya bölen Ulusal Birlik Hükümeti, Afgan politikacılar arasındaki iç çatışmaları tırmandırmıştır. Ulusal Birlik Hükümeti içerisindeki iç çekişmeler, yıldan yıla yoğunlaşmış ve ülkedeki birçok alanı etkilemiştir (Yengin, 2015: 132). Hükümet içerisindeki bu iç çekişme ve bölünmeler, Afganistan'ı bir kez daha siyasi istikrarsızlık tehlikesi ile karşı karşıya bırakmıştır. Esasen tüm ülkelerde hükümetlerin kendi içerisinde iç çekişmeler görülebilmektedir, ancak Afganistan'da Eşraf Gani başkanlığındaki Ulusal Birlik Hükümetinde bu çekişmeler o kadar belirgin bir hal almıştır. Ülkeyi ciddi bir siyasi istikrarsızlık tehlikesine sokmuştur. Başlangıçta Gani ve Abdullah ekipleri birbirleri ile çekişirken, sonrasında

her iki grubun kendi içinde de çekişmeler ve fikir ayrılıkları ortaya çıkmaya başlamıştır. Ulusal Birlik Hükümetinin liderleri, başlangıçta hükümetin oluşumu konusu ve müteakip olarak güçler ayrılığı ile üst düzey hükümet yetkililerinin, özellikle de büyükelçilerin atanması konusunda ciddi tartışmalar yaşamıştır. Öte yandan, Cumhurbaşkanı Gani ile başkanın ilk yardımcısı arasında da gerilimler başlamıştır. 2016 yılının başlarında General Dostum, Başkan Gani'yi yönetimde yeterli pay vermediği iddiasıyla sert bir şekilde eleştirmiş, etnosentrizm ile suçlamıştır. Hükümet içindeki parçalanma giderek daha fazla öne çıkmıştır. Ne müttefik kuvvetler ne de Taliban ve Horasan Eyaleti İslam Devleti'nin varlığı (İSKP) ülkedeki siyasi paydaşları bir araya getirememiştir. 2017 yılında Özbek çoğunluklu Cümbeş Milli Partisi, Tacik Cemaat-i İslami Partisi ve Hazara Hizbe-Vahdet-i-İslami Partisi'nden oluşan yeni bir koalisyon kurulmuştur. Bu partilerin talepleri, merkezi olmayan bir karar alma sürecini ve siyasi reformları içermiştir (Kuehn, 2018: 20-21).

Cumhurbaşkanı Gani'nin görev süresi boyunca bir başka iç çekişme alanı, yasama organı ve yürütme organı arasında olmuştur. Geçici bakanların Ulusal Birlik Hükümeti içerisinde devam eden çalışmaları, Hükümet ile Volesi Jirga arasındaki en önemli anlaşmazlık konularından biri olmuştur. Volesi Jirga, hükümeti defalarca Başbakanlık görevine son vermeye ve güvenoyu almak üzere Parlamente'ya yeni bakanlar önermeye davet etmiştir. Ancak hükümetin Volesi Jirga'ya yeni bakanlar için aday sunması aylar almıştır. Volesi Jirga 11 bakan aday lehine oy kullanmış olmasına rağmen bazıları dört yıldan fazla bir süre geçici olarak görevde bulunmuşlardır.

Tüm çekişme ve anlaşmazlıklara rağmen Ulusal Birlik Hükümeti, dört yılı aşkın bir süre varlığını sürdürmüştür. Hükümet yetkilileri arasındaki sorunlar, yabancı yetkililerin arabuluculuğu ile belli oranda çözülmüştür. Ancak, Eşraf Gani'nin Cumhurbaşkanlığı sırasında birbirlerini etnik kökenleri sebebiyle suçlayan politikacılar ve hükümet yetkilileri, halkın zihninde oldukça olumsuz etkiler bırakmıştır. Bu dönemde Afgan halkı, Ulusal Birlik Hükümeti yetkilileri tarafından tartışılan elektronik kimlikler, Loya Jirga müzakereleri ve Anayasada değişiklik yapılması gibi konular nedeniyle kendi içinde bir etnik kutuplaşma yaşamıştır. Etnik gruplar arasında önyargı ve ayrımcılık artmaya başlamış, farklı etnik kökenden insanlar arasındaki yakınlaşma gündən güne azalmıştır. Ulusal Birlik Hükümeti boyunca Afganistan'daki siyasi, ırksal ve dini ayrımcılık neredeyse zirveye ulaşmıştır. Ayrıca, Gani ve Abdullah'ın yönetimi sırasında ülkede aşırı güvensizlik, işsizlik, bazı siyasi rakiplerin ortadan kaldırılması,

DAİŞ gibi terörist gruplarının Afganistan'daki varlığı gibi sorunlar görülmüştür. Bu sorunlar, Afganistan halkı arasında ciddi bir endişeye yol açmıştır (Pilster, 2020: 34-38).

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLERİ

Afganistan, coğrafi ve jeopolitik önemi nedeniyle hem klasik hem de modern tarih boyunca çeşitli istikrarsızlıklar, istilalar, iç savaşlar ve etnik çatışmalara sahne olmuştur. Kaotik bir ülke olması sebebiyle Afganistan, günümüzde de siyasi arenada, akademide ve medyada sıkça tartışılan ülkelerden birisidir. İç savaşlar, dış müdahaleler ve devlet otoritesinin çöküşü nedeniyle çok fazla zarar gören bir toplumu temsil etmektedir. Savaş harcamalarıyla şişirilmiş ekonomik yapısına rağmen halen Afrika dışındaki dünyanın en fakir ülkeleri arasında yer almaktadır. Afganistan'ın istikrarını engelleyen bir hayli karmaşık ve dinamik sorunlar vardır. Bunlar arasında hükümete karşı şikayetler, etnik gerginlikler, sürdürülebilir bir ekonomik sistemin eksikliği, sürekli artan isyancı ve ayrılıkçı eğilimler öne çıkmaktadır. Afganistan vatandaşları her zaman bu sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Afganistan hükümeti de bu sorunları çözmekte pek başarılı olamamıştır.

Afganistan toprakları tarihin her döneminde büyük güçler tarafından işgal edilmek istenmiştir. Yakın tarihte önce SSCB ve ardından ABD'nin dış müdahaleleri, Afganistan'ı süper güçlerin otoritelerini ve güçlerini kanıtlamaya çalıştıkları bir savaş alanı haline getirmiştir. Ayrıca, modern Afganistan devletinin kuruluşundan bu yana Peştun hanedan ve liderler tarafından yönetilen ülkede hiç bitmeyen iktidar mücadeleleri yaşanmıştır. Afganistan'daki iç çatışmalar bölge üzerinde stratejik emelleri olan küresel güçlerin ülkeye müdahalelerini kolaylaştırmış, hatta bu müdahalelerin gerekçesi olarak gösterilmiştir. Özellikle 1970'lerde başlayan ve halen

devam eden yüksek yoğunluklu çatışma ortamı, Afganistan'ın zaten zayıf olan ekonomisini, devletin kurumsal yapısını ve en önemlisi beşerî sermayesini adeta yok etmiştir. Çatışmalardan kaynaklanan tahribat ve kaos, milyonlarca insanı yaşadığı toprakları terk etmek zorunda bırakmıştır. 2001 yılı sonunda ABD'nin öncülüğünde başlayan ve Afganistan'a barış ve istikrar getirme vaadiyle yapılan askeri müdahale, aradan geçen bunca yıla ve harcanan devasa mali kaynaklara rağmen ülkede bir barış ortamı sağlayamamıştır. Üstelik, ABD ve uluslararası gücün yaptığı insan hakları ihlalleri zaman içinde Taliban'ı yeniden güçlendirmiştir.

Kültür, ekonomi, din, coğrafya ve etnik köken gibi unsurların her birinin Afganistan siyasetinde önemli bir yeri vardır. Fakat bunların arasında bilhassa etnik köken, ülke siyaseti üzerinde benzersiz bir etkiye sahiptir. Çünkü Afganistan, başta Peştun, Tacik, Özbek ve Hazara olmak üzere birçok farklı etnik grubun bulunduğu bir ülkedir. Bu gruplar ülkenin sosyo-ekonomik ve siyasi sahnesindeki ana aktörlerdir. Afganistan'da etnik temelli bir siyaset vardır. Bu nedenle Afgan politikacılar seçim sürecinde adayların belirlenmesinde ve sonrasında hükümetin oluşturulmasında genellikle etnik dengeyi gözetmektedirler. Örneğin, Afganistan siyasetinde etnik bağın oynadığı rolün farkında olan her cumhurbaşkanı adayı, birinci ve ikinci başkan yardımcısını diğer etnik gruplardan belirlemeyi tercih eder. Ayrıca, seçimden sonra da Afganistan'ın son derece merkezi özellikler gösteren siyasal sisteminde oldukça geniş yetkilere sahip olan Cumhurbaşkanı, çeşitli etnik ve bölgesel güç odakları ile yapılan müzakerelere özen gösterir. Ulusal düzeydeki etnik gruplar arasında ve yerel düzeydeki çeşitli kabileler ve fraksiyonlar arasında kabaca orantılı bir güç dağılımı sağlar.

Tarih boyunca Afgan halkını birbirine bağlayan ortak bir kimlikten bahsetmek zordur. Zira her etnik grup her şeyden önce kendi kimliğini ön planda tutmaktadır. Farklı etnik gruplar arasındaki güç mücadeleleri nedeniyle Afganistan'da bir “üst kimlik” ve “ulusal birlik” oluşturulamamıştır. Dolayısıyla Afganistan'da milliyetçilik, toplumsal bir ideoloji halini alamamıştır. Bunun bir başka nedeni ise milliyetçiliğin ülkedeki seçkinler, siyasi partiler veya örgütler tarafından dayatılan bir düşünce olarak kalmış olmasıdır. Ayrıca, Afganistan coğrafyasında etnik ve dini milliyetçilikler tarih boyunca iç içe geçmiş, etnik kimlikler ile İslami kimlikler zaman zaman çatışmış, zaman zaman da birbirlerini beslemişlerdir. Özellikle İslami kimlik, yabancı müdahalelerine karşı önemli bir direniş motivasyonu sağlamıştır.

Afganistan coğrafyası, etnik grupların birbirlerinden daha fazla tecrit olmasına katkıda bulunmaktadır. Zira Afganistan coğrafyası, büyük dağlar ve geniş çöller gibi yayılma alanlarına sahiptir. Bu özellikler aynı etnik grup içindeki daha küçük grupları da izole etmektedir. Bu durum, Afganistan'da yüksek derecede etno-merkeziyetçiliğe yol açarak vatandaşların yalnızca kendi etnik gruplarına mensup liderlere bağlanmalarına neden olmaktadır. Afgan devletinin kurulmasından bu yana etnik gruplar sürekli olarak kendi aralarında veya dış aktörlerle çatışma halindedir. ABD'nin 2001 müdahalesinden sonra bile Afganistan'ın siyasi yapısı ve etno-demografisi fazla değişmemiştir. Bunun en iyi örneği 2009 Cumhurbaşkanlığı Seçimleridir. Hamid Karzai'nin yeniden seçilmesi, Afganistan'daki etnik azınlık grupları arasında bir kez daha endişeye yol açmıştır.

Afganistan sosyal bakımdan hem dikey hem de yatay ekseninde bölünmüş bir toplumdur. Bu bölünme eksenleri en başta etnisite olmak üzere, aşiret, dini inanç, kültür, bölgesel farklılıklar, eğitim, ekonomik durum, meslek, köylü-kentli gibi farklı paradigmlar üzerinde ilerlemektedir. Taliban'ın iktidara gelmesiyle ülkedeki etnik ve mezhepçi yaklaşım Afganistan tarihinde hiç rastlanılmadığı kadar katı bir uygulama alanı bulmuş ve ülkeyi kimlik siyasetleri bakımından her zamankinden daha keskinleştirmiştir. Afgan toplumunun dinsel ve etnik açılardan heterojen bir yapıya sahip olması, Afganistan'daki çeşitli etnik ve dini gruplar arasında birçok etnik soruna ve toplumsal çalkantılara yol açmaktadır. Çünkü Peştun, Tacik, Özbek ve Hazara olmak üzere Afganistan'daki bu dört büyük grubun hem sosyal hem de siyasi alanlarda geniş etkisi vardır. Afganistan'daki etnik gruplar arasındaki bu toplumsal çalkantı ve kutuplaşma, El Kaide ve Taliban gibi radikal ve aşırılıkçı dini hareketleri de tetiklemiştir.

ABD'nin 11 Eylül müdahalesi kısa vadede olumlu etkiler göstermiştir. Barış ortamı beraberinde yeni bir devlet sistemini ve bu arada yeni bir anayasayı ve Afgan halklarının geleceğe daha güvenli bakmasını sağlayan yeni sosyal yatırımları getirmiştir. Ancak Amerikan müdahalesi, uzun vadede Afganistan'ın çözüm bekleyen sorunlarına gerçek bir çare bulamadığı gibi yeni sorunlar da getirmiştir. Ne Taliban sona erdirilebilmiş ne de siyaseti olumsuz etkileyen etnik gruplar arasındaki sorunlar çözülebilmştir. Bunun sonucunda Afganistan, etnik problemleri olan zayıf bir devlet olarak eskiden olduğu gibi yine dış müdahalelere müsait bir durumdadır. Bütün etnik ve mezhepsel gruplar eskiden olduğu gibi kendi çıkarlarını sürdürmek ve siyasi güçlerini

arttırmak için bölgesel ve küresel güçlerin desteklerine başvurmaya hazır gözükmektedir.

Etnik köken savaş öncesi Afganistan'da özellikle 1992'den beri ana siyasi ve askeri seferberlik kaynağı olarak işlev görmektedir. Günümüzde herhangi bir siyasi aktörün etnik bağlılığını ortadan kaldırmak neredeyse imkansızdır. Bu yüzden etnik köken faktörünün, Afgan nüfusu arasında otoriter olmayan bir siyasi yapılanma için kullanılmasına çalışılması daha mantıklıdır. Bu bağlamda, Afganistan için ideal çözüm “özerk” alanlara sahip “federal” bir yönetim biçimi kurmaktan geçmektedir. Yerel halkın dile getirdiği şikayetlerin, bu yönetim biçimine geçilmesiyle çözülme olasılığı yüksektir. İspanya'daki Bask ve Katalonya özerk bölgeleri Afganistan için iyi bir örnektir. Oysa Afganistan, 2001 sonrası oldukça merkezi bir yönetim modelini benimsemiştir. Bu geçmişte Afganistan'daki çeşitli etnik grupların boyun eğdirilmesiyle sonuçlanan modelin aynısıdır. Bu model, yerel katılımı, demokrasiyi ve kalkınmayı sağlamakta başarısız olan, yukarıdan aşağıya örgütlenen, diktatörce bir yönetim yaklaşımını destekleyen bir modeldir. Bu bakımdan merkezi hükümet modelinin başarısız olması sürpriz değildir. Afganistan tarihi, merkezi yönetim modelinin sürekli olarak yolsuzluğa, etnik çatışmalara ve vatandaşlarına karşı sorumlu olmayan bir hükümete yol açtığını göstermektedir. Yabancı güçlerin ve birkaç Afgan seçkinin çıkarlarına hizmet eden bu merkezileşme modeli, Afgan nüfusunun ve sivil toplumun iradesini baltalamıştır.

Bu durumdan hareketle son yıllarda Afganistan'da federalizm ile ilgili çok ciddi tartışmalar yaşanmaktadır. Ülkedeki mevcut istikrarsız durum göz önünde bulundurularak federalizmin uygulanması gündeme gelmiştir. Federalizmi destekleyenlerin düşüncesine göre, ülkede şu an hüküm süren adaletsizlik, iç çatışma, gittikçe yaygınlaşan ırkçılık problemi ve benzer tüm sıkıntılar, Afganistan'ın hâlihazırdaki idari sisteminin aşırı derecede merkezileşmesinden ileri gelmektedir. Yine federalizm yanlıları, Afganistan'ın gelişmesinin, özgür ve demokratik bir toplum yapısına kavuşmasının tek yolunun federal sistemin uygulanmasından geçtiğini savunmaktadırlar. Federal sistemin ortaya çıkışı üç durum söz konusu olduğunda mümkün olmaktadır. Birincisi, bir devletin çökme noktasına gelecek düzeyde kaos ortamına girmesidir. Bu durumda federal bir sistemle vilayetler arasında birlik ve beraberlik tesis edilmekte ve ülke içinde bulunduğu durumdan kurtarılmaktadır. İkincisi, bağımsız devletlerin federal bir sistem oluşturmak için anlaşma yapmalarıdır.

Üçüncüsü, dış müdahaleler ile destek verilmesi halinde birkaç vilayetin federal sistem kurmasıdır. Federalizmi ortaya çıkaran bu nedenlere bakıldığında hiçbirinin ülkeyi bölmek ya da parçalamak amacı taşımadığı görülmektedir. Afganistan'ın siyasi tarihine ve günümüzdeki siyasi yapısına, sosyo-kültürel durumuna ve istikrarsızlık yaratan iç ve dış faktörlerine bakıldığında federal yapının Afganistan için en uygun devlet sistemi olduğu sonucuna varılmaktadır. Günümüzde federal sistemi uygulayan ülkeler dünyanın en güçlü ve önde gelen ülkeleri arasındadır. Bu ülkeler arasında ABD, Almanya, Rusya gibi ekonomik, siyasi ve askeri bağlamda önemli bir güce sahip olan ülkeler vardır. Bu ülkelerin günümüzdeki güçlerine erişmeleri, tarihlerinin başından itibaren mümkün olmamıştır. Bu tip güçlü devletlerin çoğu, geçmişte Afganistan'ın günümüzdeki durumundan çok daha kaotik ve zor bir durumdaydı. Örneğin Afganistan'da görülen etnik problemlerin çok daha fazlası 18. yüzyılda ABD'de görülmüştür. Günümüzde Afganistan, 18. yüzyıl ABD'sinden çok daha avantajlı bir konumdadır. Toplumsal özellikleri, eğitilmiş yeni nesli ve oluşan sivil toplumu ile Afganistan'ın demokratik bir federal sistem sayesinde etnik gerginliklerin siyaset üzerindeki olumsuz etkisine son vererek huzur ve barış ortamını sağlaması mümkün görünmektedir.

Sonuç olarak, etnik kökenin Afganistan'ın siyasi tarihinde her zaman önemli bir rolü olmuştur. Sovyetler Birliği'nin geri çekilmesinden sonra yaşanan etnik çatışmalar ülkeyi büyük bir yıkımla karşı karşıya bırakmıştır. Taliban sonrası Afganistan'da etnik kökenin etkisi daha da görünür hale gelmiştir. Hem Cumhurbaşkanlığı hem de Parlamento Seçimlerinde adaylar seçilebilmek için ideolojik ve dini bağlarının yanında etnik kimliklerinden yararlanmışlardır. İnsanlar da bu etnik bağlara bakarak oy vermiştir. Hiç şüphe yok ki seçimler demokrasinin bir gereğidir, ancak Afganistan örneğinde görülmektedir ki ülkede seçimlerin yapılmasına rağmen, bu seçimler Afganistan'ı demokratik bir ülke yapmamaktadır. Afganistan, sivil toplumun çok zayıf olduğu ve bir politikacının etnik kimliğinin siyasi yeteneğinden ve becerilerden daha önemli olduğu bir toplumsal yapıya sahiptir. Ülkenin özellikle seçim sistemi ile ilgili kalıcı siyasi reformlara ihtiyacı vardır. Cumhurbaşkanlığı Seçimleri için uygulanan “çoğunlukçu” oylama sisteminin çok uluslu Afganistan'da çalışmayacağı görülmektedir. Çünkü bu sistem, tek bir etnik grubun seçimler yoluyla hakimiyetini sürdürmesine yardımcı olmaktadır. Parlamento seçimlerinde uygulanan SNTV yerine de PR sistemi kullanılmalıdır. Afganistan'ın etnik gerginliklerden ve ideolojilerden uzaklaşabilmesi için etnik grupların ortak çıkarları bağlamında dayanışmayı ve uyumu güçlendirecek bir

politika benimsemesi gerekmektedir. Bu bağlamda Afganistan'daki seçkinlerin ve siyasi liderlerin, siyasi ve sosyal eşitsizliklerin giderilmesi için her türlü aracı kullanarak ulusal dayanışmayı güçlendirmesi elzemdir.

KAYNAKÇA

- Abrams, D. (2007). Hamid Karzai. New York : Chelsea House Publishers.
- Adili, A. Y. (2019). The Results of Afghanistan's 2018 Parliamentary Elections: A new, but Incomplete Wolesi Jirga. Afghanistan Analysts Network.
- Admek, L. (2005). Rabbita-i Siyasi Afganistan Dar Nima-i Nahist Saddai Bistim . İran: Payiz Yayınevi.
- Ahmedi, M. H. (2016). Coğrafya-i İktisadi Afganistan "Afganistan İktisadi Coğrafyası". Kabil: Navisa Yayınevi.
- Ahmedi, R. (2009). Camie Medeni ve İntihabat(Sivil Toplum ve Seçim). AFSTF'nun Dergisi, 7 (6) ,10.
- Akbar, S., & Akbar, Z. (2011). Election and Conflict in Afghanistan, İnternational policy Analysis. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Akbari, A. (2010). Afganistan Devlet Sistemi. Kabul: Kabul Yayınevi.
- Akkurt, M. (2005). Afganistan`ın Yapılanmasında Siyasi ve ekonomik stratejiler. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınevi.
- Alikhani, M. (2011). Padeshahan Motaakher-e Afghanistan. Kabul: İrfan Yayınevi.
- Amin, S. (2004). Modren Afghanistan a History of Struggle and Survival. Published by Tauris.
- Anvari, J. (2009). Conflict İn Afghanistan. Kabul: Aryana Yayınevi.
- Aryan, M. (2018). Afghanistan After 11 September. Kabul: Tahiri Yayınevi.
- Aydın, A. (2010). Afganistan'da Taliban Hareketinin Ortaya Çıkışı ve Mezhebi Görüşleri (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü).
- Aydın, İ. ve Özdemir, A.M. (2012). 11 Eylül Küresel Felakete Yerel Yorumlar. Ankara: Tan Kitap Yayınevi.
- Ayobi, S. (2001). Afghanistan at One Look. Kabul: Risalat Publishers.
- Azad, A. (2019). 1979-2014 Yıllarında Afganistan Siyasetinde General Dostum'un Rolü ve Bunun Afganistan Türk Toplumuna Etkileri. Bölgesel Araştırmalar Dergisi, 3(1), 149-179.
- Azizi, M. (2016). Afganistan Hükümet Oluşumu. Kabul: Zahir Yayınevi.
- Badakhshani, O. (2011). State & Nation Building in Afghanistan. Amsterdam: University of Amsterdam.
- Balcı, A. (2010). Afganistan Küresel Güçlerin Oyun Alanı, Dünya Çatışmaları. İstanbul: Ekim Yayınevi.
- Baqir , M. (2018). Afganistan and Terrorist. Kabul: Aryana.
- Berfield, T. (2010). Afghanistan Cultural and Political history. New Jersey and United Kingdom: University Press Princeton & Oxford.
- Bijlert, M. (2009). How to Win an Afghan Election. Kabul: Afghanistan Analyst Network.
- Brown, K. A. (2014) Hamid Karzai vs. The New York Times. In Your Country, Our War. Oxford University Press.
- Castillo, G. (2010). Peace Through Reconstruction: An Effective Strategy For Afghanistan. Brown Journal of World Affairs.
- Cemilurahman, K. (2008). Havadis-i Tarihi Afganistan (Afganistan'ın Tarihi Olayları . Kabil: Maivand Yayınevi.
- Chandra, V. (2006). Warworlds, Drugs and The War on Terror in Afghanistan. Paradoxes Strategic Analysis.
- Coburn, N. (2015). Afghanistan The 2014 Vote and The Troubled Future of Election . Kabul Afghanistan: Opportunity in Crisis Series.
- Cookman, C. (2020). Assessing Afghanistan's 2019 Presidential Election. United States Institute of Peace.

- Crew , R. (2009). The Taliban and The Crises of Afghanistan. Combridge, MA: Published by Harvard University press.
- Crew, C. (2004). Ghost War: The Secret History of CIA, Afghanistan and Bin Ladin, From Soviet Invasion to September 11,2001. New York: Published by Penuin Press.
- Dadabaev, T. (2020). Afghanistan in 2019: Trump's "Walk Away" Strategy and The Future of Post-Election Afghanistan. Asian Survey.
- Daulaty, M. (2014). Military and Politics in Afghanistan. Kabul: Center for Strategic Studies, Ministry of Foregin Affairs.
- Demirel , E. (2002). Afghanistan. İstanbul: İQ Yayınları.
- Denek, S. (2016) ABD Önderliğinde 2001 Yılında Yapılan Afganistan Müdahalesi Sonrası Orta Asya'da Güç Dengesi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.
- Demirhan, A. (2001). ABD, Terör ve İslam. Ankara: Vadi.
- Dikici, S. (2020). Afganistan'da Kadının Siyasal ve Toplumsal Konumuna Feminist bir Yaklaşım (Master's thesis, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Dingiloğlu, S. (2003). Tarihinin 11 Eylül Uğrağı. İstanbul: Seyir Yayınevi.
- Dreyiz, A. (2000). "Afghanistan Der karni Bistom" 20'inci Yüzyılda Afganistan. Pakistan: Daniş Yayınevi.
- Emadi, H. (2010). Dynamics of Political Development in Afghanistan The British Russian and American İnvasion. Londen: Published by Palgrave Macmillan, New.
- Emadi, H. (2005). Culture and Customs of Afghanistan. Greenwood Publishing Group.
- Eşraf, N. (2016). "Nakşi Camie Medeni Der Hükümetdarikhob" İyi Yönetimde Sivil Toplum Rolü. Kabul: Maivand Yayınevi.
- Ewons, M. (2005). Conflict in Afghanistan: Studies in Asymmetric Warfare. London: Routledge.
- Evans, A. (2004). A Guide to Government in Afghanistan. World Bank Publications.
- Faizi, E. (2008). View on Political Parties Rol in Today Afghanistan. Paris : Published France.
- Farhang, M. (2009). Afghanistan in THE last Five Century. Peshawar: Ariana offset Printriz.
- Faruq, A. (2013). A Brief History of Afghanistan. Kabul: Amiri Publications.
- Faryad, A. (2006). "Negarişiber Tarihi Muasiri Afganistan" Afganistan'ın Çağdaş Tarihine Bir Bakış. Kabul: Bilim Akademesi Yayınevi.
- Farzan, S. (2010). Afghanistan Az Hukumat Mucahidin Ta Suqut Taliban. Kabul: Ahang Qalam Yayınevi.
- Gall, C. (2014). The Wrong Enemy: America in Afghanistan, 2001-2014. New York: Houghton Mifflin Harcour.
- Ghaznavi, A. (2013). Tarikh Siyasi Moaser Afghanistan. Kabul: İrfan Yayınevi.
- Ghubar, M. (1999). Afghanistan on The Century of History. Kabul: Maiwand Center.
- Giustozzi, A. (2002). War, Politics and Socity in Afghanistan. Washington DC: Georgetown University press.
- Goodson, L. (2001). Afghanistan's Endless War: State Failure, Regional Politics, and the Rise of the Taliban. Seattle: University of Washington press.
- Gündüz, S. (2001). Afghanistan Taliban ve Ladin. İstanbul: Birey Yayınevi.
- Jalali, A. (2017). A Military History of Afghanistan: From the Great Game to the Global War on Terror. University Press of Kansas.
- Jamila, A. (2018). Afganistan Siyasetinde Monarşiden Demokrasiye Geçiş (Master's Thesis, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi).
- Johnson, T. (2021). The 2019 Afghan Presidential Election: An Assessment of Problematic Processes and Results. Afghanistan Kabul.

- Hadif, A. (2013). Tarhinahzati Medeni der Afganistan(Afganistan'da Medeni Hareketin Planı). Kabul: Sayid Yayınevi.
- Hakimi, M. J. (2020). The False Inclusivity of the Taliban's Emirate. Al Jazeera.
- Hashimi, S. (2017). Afganistan Cumhuriyet Sonrası Din ve Siyaset İlişkisi(1979-2015). Kayseri.
- Hesari, A. (2010). Tarikh Afghanistan. Kabul: Amiri Yayınevi.
- İbrahimi, H. (2010). Conflict İn Afghanistan. Kabul: Tahir Yayınevi.
- İsby, D. (1989). War in a Distant Country, Afghanistan İnvation and Resistence. London: Published by Arms and Armour.
- Iqbal, A. C. R. K. (2019). At Last, President Ashraf Ghani visits Pakistan: The US led Afghan Peace Process at a Crucial Stage. Defence Journal.
- Kakar, M. H. (2009). A Political and Diplomatic History of Afghanistan. Kabil: Maivand Yayınevi.
- Kartal, R. N. (2013) Problem Of Ethnicity, Religion And Politics In Afghanistan: A Panorama Of Pashtunisation Politics. Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi.
- Karımı, N. (2017). Afganistan'da Gençlerin Siyasal Katılımı (Master's thesis, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Katzman, K. (2009). Afghanistan: Politics, Elections, and Government Performance. Diane Publishing.
- Kemali, A. (1998). Camie Medeni ve Devlet (Sivil Toplum ve Devlet). Tahran: Tawana Yayınevi.
- Kerverz, H. Ş. (2001). Karverz Haveri Şefiullah, Afghanistan Serzimini İfrat ve Hoşunet (Şiddet ve İfrat ülkesi Afganistan). Kabil: Maivand Yayınevi.
- Keskin, G. F. (2013). Amerika'nın Afganistan Müdahalesinin Siyasi Ekonomik ve Stratejik Yansımaları (Master's thesis, Sakarya Üniversitesi).
- Khalil, A. B. (2016). The Tangled Tistory of The Afghanistan-India-Pakistan Triangle. The Diplomat.
- Khorasani, M. (2006). Afganistan. Kabul: Kabul Afghanistan Yayınevi.
- Kohzad, A. (2004). Balahisari Kabil ve Peşmad Hay Tarihi An(Kabil ve Tarihsal Olayları). Pakistan: Pakistan Yayınevi.
- Köni, H. (2007). Amerika'nın Uluslararası Politika. İstanbul: Ekim Yayınevi.
- Kuehn, F. (2018). Taliban History of War and Peace in Afghanistan. Accord: International Review of Peace Initiatives, 27.
- Lister, S. (2009). Changing the Rules? State-Building and local Government in Afghanistan. The Journal of Development Studies.
- Marsden, P. (2002). The Taliban War and Religion in Afghanistan. New York: Published by Zed Books.
- Marzdin, P. (2004). "Taliban- Ceng Mezhebi va Nazmi Navin Dar Afghanistan" Taliban-Mezhep Çatışması ve Afghanistan Yeni Sistemi. Kabul: Maivand Yayınevi.
- Masbahzade, S. M. (2008). Tarih-i Siyasi Muhteser Afghanistan " Afganistan'ın Özet Tarihi. Parsa: Mehşet.
- Melik Zad, A. K. (2002). Ahirin Neberd (Son Savaş). Peşaver: Faryab Yayınevi.
- McDougal, K. (2021). Will the Peace Plan Bring Peace to Afghanistan? A look at the History of Nation and State Building in Afghanistan by the United States and Review of The 2020 Afghanistan Peace Plan.
- Mills, N. (2007). Karzai: The Failing American İntervintion and the Struggle for Afghanistan. Hoboken, NJ: Jhon wily.
- Misdaq, N. (2006). Afghanistan: Political Frailty and External Interference. New York and London: Routledge.

- Murtazashvili, J. B. (2016). *Securing Afghanistan: From the Inside Out*. Central Asian Survey.
- Musevi, S. (2009). *Analytical History of Afghanistan From Zahir Shah up to Karzai*. Mazar-i sharif: Balk.
- Miyahil, A. (2011). *2001 yılı sonrası ABD'nin Afganistan'a Operasyonu ve Kriz çözüm Politikasının Analizi* (Master's thesis, Sakarya Üniversitesi).
- Najibi, A. (2005). *20. Yüzyılda Afganistan*. Kabul: Herat Yayınevi.
- Neumann, R. (2002). *The Other War: Wanning and Lossing in Afghanistan*. Washington, DC: Potomac Books.
- Neumann, R. E. (2015). *Failed Relations Between Hamid Karzai and The United States What Can We Learn*, United State Institute of peace.
- Nojumi, N. (2016). *The Rise of the Taliban in Afghanistan: Mass Mobilization, Civil War, and The Future of The Region*. Springer.
- Noori, R. (2013). *Ethnic Democracy's Fieldsand Post-War Multi- Ethnic in Afghanistan*. Kabul: Aryana yayınevi.
- Osmanoğlu, M. (1990). *Afganistan'da Cihadın 10 Yılı*. Ankara: Rehber Yayınevi.
- Özcan, M. (2002). "Taliban Sonrası Afganistan", *Afganistan Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Tatav Yayınevi.
- Pilster, U. (2020). *Afganistan: Peace through Power-Sharing?* *The Washington Quarterly*, 43(1), 121-141.
- Polat, İ. (2006). *11 Eylül Terör Saldırıları ve Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan Müdahalesi* (Doctoral dissertation, Sosyal Bilimler).
- Rahimi, A. (2013). *The Taliban Movment Before and After 2001: How The Taliban Become Suicide Bombers*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Rasanayagam, A. (2003). *Afganistan a Modern History*. London, New York: Published by I B Tauris.
- Rashid, A. (2000). *Taliban: Militant İslam, Oil, and Fundamentalism in Central Asia*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Raşid, A. (2001). *Taliban: İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun*. İstanbul: Everest Mozaik Yayınevi.
- Rubin, E. (2009). *Karzai in His Labyrinth*. *New York Times Magazine*, MM 26.
- Runion, M. L. (2007). *The History of Afghanistan*. London: Greenwood Press.
- Runion, M. L. (2017). *The History of Afghanistan*. ABC-CLIO.
- Sadat, F. (2015). *Afganistan*. Kabul: Kabul Afganistan Yayınevi.
- Sakhi, N. (2019). *Peacemaking in Afghanistan: Procedural and Substantive Challenges*. Al Jazeera Centre for Studies.
- Salihi, M. (2014). *Afganistan'da İktidar Mücadelesi ve Dış Müdahaleler, 1973-2014* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Sarwari, A. Q. (2019). *Factors that Challenge the Electoral Processes in a Fragile Democracy: A Case Study of The Problematic 2014 Presidential Election in Afghanistan*.
- Scott, S. (2010). *Hamid Karzai-Problem or Solution?*. Air University maxwell afb al.
- Sunaryo, A. Y. E. (2017). *Perubahan Pikap Hamid Karzai Terhadap Taliban Afghanistan* (Doctoral Dissertation, University of Muhammadiyah Malang).
- Shahzad, S. A. (2011). *Inside Al-Qaeda and the Taliban Beyond Bin Laden and 9/11*. London: PlutoPress.
- Shamas, K. (2009). *Conflict in Election system in Afghanistan*. Kabul: Maivand Yayınevi.
- Sharifi, A. (2013). *Tahlil Goftemeni Demokrasi Dar Afghanistan*. Kabul: Katip Üniversite Yayınevi.

- Shirzad, A. (2014). Taliban Behind The Mask Mystery of apperance, Secret of fall, Conundrum of Rebirth. Kabul: Said Publications.
- Singh, G. (1959). Ahmed Şah Dürrani. London: Asia Publishing House .
- Şahin, S. (2016). Afganistan'daki Türkmen Varlığı ve Kültürü Üzerine. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 5(3).
- Tammana, F. (2014). Siyaset-i Harici. Herat: Herat Yayınevi.
- Tanner, S. (2009). Afghanistan: A Military History From Alexander The Great To The War Against The Taliban. Da Capo Press.
- Ullah, H. (2020). Afghanistan: US-Taliban Peace Talks: CPEC Perspective. Conflict Studies Quarterly, (32).
- Wagner, V. (2011). Hamid Karzai. Greenhaven Publishing LLC.
- Wilder , A. (2005). A House Divided? Anlaysiaing the 2005 Afghan Elections . Kabul: Afghanistan Research and Evaluatoin Unite.
- Yasen, A. (2016). Afghanistan and Election System. Asya, 20.
- Yengin, A. (2015). Afganistan Siyasetini Anlama Kılavuzu. Ankara: SETA Yayınevi.
- Yet, I. (2006). Hamid Karzai Verbatim A Cooperation Of Civilizations. Policy.
- Zaferi, A. (2009). Zamine Sazi ba Hatırı Horuc Afganistan (SSCB'nin Çekilmesi İçin Hazırlanan Ortam). California Yayınevi.